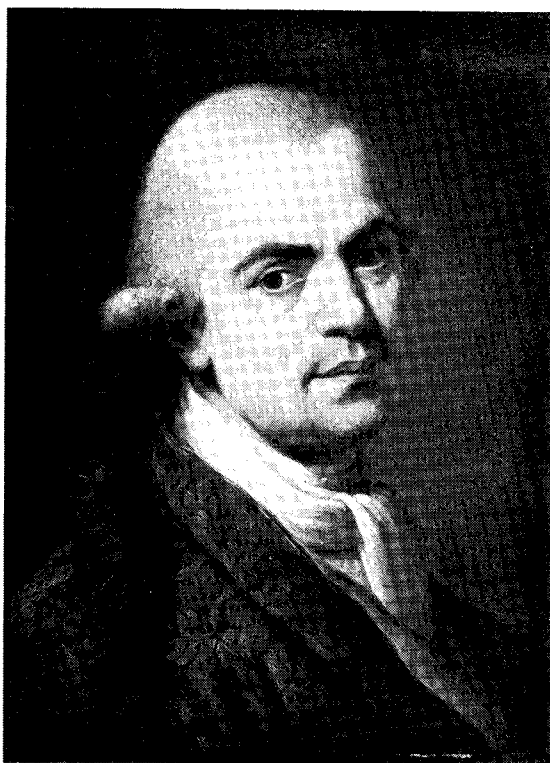

Hendrik Willem Schweickhardt (1746–1797); een Haagse schilder in de tweede helft van de achttiende eeuw

1

1
Zelfportret, doek 41 × 32 cm.
Amsterdam, Bilderdijkmuseum.

Een memorieboek van Hendrik Willem Schweickhardt, dat zich in het Haagse Gemeentearchief bevindt, was de aanleiding om een onderzoek aan deze schilder te wijden¹. In dit memorieboek schreef hij, vanaf januari 1773 tot een jaar voor zijn dood, alle bedragen op die hij ontving voor zijn werkzaamheden als 'constschilder', met een beknopte omschrijving van het geleverde werk en met de naam van de opdrachtgever of koper. Al spoedig bleek dat er meer redenen waren om deze kunstenaar nader te bestuderen, omdat verscheidene aspecten die karakteristiek genoemd kunnen worden voor de schilderkunst in de tweede

¹ Bibliotheek Haags Gemeente Archief (verder afgekort als H.G.A.), NL 49. L. J. van der Kloos-

ter merkte de aanwezigheid van dit memorieboek op.

helft van de achttiende eeuw, aan de hand van zijn werk en de gegevens in het memorieboek getoond kunnen worden.

Schweickhardt was een schilder die bijna alle genres beoefende die in die tijd in zwang waren en zijn populariteit moet vrij aanzienlijk zijn geweest. Hij is niet zozeer om zijn kwaliteit als schilder de moeite van het bestuderen waard, als wel vanwege het feit dat hij beschouwd kan worden als een in vele opzichten typerende representant van de Hollandse schilderkunst in de tweede helft van de achttiende eeuw.

Biografische gegevens

Hendrik Willem Schweickhardt was geen Hollander van geboorte; hij werd op 3 april 1746 in Hamm in de Mark Brandenburg geboren. Hij kwam niet, zoals in alle lexica wordt vermeld, pas in het begin van de zeventiger jaren naar Den Haag: de familie Schweickhardt had zich namelijk al twee decennia eerder in Den Haag gevestigd, zoals blijkt uit het feit dat zijn vader, Johan Andreas Schweickhardt, wijnkoper van beroep, reeds in 1749 zijn burger- en gilderechten voor het Haagse wijnkopersgilde had gekocht². Hendrik Willem was dus op ongeveer vier-jarige leeftijd in Holland gekomen en heeft, voorzover bekend, nooit meer contacten met Duitsland onderhouden. Het enige dat wij over zijn jeugd jaren vernemen is, dat hij in 1767 belijdenis deed in de Lutherse kerk in Den Haag³. In 1769 blijkt zijn vader overleden te zijn: dan wordt de weduwe Schweickhardt in een buurtboek vermeld als 'geboren in Pruijselant met 3 kinderen in Pruijsse en 2 in Den Haag geboren' en inwonende bij een zekeren Sirach⁴. Op 2 mei 1773 trad Hendrik Willem in de Scheveningse kerk in het huwelijk met Magdalena van Olst⁵. Zij kregen zeven kinderen, allen tussen 1776 en 1786 in Den Haag geboren, waarvan alleen de laatste op jonge leeftijd overleed⁶. Schweickhardt kocht in oktober 1779 een vrij aanzienlijk huis aan de Groote Breestraat of Lange Beestenmarkt, het huidige nr. 9⁷. In dit huis bleef hij gedurende zeven jaar, tot zijn verhuizing naar Engeland wonen. In mei 1787 vertrekt hij met zijn hele gezin naar Londen, waar hij de laatste tien jaren van zijn leven zou slijten. Vanaf december 1795 verleende de familie Schweickhardt een gastvrij onderdak aan Willem Bilderdijk, toen deze als balling het land had moeten verlaten. In een brief aan zijn vrouw Catharina Rebecca van Woesthoven, die in Den Haag was achtergebleven, geeft Bilderdijk hemelhoog op over de hartelijkheid, vriendelijk-

² H.G.A.; Resoluties OA 13, blz. 133 vso. In Den Haag werden nog twee jongere broers geboren: in 1751 Conradus, en in 1758 Georg Gottfried (doopboeken H.G.A.).

³ Handschrift in de Leidse Univ. Bibl. met enkele aantekeningen door Bilderdijk over de familie Schweickhardt.

⁴ H.G.A.: Buurtboek 71, blz. 166. Noord Noordeindenbuurt, verpondingsnr. 1652 (is wijknr. 200); dit bevond zich op het Scheveningse Wagenveer aan de noordkant van het Noordeinde bij de brug naar de Scheveningse weg. Blijkens deze aantekening waren zij daar zojuist komen wonen en afkomstig uit de Oost Westeindenbuurt.

⁵ Volgens het in noot 3 genoemde handschrift was zij geboren op 13 sept. 1742 te Leiden; in

het Leidse Gem. Arch. wordt haar geboorte echter nergens vermeld.

⁶ 3- 7-1776 de tweeling Frans Coenraad en Catharina Wilhelmina

5- 2-1778 Christina Wilhelmina
15- 7-1779 Adriana Frederica Elizabeth
16- 4-1781 Willem
4-11-1783 Leonardus
7- 4-1786 Frederik († 24-3-1787)

⁷ H.G.A.; Not. Arch. nr. 4226, blz. 839: Verkoopvoorwaarden van publieke veiling op 12-10-1779. 'een ... hujs ... waarin verscheidene spacieuse vertrekken, meest alle behangen en met spiegels en schilderijen in de schoorstenen en boven de deuren, ... een thuijn beplant met exquise vruchtbomen en op het eind van dien een thuijnkamer, ... alsmede een stal en koets-hujs ... achter het voorsz. hujs'. Gekocht voor f 9050,-.

heid en gastvrijheid van de Schweickhardts⁸. In deze brief kunnen wij lezen dat Schweickhardt net als hij hartstochtelijk prinsgezind was (hij bezat '... een brandende verknochtheid aan de goede zaak') en zeer godsdienstig. Dat het Schweickhardt goed ging kunnen wij opmaken uit een passage waarin Bilderdijk schrijft dat Schweickhardt de poeiertax voor hem betaalt, omdat deze zo hoog was, waarop hij vervolgt: '– Zoo komt hij mij alle behoefte, zelfs van loutere welstandigheid, bij mij voor, en sluit mij den mond altijd met den driedubbelen dank aan God, dat hij 't heeft, dat hij 't geven mag, en dat hij 't aan mij mag besteden – Ken den geheelen man – en zoo is zijn geheel huisgezin! – aan dezen trek!' Deze gastvrijheid zou Schweickhardt echter duur komen te staan: Bilderdijk werd tijdens zijn verblijf hevig verliefd op de oudste dochter, Katharina Wilhelmina, toen 19 jaar oud. Zij was een ontwikkeld en talentvol meisje en werd door Bilderdijk onderwezen in het Italiaans⁹. Vanaf het voorjaar 1796 schrijft hij vurige liefdesgedichten, terwijl hij tegelijkertijd zijn vrouw schrijft alsof er niets aan de hand is. Op 18 mei 1797 tekent Bilderdijk in zijn huisbijbel aan dat hij die dag Katharina Wilhelmina tot vrouw heeft genomen¹⁰. Hoewel Bilderdijk zelf altijd het tegendeel heeft volgehouden, zijn zij nooit wettig getrouwd (van zijn vorige echtgenote is hij pas in 1802 op haar verzoek officieel gescheiden, wegens kwaadwillige verlating)¹¹. In juni 1797 vertrekt Bilderdijk naar Brunswijk en begin juli volgt Katharina Wilhelmina, die hem verder zijn hele leven zou vergezellen. Haar zuster Christina Wilhelmina was haar al voorgedaan naar Brunswijk: zij was 8 of 18 mei 1797 gehuwd met Jacques Rietveld Texier, een neef van Bilderdijks eerste vrouw, die eveneens bij Schweickhardt gastvrijheid had genoten¹².

Op 8 juli 1797, een kleine twee maanden nadat zijn dochters deze verbintenissen hadden aangegaan en enkele dagen na hun vertrek, stierf Schweickhardt, volgens Pieter Terwesten aan de gevolgen van de 'slijmziekte'¹³. Hij woonde toen op Belgrave Place, Pimlico¹⁴. Of het gedrag van Bilderdijk tot deze snelle dood heeft

⁸ Mr. W. Bilderdijks eerste huwelijk naar zijne briefwisseling met vrouw en dochter. Medegedeeld door J. C. ten Brummeler Andriesse (onder redactie van J. van Vloten), Leiden 1873 blz. 268; brief ongedateerd, ca. maart/april 1796; '... doch hier in Londen gekomen heb ik bij hem, tot zijnent, en van al wat hem toebehoorde, de blijken van een vriendenhart gevonden, hetgeen mogelijk geen wederga heeft. Ik zal U, ik kan U niet uitdrukken, met wat achtting wat eerbied, wat liefde en verknochtheid van hart ik bij hem ontvangen ben, en bij aanhoudendheid zijn tafel en huis, benevens alle diensten, die vriendschap, zorgvuldigheid en voorkomende oplettendheid iemand bewijzen kunnen, geniet. Ja, het is niet mogelijk, eenen sterveling meer te vereeren, te viëren, en – ik mag zeggen – te dienen, zonder Afgoderij'.

⁹ Zij had op die leeftijd reeds een treurspel geschreven, getiteld 'Fatal Love' en was een veelbelovend dichteres. Bovendien was zij zeer bedreven in de toon- en zangkunst en in het tekenen in waterverf en borduren van bloemstukken en landschappen.

¹⁰ 'Anno 1797, die 18 Maji Londeni uxorem accepi nobilissimam virginem Catharinam Guilielminam Schweickhardt quam mihi incolu mem servet Deus optimus Maximus'.

¹¹ Zie hierover o.a.: Dr. R. A. Kolléwijn, *Bilderdijk, zijn leven en werken*, Amsterdam 1891 Dl. I, blz. 254 e.v.; Dr. Wap, *Bilderdijk, een bijdrage tot zijn leven en werken*, Leiden 1874, blz. 51 e.v.; J. F. M. Sterck, *Bilderdijk na zijne uitwijking in 1795*, Haarlem 1913, blz. 30 e.v.

Zie over Katharina Wilhelmina Bilderdijk-Schweickhardt, behalve in de literatuur over Bilderdijk, o.a.: *Nieuw Ned. Biogr. Woordenboek* Dl. II blz. 165 en 'Levensbericht Katharina Wilhelmina Schweickhardt', *Nederlandse Muzen-almanak* 13 (1831), blz. 244-246. Haar dichtwerk werd in 1858 door Da Costa in 3 delen uitgegeven.

¹² Het in noot 3 genoemde handschrift vermeldt 8 mei 1797; Wap en Van Vloten vermelden 18 mei 1797.

¹³ P. Terwesten, *Register ... van Dekens ... der Kunstconfrerie Pictura, sedert derzelver erectie...* H.G.A.; *Archief Pictura en Tekenacademie* nr. 24.

¹⁴ *Dictionary of National Biography*, Vol. 50 blz. 446.

Volgens Col. M. H. Grant in: *The old English landscape painters*, London 1959 (rev. ed.) Vol. 4, blz. 268, woonde Schweickhardt in Londen achtereenvolgens in: Haymarket; Chapel Street, Mayfair; Mount Street, Grosvenor Sq.; en tenslotte Belgrave Place, Pimlico.

bijgedragen kunnen wij slechts gissen. Vast staat wel, dat zijn weduwe, die weer naar Holland terugkeerde en pas in 1829 stierf, jarenlang geen contact meer met haar oudste dochter heeft willen hebben¹⁵.

Over Schweickhardts opleiding vernemen wij alleen dat hij de beginselen der kunst geleerd heeft bij Girolamo Lapis (1732-1798), een schilder van Italiaanse geboorte, die gedurende langere tijd in Den Haag werkzaam was¹⁶. Zoals blijkt uit enkele portretten en conversatiestukken die wij van deze schilder kennen, trad Schweickhardt niet in het voetspoor van zijn leermeester¹⁷; dit waren nu juist de enige genres waar Schweickhardt zich in het geheel niet op zou toeleggen. Lapis heeft echter ook kamerdecoraties geschilderd, zoals een serie van drie behangselvakken (gedateerd 1764) laat zien, die in 1966 werd geveild¹⁸. Van hem kan Schweickhardt dus de basistechnieken van het behangsel schilderen geleerd hebben.

In 1770 werd Hendrik Willem als leerling ingeschreven bij de Confrerie Pictura¹⁹. Vijf jaar later, in oktober 1775 werd hij benoemd tot regent van de Tekenacademie van Pictura. Zijn mederegenten waren: G. Copius, A. Schouman, T. P. C. Haag, A. Terwesten, J. van der Wall en B. Bolomey. De laatste twee werden tegelijk met Schweickhardt tot mederegent aangesteld. In 1778 werden plannen gemaakt om de tekenacademie nieuw leven in te blazen door haar tot een vrije tekenacademie om te vormen; op 16 oktober 1780 werd, dank zij de giften van honoraire leden, de Vrije Tekenacademie tenslotte geopend²⁰. Schweickhardt werd de eerste directeur, in welke functie de regenten elkaar om het jaar zouden afwisselen. Om de beurt ook moest elke regent een week lang 'de actie van het model stellen' en op de vier avonden waarop wekelijks getekend werd, toezicht houden. Van deze avonden modeltekenen getuigen enige academische naaktstudies van Schweickhardt (afb. 2)²¹.

Uit de notulen van de Tekenacademie blijkt voorts dat Schweickhardt in augustus/september 1785 zes weken in Parijs vertoefde en in het voorjaar 1786 vier à vijf

¹⁵ V.D.V., 'Bilderdijks tweede vrouw en haar moeder', *24ste Jaarverslag van het Bilderdijkmuseum*, 1931-32 (1933), blz. 15-24.

Bilderdijk, die geen gelegenheid voorbij had laten gaan, om Schweickhardt en zijn gezin uitbundig te prijzen en te bezingen, heeft met geen woord melding gemaakt van diens dood. Kolléwijn neemt aan dat Schweickhardt ook al grote bezwaren tegen het huwelijk van Jacques Rietveld Texier met zijn andere dochter zal hebben gehad, omdat deze geen enkel middel van bestaan had.

Het gedrag van Bilderdijk in dezen heeft, door de vele onduidelijkheden en de onaanvaardbaarheid ervan voor zijn 19de eeuwse bewonderaars, zijn biografen een eeuw lang veel hoofdbrekens bezorgd. Zie hierover: P. Geyl, 'Een eeuw strijd om Bilderdijk', *De Gids*, 1956, blz. 20, 280, 366, 457.

¹⁶ Het schijnt dat Girolamo Lapis geboren werd in Venetië en om geloofsredenen naar Holland vluchtte. Hij werd in 1758 als leerling ingeschreven bij de Confrerie Pictura. Zie: W. J. J. Bijleveld, 'De schilder Hieronymus Lapis (1732-1798)', *Med. v. h. Hist. Inst. te Rome*, 1939, blz. 82.

¹⁷ Zie voor een van zijn aardigste stukken: A.

Staring, *De Hollanders thuis*, 's-Gravenhage 1956, afb. XLI.

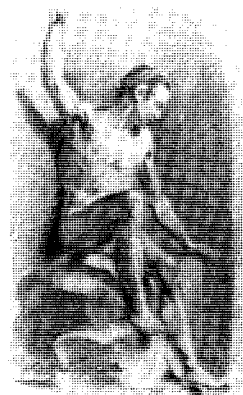
¹⁸ Veiling Bern (Stuker), 30-3-1966, nr. 1356, met afb.

¹⁹ Obreen, *Archief voor Nederlandse Kunstgeschiedenis*, Dl. 4, Rotterdam 1880-82, blz. 143, 144.

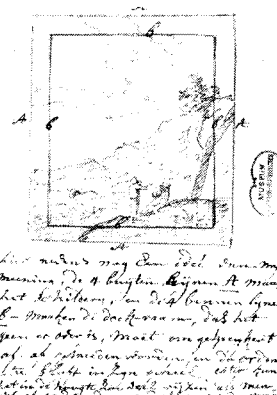
²⁰ H.G.A.; *Archief Pictura en Tekenacademie* nr. 5: Notulen van de vergaderingen van de deken en hoofdmannen 1775-1780 en nr. 18: Notulen van de bestuursvergaderingen van de Tekenacademie 1781-1796. Op blz. 6 tot 14 van de laatste vinden wij de namen van de intekenaars vermeld, die deelnamen aan de actie tot oprichting van de Vrije Academie, welke onder aanbeveling van de Prins stond.

²¹ Twee in het Rijksprentenkabinet in Amsterdam; beide gemerkt, zw. en rood krijt, wit gehoogd, 346×252 mm, inv. nrs. 2333 en 2334. Twee in het Bilderdijkmuseum; beide gemerkt, resp. krijt op blauw papier, 330×203 mm en pen en o.i. inkt 386×242 mm.

Eén in de verz. Victor de Stuers, gemerkt en gedateerd 1781, zw. en rood krijt, 434×258 mm.

2

3

2
Naaktstudie, gedateerd 1781,
zwart en rood krijt met
witte hoogsels
434 × 258 mm. Verz. Erven
Victor de Stuers, Vorden.

3
Brief van H. W. Schweick-
hardt aan Johan Meerman,
september 1788,
Den Haag, Museum
Meermanno Westreenianum,
Meerman archief.

weken naar Londen ging, van welke reis hij op 30 mei 'ampel verhaal' deed aan zijn mederegenten²². Op 9 mei 1787 vertrekt hij tenslotte definitief naar Londen, nadat de dag tevoren te zijner ere een maaltijd was aangericht, waarvan hij 's avonds '... niet zonder aandoeninge [is] vertrokken', zo schrijft Pieter Terwesten. Hij ontvangt van zijn mederegenten een certificaat met de volgende inhoud: 'Regenten der Vrije Haagse Teeken-Academie certificeeren mits deeze dat de Heer Konst-schilder Hendrik Willem Schweickhardt zedert den jaare 1775 tot deszelfs Vertrek naar Engeland, Zich altoos als een zeer Waardig en IJverig meede-Regent der zelve Academie gedragen en die post zoo als Regent oft als Regent-Directeur met alle Loff en Honneur waargenomen heeft: En waaromme opgeme Regenten, ten einde Zijn Weled. nog in een lang aandenking te houden, den Zelfen niet alleen als Honorair-lid derzelver Academie hebben geaccepteert, maar ook nog als Regent Honorair der geme Academie erkennen en altoos, gedurende dezelve leeftijd (dat hartelijk gehoopt word nog langduurig en gezeegend zal moogen zijn) daarvoor houden zullen; In kennisse der waarheid is deze ... met de onderteekening van de Secretaris ... 8 May 1787 ... P. Terwesten'²³. In Londen blijkt Schweickhardt direct geaccepteerd te zijn bij de Royal Academy, waar hij tot 1796 24 maal exposeerde; daarnaast heeft hij zesmaal bij de Society of Artists werk tentoon-gesteld²⁴.

Het decoratieve werk

In het reeds genoemde memorieboek heeft Schweickhardt van 1 januari 1773 tot en met mei 1796 zijn inkomsten bijgehouden. Helaas zijn de omschrijvingen van het werk dat hij afleverde bijna altijd zeer summier; vaak in de trant van 'een landschap met beelden en beesten' en 'een winter met schaatsenrijders'. Van de opdrachtgevers of kopers schrijft hij meestal slechts de achternaam op, zodat de identificatie ook daar problemen oplevert. Het is dan ook zeer moeilijk om in dit memorieboek werken die nog bekend zijn, terug te vinden; alleen als deze stukken gedateerd zijn of als het om zeer specifieke voorstellingen gaat, is er een goede kans dat men ze in het memorieboek kan aanwijzen. Slechts van de grote decora-

²² H.G.A.; Arch. Pictura en Tekenenacademie nr. 18, blz. 161 en 173.

²³ Op cit. noot 22, blz. 187.

²⁴ Col. M. H. Grant, *The old English landscape*

painters, London 1959 (rev. ed.), Vol. 4 blz. 268 en:

A. Graves, *Dictionary of artists who have exhibited in the principal London exhibitions from 1760 to 1893*, Bath 1969 (facs. repr. from 3rd ed.), blz. 247.

tieve opdrachten kon vrij veel geïdentificeerd worden: via de naam van de opdrachtgever was het soms mogelijk het huis dat deze bewoonde terug te vinden en zo de stukken te traceren; andersom was het mogelijk, als decoratieve werken zich nog in situ bevonden, of als het bekend was waar ze vandaan kwamen, na te gaan wie dat huis in de tijd van Schweickhardt bewoonde²⁵.

Het memorieboek is echter zeer waardevol om een goede indruk te krijgen van de werkzaamheden van een schilder als Schweickhardt: het geeft informatie over het aantal en het soort werken dat hij in de verschillende periodes produceerde, over het onderwijs dat hij gaf, over zijn restauratiewerk, zijn inkomsten en de opdrachtgeverskring. Als wij het beschreven schilderwerk bekijken, valt in de eerste plaats op dat zijn productie in tweeën uiteenvalt: aan de ene kant alle soorten decoratieve schilderijen, bijvoorbeeld kamerbehangsels, schoorsteenstukken en bovendeurstukken met landschappen, kindertjes of Chinese voorstellingen, aan de andere kant zelfstandige schilderijtjes, vooral veestukken, wintergezichten en berglandschappen.

In de tijd dat hij in Den Haag werkte (tot 1787), ligt het zwaartepunt geheel op het decoratieve werk; vóór 1780 bestaat zijn productie bijna uitsluitend daaruit. Na die datum zien wij het aantal opdrachten voor decoratieve stukken sterk teruglopen; hij gaat zich dan steeds meer toeleggen op het schilderen van kabinetstukjes. In Engeland zal het aantal van zijn werken op dat gebied enorm stijgen: dan vervaardigt hij bijna geen decoratief werk meer.

In zijn Haagse tijd schilderde Schweickhardt in totaal elf volledige kamerbehangsels en grote hoeveelheden losse schoorsteen- en bovendeurstukken (resp. ca. 30 en 38). Van de volledige kamerbeschilderingen zijn er acht bekend: zes daarvan bevinden zich nog op hun oorspronkelijke plaats en twee kennen wij van foto's. Wij hoeven slechts aan de droevige restanten van het werk van eens zo beroemde behangselschilders als Jurriaan Andriessen, Pieter Pzn. Barbiers, Aert Schouman en de Van Strij's te denken, die allen op dit gebied een veel grotere productie dan Schweickhardt moeten hebben gehad, om te beseffen dat het aantal dat ons nog van Schweickhardt rest, een wonder mag heten.

Van 1773 tot en met 1778 schilderde Schweickhardt acht grote kamerbehangsels: – In 1773 twee kamers voor Cornelis van Heemskerck: een grote zaal met landschappen en een voorkamer met kindertjes die de vier jaargetijden uitbeelden, waaraan in 1782 in andere kamers nog drie als 'witjes' geschilderde bovendeurstukken en een schoorsteenstuk, de zintuigen uitbeeldend, en twee bovendeurstukken en een schoorsteenstuk met Chinese voorstellingen toegevoegd werden (dit alles bevindt zich nog in situ op het Lange Voorhout 32)²⁶ (afb. 4, 5, 9, 10, 12, 13, 14). – In 1776 voor de buitenplaats van Johan François Biemont, de hofstede Rusthoek onder Loosduinen, een zaal met landschappen, die helaas niet meer bestaat²⁷.

²⁵ Ik heb niet getracht van deze losse decoratieve werken alle nog bestaande stukken terug te vinden; misschien dat door deze publikatie anderen nog het een en ander kunnen aanwijzen.

²⁶ Zie de opdrachten op resp. 19 juli en 25 december 1773, 10 februari en 25 april 1782, en 10 december 1784.

Mr. Cornelis van Heemskerck kocht in 1771 een huis aan de noordzijde van het Lange Voorhout (H.G.A.; Transport 1771, nr. 83, blz. 73), dat door hem geheel nieuw werd opgebouwd (H.G.A.; Not. arch. nr. 4037, blz. 189). Dit huis, dat in 1973 geheel gerestaureerd werd, is zeer gaaf bewaard gebleven; behalve de ge-

noemde vier kamers die Schweickhardt decoreerde, is er nog een kamer met behangsels door Dirk van der Aa, ook 1773 gedateerd, en een kamer met bovendeurstukken van J. Tengerler. Het huis is thans in het bezit van de Bankiers F. van Lanschot.

²⁷ Zie de opdracht van 22 oktober 1776. Pieter Terwesten vermeldt in zijn Concept van het Register van de Deekens... der Kunstconfrerie Pictura (zie noot 13), de 'zeer fraaie kamer in 't rond op de buitenplaats van de Heer Schepen Biemont', zodat het duidelijk is dat de opdracht niet voor diens stadhuys (op de hoek van de Kneuterdijk en de Lange Vijverberg) werd vervaardigd. Deze buitenplaats in Loos-

– In 1777 twee kamers in opdracht van Abraham Westerhof, een grote zaal met landschappen en een voorkamer met kindertjes, voor diens huis op het Lange Voorhout (nu nr. 48)²⁸ (afb. 15, 16, 17).

– In 1778 een zaalbeschildering met kindertjes voor Adriaan Senn van Basel, wonende op het Lange Voorhout (nu nr. 62), die in 1932 in Amsterdam is geveild en waarvan wij nog goede foto's bezitten²⁹ (afb. 6, 7, 8).

– Voorts in hetzelfde jaar een zaal met landschappen voor Jacob Staets van Hoogstraten in Dordrecht (Groenmarkt 29), die in 1908 werd geveild en vorig jaar (1973) weer op een veiling van Christie opdook³⁰ (afb. 18, 19, 20).

– Tenslotte in 1779, in opdracht van David Jan Thilenus een zaal met landschappen voor diens huis op de Prinsessekade (het huidige nr. 27), die daar nog aanwezig is³¹ (afb. 21).

Het op een dergelijke manier laten beschilderen van een kamer was een kostbare aangelegenheid. Thilenus betaalde voor zijn zaal maar liefst f 2 100,-. De prijzen van Schweickhardt waren in de loop van zes jaar wel gestegen: voor eenzelfde kamer in 1773 (voor Van Heemskerck) vroeg hij nog f 1 400,-, in 1778 was de prijs al gestegen tot f 1 800,- (de kamer voor Van Hoogstraten). Dat Schweickhardt erg duur was blijkt, als wij bedenken dat voor een ongeveer even groot behangsel van de bekende Hoornse behangselfabriek f 424,- betaald werd³².

De bovengenoemde behangsels vulden de wanden van een kamer geheel, vanaf een plint van ca. 1 m hoogte tot aan het plafond, slechts onderbroken door deuren en smalle lijsten in de hoeken. Vanaf het eind van de zeventiger jaren begonnen deze behangsels uit de mode te raken, wat uiteraard een strop betekende voor schilders als Schweickhardt.

Na 1780 schilderde hij nog slechts drie kamerbehangsels; deze waren veel kleiner van oppervlakte, eerder grote schilderijen die in een wandbetimmering waren

duinen lag ongeveer ter plaatse van de Groen van Prinsterenlaan. Dank zij een tekening van Aert Schouman waarop in verso: 'Gesigt op de buitenplaats van de Heer Scheepe Biemont gelegen aan de Loosduijnseweg buiten 's Hage' (gedat. 1778 in het H.G.A.), waarop L. J. van der Klooster mij attent maakte, kwam ik deze buitenplaats op het spoor.

²⁸ Zie de opdrachten van resp. 30 mei en 23 december 1777.

Abraham Westerhof, Med. Dr. en raad in de vroedschap, kocht in 1776 een huis aan de noordzijde van het Lange Voorhout (H.G.A.; Transport 1776, nr. 1362, blz. 493), dat hij tot een nieuw huis liet verbouwen (het huidige Lange Voorhout 48). Ook dit huis is tamelijk gaaf bewaard en thans in het bezit van de Johaniter Orde.

²⁹ Zie de opdracht van 10 april 1778 van 'De Edle Heer van Baselen'. Willem Adriaan Senn van Bazel kocht 8 juli 1776 dit huis aan de oostzijde van het Lange Voorhout (thans Lange Voorhout 62) (H.G.A.; Transport nr. 1353 blz. 484 vso). Veiling Theunissen, Amsterdam (F. Muller), 29-11-1932, nrs. A t/m I, met afbn.

³⁰ Zie de opdracht van 6 december 1778 'de Edle Heer van Hoogstraten te Dortregt'. Jacob Staets van Hoogstraten, koopman en reder, kocht op 4 mei 1775 met drie anderen het hui-

dige pand Groenmarkt 29 te Dordrecht (mededeling van P. L. Penningnieuwland van het Dordtse Gemeente Archief). Obreen vermeldt deze kamer in zijn *Archief voor Ned. Kunstgesch.* Dl. 4, blz. 143, in een noot: 'Van Schweickhardt bevindt zich o.a. nog een prachtig behangsel te Dordrecht, de 4 jaargetijden, ten huize van Dr. Blom'.

Veiling Dordrecht (A. Mak), 3/4-6-1908, nr. 691 (appendix), met afbn.
Veiling Londen (Christie), 30-11-1973, nr. 32 t/m 36, met afbn.

³¹ Zie de opdracht van 10 november 1779 voor 'De Edle Heer Thelenis'. Mr. David Johan Thilenus had dit huis van zijn vader Mr. Abraham geërfd, die het in 1729 had laten bouwen (*Rode Kruis Koerier* 21, nr. 9, sept. 1960, blz. 246-248). Van dit huis is nog veel van de 18de-eeuwse uitrusting intact: zo zijn er buiten de kamer van Schweickhardt, een kamer met bovendeurstukken van Aert Schouman, één met deurstukken van Dirk van der Aa en één met anonieme deurstukken en plafondstuk. Het huis is thans in het bezit van het Rode Kruis.

³² J. de Loos Haaxman, 'De behangselfabriek der Vaderlandse Maatschappij te Hoorn', *Ned. Kunsthist. Jrb.* 12 (1961), blz. 186-189, afbn. 22 en 23. Dit behangsel in het Hervormde Burgerweeshuis in Purmerend, meet in totaal ca. 17,30 × 2,55 m; de rekening is van 30 sept. 1791.

gevat. Het enige dat ons van dit type nog rest bevindt zich in het huis Herengracht 458 te Amsterdam; 4 vakken met bergachtige landschappen, de vier jaar- getijden uitbeeldende, die hij in 1786 in opdracht van Abraham Dedel schilderde³³ (afb. 22). Van de andere twee is geen spoor meer; het ene voor Mejuffrouw Godijn (1780)³⁴, zal vermoedelijk het huis Lange Voorhout 76 gesierd hebben, het andere dat in opdracht van mevrouw Meerman voor de buitenplaats Groot Stadwijk te Voorschoten vervaardigd werd, is met de gehele inboedel in 1907 geveild en sindsdien spoorloos verdwenen³⁵.

Het laatstgenoemde schilderde Schweickhardt in 1787, toen hij juist naar Londen was verhuisd. In het Meerman Archief bevinden zich brieven van Schweickhardt aan Johan Meerman, waarin hij o.a. over dit behangsel correspondeert; bij ontvangst in Holland bleken de stukken namelijk te groot te zijn. Schweickhardt schrijft dan, dat de stukken gerust bijgesneden kunnen worden; hij heeft ze met opzet te groot gemaakt, omdat hij wel eens ervaren had dat de hem opgegeven maten onjuist waren en de behangselvakken dan te klein bleken³⁶. Hij sluit een tekeningetje in, waarbij hij uiteenzet hoe ze verkleind kunnen worden (afb. 3). In een van deze brieven vraagt hij aan Meerman om hem te recomanderen bij kennissen: '... daar ik het genoegen hebbe Mijne Heer voldaan te hebben, met het werk, dat ik de Eer had, voor Mevrouw Uw H:W:Geb: Mamma te maken... ik zal de Vrijheid mogen gebruiken mij in Uw HWGb: attentie te beveelen in geval er Heeren of Daamens mochten geinclineert zijn, kamers, deurstuk, of schoorsteenstukken te laten schilderen, mij te recomanderen, inzonderheid voor Engelsche gezigte, want nu ik hier pas met er woon ben gekoomen en dus noch vreemd, word ik tot nog toe met geen overvloed van werk overvallen, en zoude de lieden nu nog voor die prijs kunnen dienen die ik voor heen in mijn vaderland gewoon was te hebben, en men kan verzeekert zijn, van een prompte bediening en Goeden uitvoer, ten minste niemand zal zoo veel moeten hebben voor een kamer te laten schilderen als Uw HWGb: heeft voor een tekening van de Hr. Wyatt'³⁷. Op dit gebied viel er voor Schweickhardt echter niet veel meer te verdienen. In Londen schilderde hij nog slechts drie kamers, waarvan er één een

³³ Zie de opdracht van 18 september 1786. Mr. Abraham Dedel verkreeg dit huis in 1758, via zijn vrouw Anna Jacoba Geelvinck, die het als legaat had ontvangen (*Jaarboek Amstelodamum* II (1903), blz. 120). Behalve het kleine kamertje met schilderijen van Schweickhardt is er weinig meer van het 18de-eeuwse interieur over, het huis werd in 1875 grondig verbouwd. In het begin van deze eeuw bevonden er zich echter nog een plafond van De Lairese en witjes van Jacob de Wit. Het huis is nu in het bezit van de Nederlandse Credietbank.

³⁴ Zie de opdracht van 28 mei 1780 van 'Mejuffrouw Godijn'. Een Maria Godin 'gebooren in 't land van Luyk, rentenierster' (H.G.A.; *Buurtboek Bu 89*), bewoonde het huis rechts van het huidige Paleis Lange Voorhout. Blijkens verscheidenen notariële acten, verhuurde zij kamers aan buitenlandse gezanten. Het huidige nr. 76 is een 19de-eeuws huis, zodat de behangsels reeds lang geleden met het oude huis zullen zijn verdwenen.

³⁵ Zie de opdracht van december 1737. In de *Voorlopige Lijst van Nederlandse Monumenten*

Dl. III, Den Haag 1915, blz. 387, worden de behangsels nog vermeld. Ze zijn echter reeds in de veiling van Groot en Klein Stadwijk, Voorschoten (D. K. Schoor), 14 en 21-8-1907, geveild. (Mededeling Jhr. W. A. Baudt).

³⁶ Zes brieven van 10 juni tot 26 september 1788; Meerman Archief in het Museum Meermano Westreenianum, inv.nr. S 103.

³⁷ Meerman had blijkens deze briefwisseling de beroemde Engelse architect James Wyatt opdracht gegeven voor het ontwerpen van o.a. een stucplafond; aangezien deze ontwerpen eindeloos op zich lieten wachten, had Meerman aan Schweickhardt gevraagd Wyatt hierover aan te spreken. De rest van de brieven gaat geheel over de moeilijkheden die Schweickhardt had om Wyatt te bewegen de tekeningen af te leveren (Wyatt was erom berucht zijn klanten soms jaren te laten wachten). Het stucplafond werd, zo blijkt uit de brieven, uiteindelijk uitgevoerd. Naar mijn mening is dit het voor Hollandse begrippen curieuze, maar fraaie plafond in de grote zaal van Meermans Leidse huis, Rapenburg 19.

Hollandse opdracht van het Haagse bankiershuis Molière & Co. was³⁸. De andere twee waren voor Engelse opdrachtgevers: deze zullen ook een geheel ander karakter gehad hebben dan de Hollandse behangselvakken. De grootste, waarschijnlijk zeer vererende, opdracht van de Markgraaf Von Anspach luidt: 'een kaamer bestaande in 12 paneelen met kindertjes en bloemen, 7 duer- en nischstukken met kindertjes verbeeldende de elementen en de getijden en zes glazen dueren met bloemen en strikken geschildert'³⁹. Deze serie werd waarschijnlijk vervaardigd voor het nieuwe huis dat de Markgraaf van Brandenburg Anspach en Bayreuth in 1792 gekocht had, het Brandenburgh House in Hammersmith bij Londen⁴⁰. Dit huis, dat beroemd was om de grootse feesten die er door zijn echtgenote, de voormalige Lady Craven, werden aangericht, werd later van 1819 tot 1822, door Charlotte van Brunswick, de echtgenote van George IV, bewoond, om in 1822 tenslotte gesloopt te worden. Daarmee is deze kamer, waarvan wij graag geweten zouden hebben hoe hij eruit zag, verdwenen. Van de derde, eenzelfde soort opdracht voor de Heer 'Letexier' is niets bekend⁴¹. Vergelijkbaar met de stukken voor Dedel in Amsterdam, maar op een wat grotere schaal, zullen de doeken voor Prins Willem V zijn geweest; dit was de grootste maar tevens bijna de enige opdracht die hij nog uit Holland kreeg. Bij Schweickhardt werden vijf schilderijen met landschappen besteld, waar hij f 1000,- (!) per stuk voor ontving⁴². Ze waren bestemd voor de grote eetzaal van de nieuwe vleugel van het stadhoudelijk kwartier. In de notulen van Pictura wordt vermeld dat Schweickhardt in augustus 1791 is overgekomen '...om de door Zijne Ed. geschilderde stukken in de groote eetzaal van het stadhoudelijk hoff te doen plaatzen'⁴³. Deze stukken zullen samen met de andere geschilderde doeken, spiegels en schoorsteenmantels etc., in 1808 uit het stadhoudelijk kwartier zijn verdwenen. Een gedeelte daarvan is later herplaatst in het paleis op de Dam en een gedeelte is geheel verdwenen⁴⁴. Van de vijf doeken van Schweickhardt bleken zich echter drie, weliswaar geheel versneden en naamloos, als schoorsteenstukken op het Huis ten Bosch te bevinden⁴⁵.

De produktie van losse decoratieve stukken geeft hetzelfde beeld te zien: de meeste deur- en schoorsteenstukken werden tussen 1775 en 1783 vervaardigd. Het grootste gedeelte bestaat uit voorstellingen met 'kindertjes' (in totaal 38); daarnaast zijn er dan nog enkele met bloemen (4), met landschappen (7), met Chinese voorstellingen (9) en twee met mythologische voorstellingen⁴⁶. Na 1783 stagneert ook de produktie van deur- en schoorsteenstukken; tussen 1783 en 1787 (het jaar van zijn vertrek naar Londen), schilderde hij nog slechts drie

³⁸ Zie de opdracht op 3 september 1792.

³⁹ Zie de opdracht op 10 april 1795.

⁴⁰ Christiaan Frederik Charles Alexander Markgraaf van Brandenburg, Anspach en Bayreuth, was gehuwd met Lady Elizabeth Craven, dochter van de 4th Earl of Berkeley, voorheen gehuwd met de 6th Lord Craven, van wie zij was gescheiden (voor deze Lord Craven schilderde Schweickhardt in 1791 een gezicht op Benham Place). In 1791 huwde zij de Markgraaf, die al zijn Duitse bezittingen verkocht en haar naar Engeland volgde. Zij was beroemd als actrice en om de vele schandalen waarvan zij het middelpunt was (A. M. Broadley en Lewis Melville, *The beautiful Lady Craven*, Londen 1913).

⁴¹ Zie de opdracht op 10 april 1795.

⁴² Zie de opdrachten op 24 december 1790 en 20 augustus 1791.

⁴³ H.G.A.; Archief Pictura en Tekenaaracademie nr. 18: Notulen 9 augustus 1791; met de toevoeging: '...en Schweickhardt heden mede present zijnde, heeft door diverse verhalen zo van Londen als anders, de tijd der bijeenkomst bijzonder kort gemaakt'.

De nieuwe vleugel van het Stadhoudelijk Kwartier werd in 1777 aanbesteed en werd vanaf 1790 in gebruik genomen; in 1793 kwam hij geheel gereed (C. H. Peters, *De landsgebouwen te 's-Gravenhage*, Den Haag 1891).

⁴⁴ A. W. Vink, 'De kunstverzameling van de stadhouder Prins Willem V en haar lotgevallen sedert 1795', *Jaarboek Die Haghe*, 1933, blz. 60; in noot 13 wordt ook de opdracht aan Schweickhardt voor decoraties in de eetzaal vermeld.

⁴⁵ Deze stukken kwam ik op het spoor, dank zij een kerstkaart van H.M. de Koningin uit 1964, die zich op het RKD bevond, waarop een anoniem ijsgezicht stond afgebeeld.

4
Kamer met vier behangselvakken, twee deurstukken en een schoorsteenstuk, 1773. Den Haag, Lange Voorhout 32.

5
De zomer, behangselvak, 1773, Den Haag, Lange Voorhout 32.

4

5

stukken met kindertjes, drie met bloemen en één met een landschap. Daarnaast schilderde hij tussen 1773 en 1778 zeventien medaillons, die hij afzonderlijk als zodanig vermeldt, maar die ook de functie van bovendeurstuk of schoorsteenstuk zullen hebben gehad; voorts vier chassinetten, een 'tuinstuk', een waaier en een klavierdeksel. Dan is er nog enig decoratief werk waarvan uit de beschrijving niet precies blijkt wat wij ons daarbij moeten voorstellen, zoals b.v.: 'enige bloemen', 'een vaas en trappen', 'een nis'. Wat bedoeld wordt met 'koppen' voor Overste Reijns, bleek wel te achterhalen, aangezien bijna alle stukken die Schweickhardt voor deze 'Overste Reijns' oftewel Jan Lucas Reijns, schilderde, waren terug te vinden. Deze had in de loop van 1777 twee bovendeurstukken en een stuk voor boven de porte brisée met kindertjes in het groen, twee bovendeurstukken met kindertjes in het rood en '3 koppen' bij Schweickhardt besteld voor zijn huis op de Kneuterdijk⁴⁷. De schilderijen zijn door de laatste eigenaar van dit huis, dat in de twintiger jaren is gesloopt, meegenomen en nog maar kort geleden verspreid geraakt⁴⁸. Daaronder bevinden zich drie als bovendeurstuk dienende medaillons met en camaïeu geschilderde 'Romeinse' profielen. Buiten deze stukken was tot nu toe van de losse decoratieve stukken niet veel te traceren; de enige die ik nog in situ aangetroffen heb, zijn vijf medaillons in de Kerkstraat 10 in Hoorn. Dit moeten de stukken zijn die in het aantekeningenboek omschreven staan als vier bovendeurstukken en een penantstuk met kindertjes in 't blauw, een opdracht uit 1780 van de 'juffrouwen Meeris'⁴⁹.

⁴⁶ Zie voor de 'chinese' stukken blz. 156. Deze twee mythologische voorstellingen, uniek in het oeuvre van Schweickhardt, voorstellende een Venus en Diana, zijn nog niet zo lang geleden tweemaal op een veiling van Sotheby in Londen verschenen (veiling Mrs. M. Emerson e.a. (ged. The very Rev. father Bryan Houghton), Londen (Sotheby), 4-3-1970 nr. 5; veiling Londen (Sotheby), 9-5-1973 nr. 75).

⁴⁷ Zie de opdracht van 22 mei en 20 november 1777. Jan Lucas Reynst kocht in 1775 een huis aan de westzijde van de Kneuterdijk (H.G.A.; Transport nr. 1056 blz. 3). Dit huis, later het 'Van Hogendorphuis' genoemd en naast het nog bestaande 'Johan de Withuis' gelegen, heeft plaats moeten maken voor de AMRO-bank.

⁴⁸ De betimmering en de schilderstukken zijn nog lang in het bezit van de familie Schimmel-

penninck van der Oye geweest. Twee van de drie genoemde koppen zijn nog bij Mevr. Prins-Schimmelpenninck van der Oye in Voorschoten, de twee bovendeurstukken in 't rood werden geveild: Amsterdam (Mak van Waay), 14-3-1972, nr. 109a en b, met afbn. en de twee bovendeurstukken, het stuk boven de porte brisée en één van de 'koppen' zijn nu in het bezit van de Markiezenhof te Breda (aangekocht in 1970).

⁴⁹ Zie de opdracht van 21-2-1780. Eva Maria en Cornelia Merens, ongetrouwde dochters van Lucas Merens en Eva Maria van Foreest, bleven na de dood van hun ouders het huis op de Kerkstraat 10 bewonen; dit pand is nu in het bezit van het Westfries Museum. Zie: C. A. Merens, *De geschiedenis van een Westfries regentenfamilie, het geslacht Merens*, Den Haag 1957.

6

7

8

De losse decoratieve stukken die Schweickhardt in Engeland schilderde bestaan bijna alle uit opdrachten van de gebroeders Eckhardt uit Den Haag; in enkele notariële akten wordt vermeld dat deze broers 'fabricquanten in pampier behangsel' waren⁵⁰. Voor hen vervaardigde Schweickhardt 'randen' met Chinese en 'rafaelse' arabesken, smalle panelen (van vaak 8 tot 10 voet lengte en 10 tot 17 duim breedte = 240 tot 300 bij 25 tot 42.5 cm) met Chinese vogels en bloemen 'in couleuren over zilver geschildert op witte grond' of 'in 't grauw op blauw papier' (in totaal 15); voorts panelen voor boven de deuren en smalle randen met kindertjes die de kunsten, elementen, seizoenen, handel, zeevaart, etc. uitbeeldden; deze waren soms 'in 't grauw op blauw papier geschildert' (in totaal 7) en soms in 'zwart en wit krijt op blauw papier geteekent' (in totaal 10); tenslotte '15 panelen in differente smaken'⁵¹.

Men vraagt zich af of Schweickhardt de modellen voor gedrukte behangsels leverde, of dat het hier om geschilderde papieren behangsels gaat; slechts één keer spreekt hij over een 'patroon' (met kindertjes die de schilderkunst verbeelden), verder heeft hij het steeds over panelen of randen, ook bij de stukken die duidelijk tot dezelfde reeks behoren als het genoemde 'patroon'. Ook al omdat enige 'panelen' uitgevoerd zijn in zwart en wit krijt, wat geen materiaal lijkt voor definitieve papieren behangsels, lijkt het mij toch waarschijnlijk dat het hier modellen op ware grootte betreft voor de fabriek van papieren behangsels van de gebroeders Eckhardt.

De kindergroepen, waarmee Schweickhardt talloze deur- en schoorsteenstukken en drie hele kamerbeschilderingen vulde, zijn in trouwe navolging van Dirk van der Aa vervaardigd. Dit typische Haagse genre, dat niet in onderwerp, maar wel in uitvoering geheel afweek van de kindergroepen van Jacob de Wit die elders nog steeds veel navolging vonden, was geënt op het Franse voorbeeld van Boucher. De Zwitser Johann Heinrich Keller (1692-1765) had rond 1750 een hierop geïnspireerd type kindergroepen in Den Haag geïntroduceerd⁵². Het

6 De winter, behangselvak, 1778. Voorheen: *Den Haag, Lange Voorhout* 62.

7 De herfst, behangselvak 1778. Voorheen: *Den Haag, Lange Voorhout* 62.

8 Bovendeurstuk, 1778. Voorheen: *Den Haag, Lange Voorhout* 62.

9 Het gevoel, bovendeurstuk, 1782. *Den Haag, Lange Voorhout* 32.

10 Bovendeurstuk, 1773. *Den Haag, Lange Voorhout* 32.

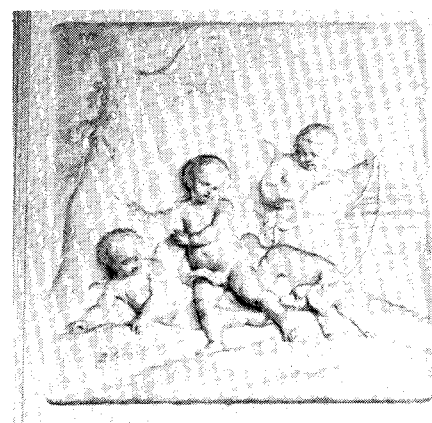
11 Bovendeurstuk, 1772. *Kunsthandel Morpurgo, Amsterdam* 1962.

⁵⁰ H.G.A.; Not. Arch. nr. 4505 (1778), blz. 274 en nr. 4566 (1779) blz. 318.

⁵¹ Zie de opdrachten van 1791 t/m 1793.

⁵² Gedateerde kindergroepen van J. H. Keller: twee bovendeurstukken in het Paleis Lange

Voorhout, ged. 1751; een schoorsteenstuk in het bezit van de Dienst voor 's Rijks Verspr. Kunstvoorw. inv.nr. B 612 (ook in cat. Rijksmuseum 1920 nr. 1326), ged. 1753; een serie bovendeurstukken, de vier jaargetijden, voorheen Korte Voorhout 9 (in 1945 in bombardement vernietigd), gedat. 1758 (foto's op het RKD).

9

10

11

waren veel luchtiger geschilderde groepen dan men van Jacob de Wit gewend was, met sterk diagonale bewegingen in vrij ongedefinieerde ruimten.

Zijn leerling Dirk van der Aa (1731-1809), die het contact met de Franse oorsprong verfriste door ook zelf naar Parijs te gaan, bracht dit type op een hoger peil⁵³. Men ziet Boucher's voorbeeld in de halfliggende (op buik of rug) diagonale houdingen, de gezichtstypen en de vrouwelijke lichaamsvormen, die geheel afwijken van de mannelijke, stevig op de grond staande of zittende kindertjes van De Wit.

Schweickhardt neemt dit in Den Haag bijzonder populair geworden type letterlijk over; zijn kindergroepen zijn nauwelijks van die van Van der Aa te onderscheiden⁵⁴. Over het algemeen blijken ze echter iets minder goed geproportioneerd, zijn de gezichtjes minder aantrekkelijk en bereikt Schweickhardt niet de luchtige schilderwijze van Van der Aa. Mogelijk is Schweickhardt als eerste begonnen deze tot dan toe altijd voor schoorsteen- en deurstukken toegepaste composities voor de beschildering van hele kamerbehangsels te gebruiken, zoals hij op het Lange Voorhout 32 (1773), (afb. 4, 5), Lange Voorhout 48 (1777) en Lange Voorhout 62 (1778) (afb. 6, 7)⁵⁶ deed. Van Van der Aa is slechts één stel wandvakken met kindertjes bekend (gedateerd 1775), die tot een kamerbeschildering hebben behoord; aangezien er van Van der Aa veel verloren moet zijn gegaan, valt niet met zekerheid te zeggen wie het eerste op deze manier hele behangsels schilderde⁵⁷. Schweickhardt schilderde deze kindergroepen en camaieu, in het blauw (Lange Voorhout 32; Kerkstraat 11, Hoorn), geel (Lange Voorhout 48), rood (voorheen Kneuterdijk), of groen (voorheen Lange Voorhout 62) (afb. 6, 7, 8), al naar gelang de opdrachtgever dat wenste⁵⁸. De thema's zijn steeds dezelfde als die wij bij dergelijke groepen reeds bij Jacob de Wit aantreffen: allegorieën van de jaargetijden, de elementen en de zintuigen. Wij zien hierbij vaak ongeveer hetzelfde compositieschema: de kindertjes zijn in twee diagonalen gerangschikt van links onder naar rechts midden en van rechts midden naar links boven of andersom. Noch de thema's noch de compositie veranderen in

⁵³ Zie voor enige biografische gegevens: Dr. H. E. van Gelder, 'Enkele gegevens omtrent de kunstschilder Dirk van der Aa', *Jaarboek Die Haghe* 1916, blz. 185-188.

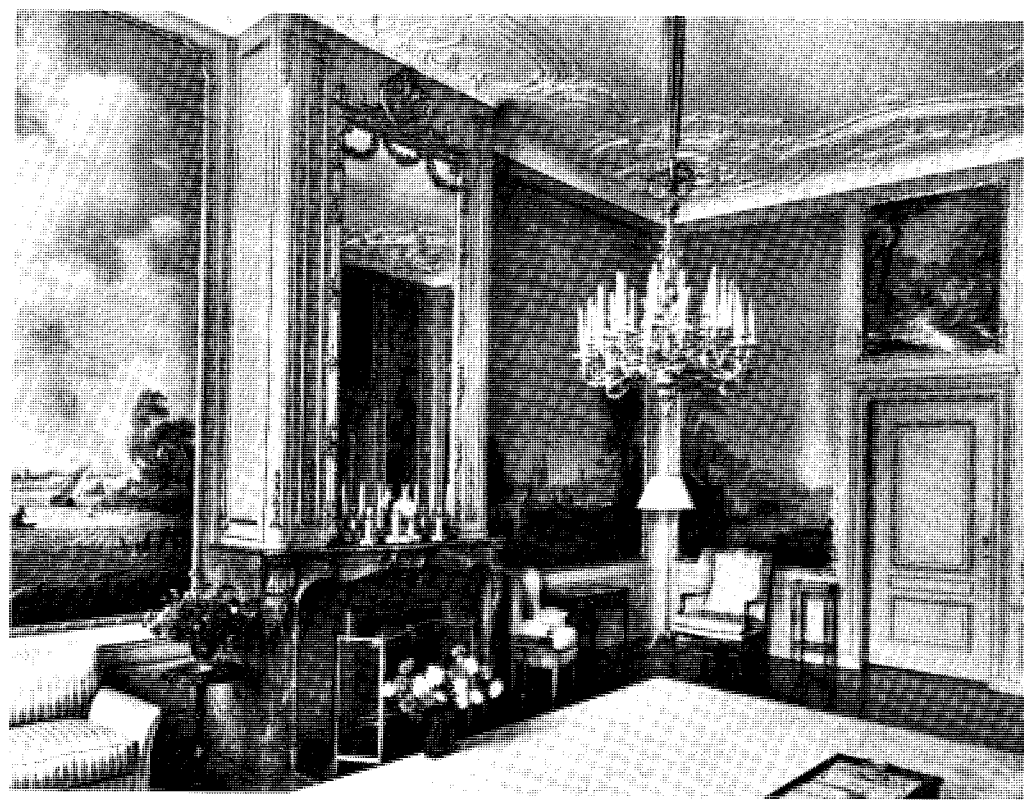
⁵⁴ De vroegste ons bekende kindergroepjes van Van der Aa zijn vier bovendeurstukken, gedateerd 1766, bij F. Muller geveild (datum niet bekend, foto's RKD, uit het archief F. Muller). Hoe stereotiep deze stukken waren, blijkt uit een bovendeurstuk van tien jaar later (gedat.

1776, Montreal Dominio Gallery, inv.nr. A 1072), dat bijna precies hetzelfde is als een van de bovengenoemde.

⁵⁶ Zie resp. de noten 26, 28, 29.

⁵⁷ Foto's van deze twee wandvakken zijn afkomstig uit het archief F. Muller; de herkomst is niet bekend.

⁵⁸ Zie resp. de noten 26, 49, 28, 47, 29.

12
Kamer met zes behangsel-
vakken en drie bovendeur-
stukken, 1773, *Den Haag*,
Lange Voorhout 32.

13
Waterlandschap;
behangselvak, 1773.
Den Haag, *Lange Voorhout* 32.

12

de loop van de jaren zeventig, wat des te opmerkelijker is, daar de omlijsting waarin ze geplaatst werden wel evolueert: van late uitbundige Lodewijk XV-stijl (b.v. *Lange Voorhout* 32, 1773) (afb. 4), tot een strak Lodewijk XVI (b.v. *Lange Voorhout* 48, 1777 en *Lange Voorhout* 62, 1778) (afb. 8). Na 1780 blijkt dit genre echter toch uit de mode te raken; tussen 1780 en zijn vertrek naar Engeland (1787), krijgt hij nog slechts een heel enkele opdracht voor het schilderen van dergelijke kindertjes.

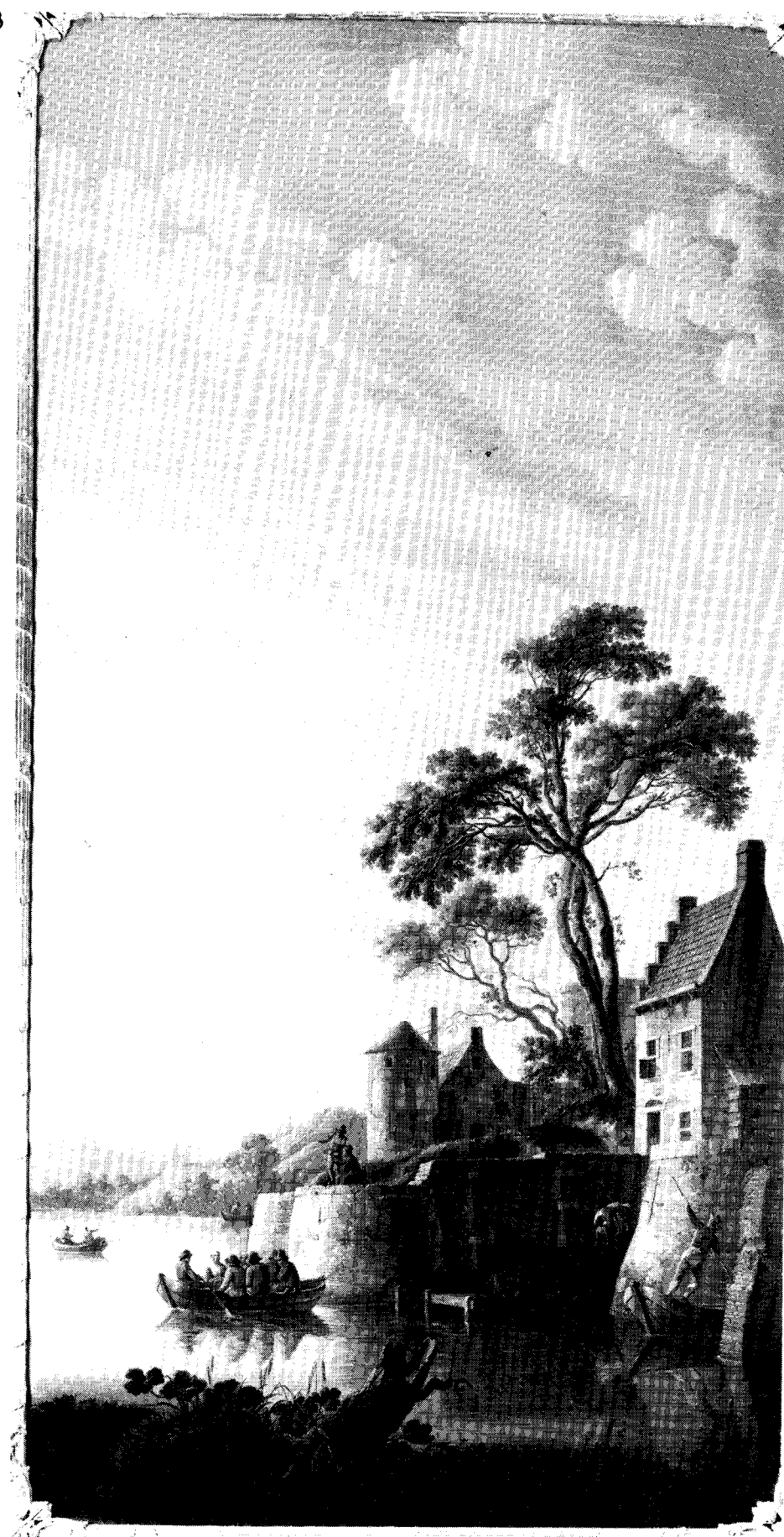
Naast dit type schilderde Schweickhardt ook een enkele maal kindergroepen in bas-reliëf nabootsing, 'in 't grauw', nu beter bekend als 'witjes'. Hiervan bevindt zich nog een reeks in *Lange Voorhout* 32 (van 1782), vier zintuigen verbeeldend (het 'gezicht' ontbreekt), waarin hij op kundige wijze dit genre decoratieschildering (afb. 9) toepast⁵⁹. Een reeks bovendeurstukken in de grote zaal met landschappen in hetzelfde huis, laat weer een ander soort kindergroepen zien: boerenkinderen, bezig met spelletjes (afb. 10). Dit is een variant op de spelende kinderen in modieuze kleding van Van der Aa, zoals wij die bijvoorbeeld in een kleine kamer van hetzelfde huis zien en van welk type ons van Schweickhardt ook één reeks bekend is (gedateerd 1772, dus vóór de aanvang van het aantekeningenboek) (afb. 11)⁶⁰. Deze boerenkinderen onderscheiden zich hoofdzakelijk door hun armoedige kleding en blote voetjes. Zij wijzen erop dat Schweickhardt een poging deed om deze modieuze kinderen, die in de zeventiger jaren van de 18de eeuw een wat verouderde indruk maken, aan te passen aan de veranderende smaak.

⁵⁹ Zie de opdracht op 10 februari 1782, en noot 26.

⁶⁰ Door Dirk van der Aa is een achterkamer van *Lange Voorhout* 32 gedecoreerd met 16 vakken met muziekmakende, schommelende, boogschietende, met vogeltjes spelende kinderen, etc. (gedat. 1773). In het Paleis Lange

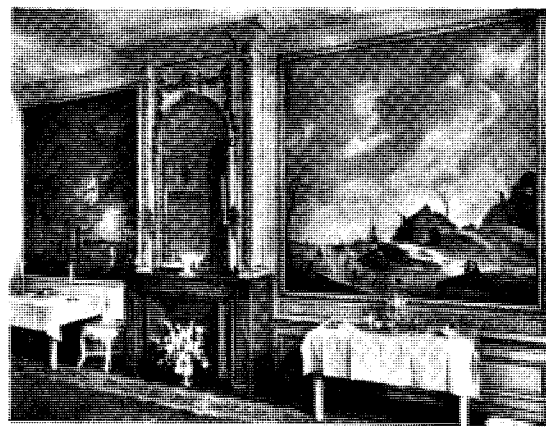
Voorhout bevinden zich eveneens vijf deur- en schoorsteenstukken met dergelijke voorstellingen door Van der Aa (gedat. 1766). De verwante stukken van Schweickhardt zijn: vijf vakken gedat. 1772, in 1962 bij kunsthandel Joseph Morpurgo, zie: *Cat. Oude Kunst en Antiekbeurs*, Delft, Museum Prinsenhof, 1962 met afb.

13

14

15

Van de chinoiserieën die Schweickhardt blijkens zijn Memorieboek schilderde kennen wij nog slechts één reeks van twee deurstukken en een schoorsteenstuk, wederom in Lange Voorhout 32⁶¹; deze zijn net als de kindergroepen in één kleur, in dit geval 'in 't groen', geschilderd (afb. 14). Zij zijn ongetwijfeld geïnspireerd op prentseries naar Boucher, met wiens chinoiserieën zij nog de meeste verwantschap tonen⁶².

De omvangrijkste decoratieve ensembles die Schweickhardt vervaardigde, bestaan uit zaalbeschilderingen met landschappen; hiervan bevinden er zich, zoals reeds eerder vermeld, vier nog op hun oorspronkelijke plaats: in de Haagse huizen Lange Voorhout 32 (1773) (afb. 12, 13) en 48 (1777) (afb. 15, 16, 17), in Prinsessegracht 27 (1779) (afb. 21); en in het Amsterdamse Herengracht 458 (1786) (afb. 22); een vijfde kennen wij van foto's (afkomstig uit Groenmarkt 29 te Dordrecht, 1778) (afb. 18, 19, 20)⁶³. Het vroegste ensemble bestaat uit vijf grote vakken met rivierlandschappen en twee smalle hoekvakken met bomen; op drie van de vijf grote vakken zien wij vestingwallen waarlangs een rivier stroomt en van de overige twee toont het ene een rivier met een strekdam op de voorgrond, omsloten door licht heuvelend land en het andere een waterlandschap waar de bomen en het water door een stevige bries in beweging worden gebracht (afb. 13, 14).

Op het in 1777 vervaardigde kamerbehangsel worden door middel van Hollandse landschappen de jaargetijden uitgebeeld: een ijslandschap met schaatsenrijders (winter) (afb. 15), een landschap met een breed water met aan de ene zijde een weide en aan de andere een watergezicht langs een vestingwal bij ondergaande zon (afb. 16) en een landschap met een nachtelijk maanbeschenen watergezicht langs een vestingwal (afb. 17) (waarbij men erover kan twisten welk de lente en welk de zomer uitbeeldt) en tenslotte een stormachtig waterlandschap (herfst). De andere twee series tonen slechts kleine variaties op hetzelfde thema: in de Dordtse serie (afb. 18, 19, 20) zijn in het zomerse watergezicht de vestingwallen vervallen en krijgt de weide met koeien meer nadruk, evenals in de reeks op de Prinsessegracht die uit vijf vakken bestaat: daar is nog een landschap met een weg tussen een duin en een veld waar gehooïd wordt toegevoegd. De laatste ons bekende zaalbeschildering (Herengracht 458, Amsterdam, 1784), wijkt in ver-

14
Schoorsteenstuk, 1782.
Den Haag, Lange Voorhout 32.

15
Kamer met vier behangsel-
vakken, 1777. *Den Haag,*
Lange Voorhout 48.

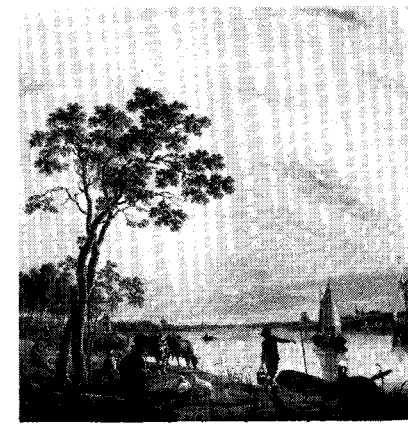
16
Maanlandschap, behangsel-
vak, 1777. *Den Haag,*
Lange Voorhout 48.

17
Landschap bij zonsondergang,
linkerhelft van behangsel-
vak, 1777. *Den Haag,*
Lange Voorhout 48.

18
Waterlandschap, behangsel-
vak, 1778. Voorheen:
Dordrecht, Groenmarkt 29.

16

17

18

scheidene opzichten af van de voorgaande: de behangselvakken zijn, zoals reeds eerder is opgemerkt, veel kleiner en wij zien deze keer geen Hollandse, maar bergachtige landschappen (wel zijn wederom de vier jaargetijden uitgebeeld) (afb. 22). In deze behangselvakken zien wij bijna alle landschapstypes die Schweickhardt beoefende bij elkaar: als hij losse schilderijen op klein formaat gaat schilderen lijkt het of hij aanvankelijk deze grote composities eenvoudigweg verkleint. Daarom kunnen deze wandvakken verder samen met de schilderijen worden besproken, die hierna behandeld zullen worden.

De schilderijen: het landschap

Wat de schilderijen betreft is, zoals gezegd, het verloop van het aantal opdrachten en verkopen tegengesteld aan dat van het decoratieve werk. Vóór het begin van de tachtiger jaren vervaardigde Schweickhardt slechts sporadisch kabinetstukken, maar als dan het aantal opdrachten voor decoratief werk sterk vermindert, zien wij een langzame stijging van het aantal ezelschilderijen. Na zijn verhuizing naar Engeland schilderde hij bijna alleen nog dergelijke panelen of doeken. Verreweg het grootste deel bestaat uit landschappen; deze kan men globaal verdelen in winters, veestukken, maneschijnen en buitenlandse landschappen, meestal 'bergachtig' genoemd. Het aantal winters is het grootst; ook nu nog het genre, dat in de eerste plaats met de naam Schweickhardt verbonden wordt. In zijn behangselvakken had hij het Hollandse wintergezicht met schaatsenrijders reeds enkele malen toegepast (in 1777, 1778 en 1779); als losse schilderijen schilderde hij de eerste twee in 1779, waaronder het grote stuk voor Willem van Oranje, waarvoor hij maar liefst f 1200,- ontving (nu in het Louvre, Parijs) (afb. 29). Kennelijk had hij er niet direct groot succes mee: pas in 1781 volgt er weer één, in 1782 schildert hij er vier, in het volgende jaar zes en vanaf die tijd blijft hij ze regelmatig produceren. Tot 1786 werden ze vaak als pendant van een 'zomer' of 'maneschijn' vervaardigd. In Nederland schildert hij in totaal negen 'winters', tijdens zijn verblijf in Engeland (vanaf 1787), bij elkaar 26.

Vanaf het begin van zijn carrière in 1773, komen wij regelmatig landschappen met 'beelden en beesten', zonder nadere omschrijving, tegen (18 vóór 1787 en 13 daarna); meestal zal het hier om Hollandse veestukken of om min of meer Italianiserende bergachtige landschappen gaan. De opdrachten, waarbij duidelijk blijkt dat het om Hollandse veestukken gaat zien wij vooral na 1787 (totaal 21). Als zodanig omschreven buitenlandse landschappen treffen wij gedurende zijn hele loopbaan af en toe aan: van 1774 tot 1786 zes 'Duijtsche' en één 'bergachtig' landschap, (ook schilderde hij vijf bovendeurstukken met 'Italiaansche gezigten' in 1777 en '79), na 1787 zes 'bergachtige' en twee Engelse 'farmyards'. Ook hiervan zullen zich waarschijnlijk veel verschuilen onder de omschrijving 'landschap met

⁶¹ Zie de opdracht van 25 juni 1782.

⁶² Bijvoorbeeld de prentseries van Jacques Gabriel Huquier naar tekeningen van Boucher;

twaafladen met chinese tuinscènes, en zes bladen van J. Ingram naar tekeningen van Boucher.

⁶³ Zie resp. de noten 26, 28, 30 en 31.

19

beelden en beesten'⁶⁴. Tussen 1779 en 1786 schilderde hij voorts vier maneschijnen, alle als pendants voor wintergezichten en in Engeland vervaardigde hij er nog zeven, nu als zelfstandige schilderijen. Tenslotte vermeldt hij in het aantekeningenboek nog twee duin- en strandgezichten (één 'bij Katwijk'), twee 'veenderijen' en drie topografische schilderijtjes: een gezicht op 'Wittebols Lusthof', één op 's-Hertogenbosch en een gezicht op Benham Place'⁶⁵.

In zijn landschappen is Schweickhardt een exponent van de stroming in de tweede helft van de 18de eeuw, die teruggrijpt op de Hollandse 'realistische' landschapsschilderkunst van de 17de eeuw. In de 18de eeuw werden gedurende 50 jaar vrijwel geen landschappen geschilderd. Tot 1730 zien wij enerzijds uitlopers van de idealiserende landschapsschilderkunst in de traditie van schilders als Isaac de Moucheron en Glauber, met als laatste vertegenwoordiger Jan van Huysum, en anderzijds de Saftleven-traditie van Rijnlandschappen, met als laatsten de Griffiers en Louis Chalon. De uitbeelding van het Hollandse landschap was reeds vóór de eeuwwisseling opgehouden: alleen Jacob van Gool, die weinig succesvol doorborduurt op thema's afkomstig uit de Adriaan van de Velde-school, trachtte tot ver in de veertiger jaren hiervan nog iets in ere te houden. Daarna valt

19
Weidelandschap, behangsel-
vak, 1778. Voorheen:
Dordrecht, Groenmarkt 29.

20
Winterlandschap, behangsel-
vak, 1778. Voorheen:
Dordrecht, Groenmarkt 29.

21
Kamer met vijf behangsel-
vakken, twee deurstukken en
een schoorsteenstuk, 1779.
Den Haag, Prinsessegracht 27.

20

21

er een stilte in het geschilderde landschap; slechts in de behangselschilderkunst wordt het nog toegepast in een geheel decoratief opgevat mengsel van de Saftleven-Griffier en de De Moucheron-Van Huysum tradities door schilders als D. Dalens III, J. Augustini, J. H. Troost van Groenendoelen e.a. Voorts zien wij in deze tussenperiode het begin van de bloei van de 18de eeuwse topografische schilderkunst, met als eerste toppen Jan ten Compe en de La Fargue's. Bij deze schilders treffen wij een enkele maal schilderijtjes aan waarin het landschap overheerst, maar dat heeft dan altijd een geheel eigen topografisch karakter; in de tekenkunst komen wij dergelijke landschapjes vaker tegen (bij bijvoorbeeld C. Pronk, J. de Beyer en P. van Liender).

Vanaf 1770 zien wij echter een explosie van Hollandse landschappen, geschilderd en getekend door een generatie die tussen 1740 en 1760 werd geboren; om de belangrijkste te noemen: Jacob Cats (geb. 1741), Jan van Os (geb. 1744), Hendrik Willem Schweickhardt (geb. 1746), Egbert van Drielst (geb. 1746), Dionys van Dongen (geb. 1748), Pieter Barbiers Pzn. (geb. 1749), Hendrik Kobell (geb. 1751), Jacob van Strij (geb. 1756), Dirk van Oosterhoudt (geb. 1756), Jan Kobell I (geb. 1756), Frans Swagers (geb. 1756), Andries Vermeulen (geb. 1760); gesecondeerd door een flink aantal onbekendere schilders van wie wij slechts enkele werken kennen.

Wegens het gebrek aan gedateerde werken is het erg moeilijk om de ontwikkeling te volgen en aan te wijzen wanneer en bij wie deze herleving begint. Vooralsnog krijgt men de indruk dat er geen enkel 'Hollands' landschap van deze meesters van vóór 1770 dateert. Ook de werken van Johannes Janson (geb. 1729), een schilder die wat ouder was dan de bovengenoemden maar die wel geheel in het rijtje thuis hoort, zijn vermoedelijk van na die datum; zijn fijn geschilderde veestukjes zijn, voor zover gedateerd, alle van na 1777 (enkele vroeger gedateerde werken zijn zuiver topografische gezichten).

Deze generatie grijpt, zoals reeds gezegd, terug op de Hollandse landschapskunst van het tweede en derde kwart van de 17de eeuw. Hierbij valt enige plaatsgebondenheid op: bijvoorbeeld de in Haarlem opgeleide Van Drielst en Barbiers wenden zich tot Hobbema, Ruisdael en Wijnants, de Dordtenaar Jacob van Strij volgt Albert Cuyp na en de Hagenaar Schweickhardt kijkt vooral naar Potter. Het waarom van deze herleving wil ik hier terzijde laten, omdat het beeld van de Nederlandse schilderkunst in die tijd voor het goed beantwoorden van die vraag nog niet duidelijk genoeg is. Ik wil er hier slechts op wijzen dat de belangstelling voor de 17de-eeuwse landschapskunst bij de verzamelaars steeds groter werd, wat alleen al blijkt uit de sterk stijgende prijzen op veilingen van het werk van vooral Potter, Hobbema, Wijnants en Cuyp. Dit heeft uiteraard te maken met de nieuwe natuurscultus die in heel West-Europa merkbaar werd; men ging de

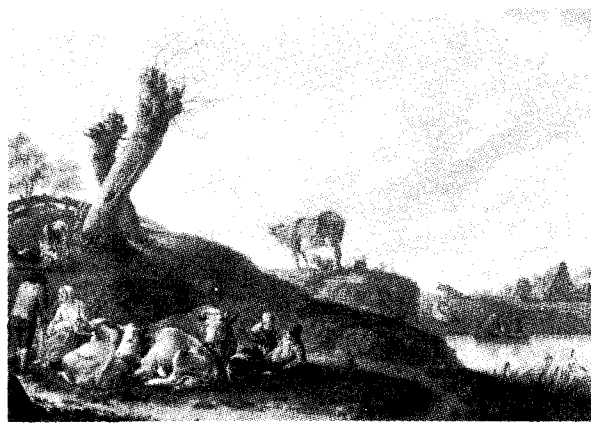
⁶⁴ Zoals het grote Italianiserende landschap voor Willem V (zie noot 87 en afb. 38), dat in het memorieboek omschreven wordt als een 'landschap gestoffeert met beelden en beesten'.

⁶⁵ In opdracht van Mr. P. J. Wittebol, 20-9-1783.

Opdracht 17-6-1791: 'a large picture representing a view of Benham Place'; dit was de buitenplaats van Lord Craven, de eerste echtgenoot van Lady Elizabeth Craven. Deze buitenplaats werd in 1799 door Lady Cravens tweede echtgenoot, de Markgraaf van Anspach gekocht.

22

23

Hollandse landschappen uit het tweede en derde kwart van de 17de eeuw als de meest 'natuurlijke' ervaren.

Over deze veranderingen maakt de contemporaine Nederlandse literatuur over schilderkunst ons weinig wijzer; de sterk classisistisch getinte verhandelingen zeggen ons niets over de werkelijke situatie van de Nederlandse kunst in deze tijd. In enkele van deze verhandelingen van na 1770 valt echter wel op, dat ook een enkele maal onze 17de-eeuwse landschapsschilders de hoogste lof wordt toegezwaaid en zelfs horen wij af en toe een aansporing om ook deze schilders te bestuderen, waartoe voorheen slechts historieschilders waardig werden geacht⁶⁶. Roelof van den Eynden, die in zijn 'Verhandeling Over Den Nationaalen Smaak der Hollandse school in de teken en schilderkunst' helaas geen eigentijdse schilders behandelt, geeft ons, hoewel ook hij hoofdzakelijk historieschilders bespreekt, toch een indruk van de grote bewondering voor onze 17de eeuwse landschapsschilders; zo zegt hij bijvoorbeeld: 'In het voorstellen van beesten en herderstukken kan de Hollandsche School buiten eenige twijfel, den voorrang boven alle andere Schoolen beweerden. Paulus Potter is in deezen tak een kunstheld van de eerste soort: Hoe vast, stout, uitvoerig, en voor alles natuurlijk, hij, met veel keus, de schilderagtigste voorwerpen onder de viervoetige dieren geschilderd... heeft, kan men zien op het schone stuk...' ⁶⁷; ook hier de nadruk op de 'natuurlijkheid'. In de landschappen van Schweickhardt lijkt de behoefte aan 'natuurlijkheid' nog niet zover te gaan dat hij voor inspiratie de natuur in trok; men krijgt de indruk dat hij nauwelijks direct naar de natuur getekend heeft, zoals generatiegenoten als Egbert van Drielst en Pieter Barbiere wel zouden gaan doen⁶⁸. Schweickhardt's vroege landschappen, die wij het duidelijkst in zijn behangsels vertegenwoordigd zien, hebben bijna altijd dezelfde zeer eenvoudige, overzichtelijke compositie; een rechthoekige driehoek in de ene onderhoek van het schilderij en een liggende, ongeveer gelijkzijdige driehoek aan de andere zijde, waarvan de top in de horizon ligt, gevormd door wallekanten of heuvels, met bebouwing en begroeiing, waartussen diagonaal een watervlakte, ijsvlakte of landweg naar de

22
Winterlandschap, behangsel-
vak, 1786. Amsterdam,
Herengracht 458.

23
Landschap met koeien,
gedateerd 1774, paneel
33,5 × 47 cm. Kunsthandel
Abels, Keulen, 1961.

24
Landschap met koeien,
gedateerd 1794, paneel
46,5 × 61 cm. Londen,
National Gallery.

24

horizon loopt. De driehoeken kunnen in grootte ten opzichte van elkaar verschillen, soms strekt een van de twee zich over bijna de hele breedte van het doek uit. Deze elementen tekenen zich door scherpe contouren en een heldere gelijkmatige belichting altijd duidelijk af. Wij zien daarbinnen steeds dezelfde boerderijen, vestingwallen, boten, grondbegroeiing en stereotiepe bomen, die hij her en der van 17de eeuwse meesters zal hebben afgekeken en die nauwelijks op directe waarneming lijken te berusten. Deze groepeerde hij binnen dit compositieschema, waarbij hij er de ene keer een stil waterlandschap met weiden en de andere keer een storm- of maanlandschap van maakt.

Wanneer wij nu om te beginnen de veestukken van Schweickhardt bekijken, gaan onze gedachten in de eerste plaats naar Potter uit. Bij nadere bestudering blijkt het erg moeilijk om aan te wijzen in hoeverre hij zich op deze schilder inspireerde. Wij vinden nooit letterlijke citaten uit diens werk (en dat geldt evenzeer voor de hierna te bespreken duinlandschappen, ijslandschappen en Italianiserende landschappen die dikwijls in dezelfde verhouding tot resp. Wijnants, Isaac van Ostade en Pijnacker staan). Wel zien wij vaak het door Potter dikwijls gebruikte compositieschema toegepast: het vee staat op een heuvel die door een oplopende diagonaal wordt gevormd, aan de hoge kant afgesloten door een boom, terwijl aan de andere kant tot ongeveer halverwege het schilderij een rechte horizon te zien is, gevormd door een vergezicht over een weide, door Schweickhardt meestal vervangen door water. Het vee is duidelijk van het Potter-type; Schweickhardt zal vooral veel gekeken hebben naar Potters etswerk, waar men vele houdingen ongeveer kan terugvinden (Schweickhardt's eigen serie van acht etsen met vee staan dicht bij de voorbeelden van

⁶⁶ Bijvoorbeeld: G. Brender à Brandis, *De schilderkunst in drie zangen*, Amsterdam 1780, blz. 54: 'Gij die aan 't blonde vee het leven wilt begeeven / Moogt veilig en gerust op 't spoor van Potter streeven.' Zie ook: C. Ploos van Amstel, *Redevoeringen gedaen in de Teeken-Academie te Amsterdam*, Amsterdam 1785: *Redevoering over de aart en de beoefening van de poezy der schilderkunst gedaen de 30ste*

May 1781, blz. 198, 204/205 en 243/244.

⁶⁷ R. van Eynden, *Verhandeling over den nationaalen smaak der Hollandse school in de teken- en schilderkunst* (Verh. Teylers Gen.), Haarlem 1787, blz. 127.

⁶⁸ Zie J. W. Niemeyer in de cat. *Egbert van Drielst, de Drentse Hobbema 1745-1818*, Assen 1968, blz. 4, 5, 6.

25

Potter)⁶⁹. Nooit verschijnt er echter iets dat men precies bij Potter kan aanwijzen. De vroegste werken, twee pendants, die vermoedelijk 1772 en 1773 gedateerd zijn, dus vóór de aanvang van het aantekeningenboek, tonen een soort Hollandse weide- en waterlandschappen, echter met zeer fantastische, grillige boomgroepen, die wij in zijn verdere oeuvre niet meer tegen zullen komen⁷⁰. Het volgende gedateerde veestuk dat wij kennen (van 1774) (afb. 23) heeft een opbouw die in spiegelbeeld globaal overeenkomt met een Potter uit Boedapest (HdG 120)⁷¹. De stoffage is echter volledig afwijkend en roept eerder herinneringen aan Adriaan van de Velde op. Wat echter van elk 17de-eeuws werk afwijkt, is dat alle plans heel duidelijk zijn gemarkeerd. Er wordt geen enkele poging gedaan geleidelijke overgangen te maken, alles heeft scherpe contouren; het landschap doet denken aan een reeks achterelkaar geschoven coulissen met achterdoek en zetstukken. Waarschijnlijk is dat te danken aan de decoratieve tradities uit de behangselateliers waar schilders als Schweickhardt uitkwamen en waar een overzichtelijke, lineair-decoratieve compositie vereist zal zijn geweest. Een eenvoudige compositie, scherpe contouren, heldere egale belichting met volledig ontbreken van atmosfeer en een stoffage die, hoewel meestal klein, in vergelijking met stoffage in de 17de-eeuwse landschappen erg nadrukkelijk is en daardoor altijd anekdotisch aandoet, zijn de belangrijkste karakteristieken van deze landschappen. De bomen blijven voorlopig decoratieve afreksels van Both (berken met gekruiste stammen), die al enige decennia lang in de behangsel-schilderkunst dienst hadden gedaan, gecombineerd met elegant-gemaakte Potter-wilgjes. Een veel later veestuk (gedateerd 1794) uit de National Gallery in Londen (afb. 24), doet door de compacte opstelling van de koeien op het eerste gezicht eerder aan Cuyp dan aan Potter denken; het vee blijft echter duidelijk van het Potter-type (vergelijk bijvoorbeeld de voorste liggende en staande koe met de koeien op een Potter uit Turijn, HdG 42)⁷². Ook hier wordt nog steeds de compositie afgesloten door uiterst decoratieve, fraai geschilderde, berken met gekruiste stammen.

In het memorieboek vermeldt Schweickhardt tweemaal dat hij een 'pendant voor

⁶⁹ Eight Etchings of Animals Humbly Dedicated to Benjn West Esqr Historical Painter to his Majesty by his humble Servant H. W. Schweickhardt. Drawn from Nature and Etched by H. W. Schweickhardt. Published as the Act directs Nov. 1788.

⁷⁰ Paneel; ze heten 1752 en 1753 (!) gedateerd te zijn; verz. Coorens, Swalmen 1967.

⁷¹ Paneel 33,5×47 cm, gemerkt en gedateerd

.1774; Kunsth. Abels, Keulen, magazijnecat. 1961 met afb. Het stuk van Potter: doek 76×114 cm; Boedapest Museum voor Schone Kunsten, cat. 1954, nr. 51.2885 (HdG 120).

⁷² Paneel 46,5×61 cm, gemerkt en gedateerd 1794; Londen, National Gallery, cat. 1973, nr. 1878. Het stuk van Potter: Paneel 53×67 cm, gemerkt en gedateerd 1643; Turijn, Pinacoteca, cat. 1909, nr. 406. Vergelijk ook ets van Potter, gedateerd 1643, Bartsch nr. 14.

25
Landschap met vee (pendant voor een copie naar 'de stier' van Potter), gedateerd 1788, doek 133×173 cm. Veiling Londen (Christie), 24-5-1957, nr. 72.

26
Duinlandschap, gedateerd 1782, paneel 40,5×53,5 cm. Veiling Londen (Christie), 4-5-1973, nr. 57.

27
Duinlandschap, paneel 48,5×61 cm. Veiling Londen (Christie), 23-6-1967, nr. 13.

28
Duinlandschap, doek 28,5×35,5 cm. *Montreal, Museum of Fine Arts*.

26

27

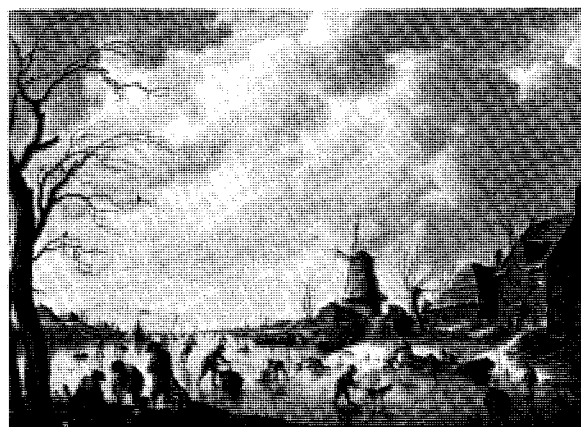

28

de grote Potter' schilderde, de zgn. 'stier' in het Mauritshuis die hij blijkens zijn aantekening enkele malen copieerde. In 1957 werd in Londen een stuk van Schweickhardt geveild, dat duidelijk zo'n pendant van een verkleinde copie van 'de grote Potter' is (dit schilderij meet 133×173 cm, 'de stier' 238×354 cm)⁷³ (afb. 25). We zien dat de achtergrond bijna letterlijk is omgeklapt; van de twee bomen is er één overgebleven die eveneens in spiegelbeeld staat en het schaap, de ram en het lam zijn dezelfde die wij van het stuk van Potter kennen. Schweick-

⁷³ Zie de opdrachten 10 juli en 12 augustus 1787. Doek 133×173 cm, gemerkt en gedateerd

1788; Veiling Londen (Christie), 24-5-1957, nr. 72.

29

30

hardt heeft hier zijn schilderwijze ook aangepast, wat vooral duidelijk te zien is aan de vacht van het schaap.

Bij de enkele duinlandschappen met vee die ons nog bekend zijn lijkt de invloed van Wijnants bepalend te zijn geweest; weer zien wij geen directe ontleningen, maar blijkt wel de inspiratiebron. Van 1782 dateert een duinlandschap (afb. 26) dat zeer verwant is aan een stuk van Wijnants dat in 1781 in het bezit was van de kunsthandelaar Fullings, een relatie van Schweickhardt; in beide een karrespoor dat zich van links naar rechts tussen aan de bovenkant begroeide zandwallen doorslingert, met wat water op de voorgrond⁷⁴. Ook hier is door sterkere contouren en duidelijke afbakening van alle vormen de 17de eeuwse eenheid opgedeeld in een veelheid van meer zelfstandige elementen. Bovendien is daardoor het lijnenspel simpeler, maar tevens onrustiger geworden; voorts is er een minder sterke diagonale werking de diepte in en wordt het beeld aan twee kanten afgesloten. De bomen zijn nog steeds van het decoratieve 'Both-type'. In een ander duinlandschap (afb. 27), een van de aardigste stukken van Schweickhardt, zien wij een boomtype dat wel van Wijnants afkomstig is, maar het totaal toont een zeer eigen combinatie van Wijnants-elementen gecombineerd met elementen van andere schilders uit de Ruisdael-school⁷⁵. In het museum in Montreal bevindt zich een duinlandschap van een heel ander karakter: een panorama in de trant van Jan Vermeer van Haarlem (afb. 28)⁷⁶. Mogelijk hebben Vermeers duinlandschapjes in de verzameling van Cornelis van Heemskerck, Schweickhardts voornaamste opdrachtgever, als inspiratiebron gediend; zoals wij nog zullen zien heeft Schweickhardt vaker schilderijen uit deze verzameling als voorbeeld gebruikt⁷⁷. De compositie is typisch voor Jan Vermeer: een hoge voorgrond, rechts een duin waarlangs een pad diagonaal naar het tweede plan leidt, dat door een horizontale lijn van bomen wordt afgesloten; vandaar leiden alternerende lichte en donkere horizontalen naar de horizon. Ook hier

⁷⁴ Paneel 40,6×53,5 cm, gemerkt en gedateerd 1782; Kunsth. Abels, Keulen, magazijn. 1973 nr. 2, met afb. Zie memorieboek 16 maart 1784. Het stuk van Wijnants: doek 37×37 cm; Veiling J. Tak, Soeterwoude, 5-9-1781, nr. 59 (In exemplaar van veilingcat. op RKD bijgeschreven: 'Vullens'); dit stuk kwam later op de veiling Emma Budge, Berlijn (Graupe), 4-10-1937, nr. 8, met afb. Zie over Hendrik Fullings (soms gespeld Vullings of Vullens), blz. 180 en noot 133.

⁷⁵ Paneel 48,5×61 cm, gemerkt; Veiling Astor e.a. (ged. 3rd Viscount Astor), Londen (Christie), 23-6-1967, nr. 13 met afb.

⁷⁶ Doek 28,5×35,5 cm, gemerkt; Montreal Museum of Fine Arts, inv.nr. 909.597.

⁷⁷ Veiling C. van Heemskerck, Den Haag, 18-11-1783, nrs. 43 en 44.

⁷⁸ J. W. Niemeyer, *Cornelis Troost*, Assen 1973, cat.nr. 847 T.

29
Winterlandschap, gedateerd
1779, doek 71×99 cm.
Parijs, Louvre.

30
Winterlandschap, gedateerd
1783, paneel 30,5×46 cm.
Veiling Londen (Christie),
18-2-1955, nr. 139.

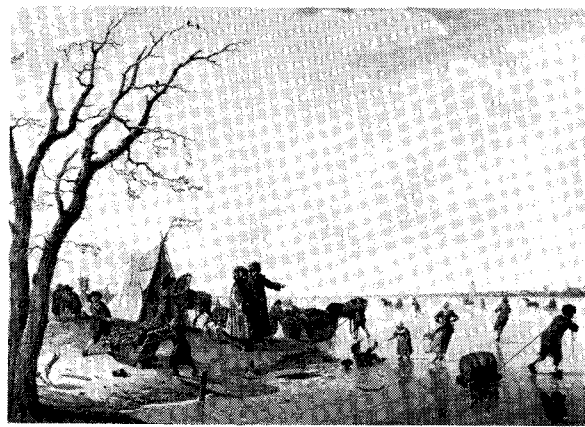
31
Winterlandschap, gedateerd
1787, paneel 45×63 cm.
*Antwerpen, Museum Smidt
van Gelder.*

31

zijn echter de overgangen minder vloeiend dan in het 17de-eeuwse voorbeeld en zijn de horizontalen zwaarder geaccentueerd.

In de Hollandse winterlandschappen met schaatsenrijdende figuren creëert Schweickhardt met zijn meest karakteristieke werk. De bloei van het 17de-eeuwse met schaatsenrijders bevolkte ijslandschap was na Aert van der Neer en de Beerstratens afgelopen. Sneeuwlandschappen komen wij daarna alleen nog bij Griffiers tegen, die hun specifieke berglandschappen ook wel eens in wintertooi schilderden. Daarna werd het winterlandschap in Holland op een enkele uitzondering na, nauwelijks meer geschilderd (zo'n uitzondering is bijvoorbeeld een verrassende aquarel van Cornelis Troost, die dan ook in alle opzichten op zichzelf staat)⁷⁸. Ook dit genre herleeft echter in het laatste kwart van de 18de eeuw. Schweickhardts vroegste winterlandschappen zien wij in de behangsel series waar hij door middel van grote landschappen de vier jaargetijden uitbeeldde: 1777 Lange Voorhout 48 (afb. 15); 1778 Groenmarkt Dordrecht (afb. 20); 1779 Prinsessekade 27 (afb. 21). In deze 'winters' volgt hij reeds vermelde compositieschema dat wij telkens in zijn behangselvakken met landschappen terugvinden: een grote driehoek aan de ene kant, gevormd door een wal met bebouwing, waarvan de twee lange zijden diagonaal de diepte in voeren; een kleine driehoek aan de andere kant met de onderrand van het doek als basis, gevormd door een oplopend stukje wallekant met meestal een decoratieve boom en enkele figuren erop, dat als repoussoir dient. Tussen deze twee elementen strekt zich dan de ijsvlakte tot aan de horizon uit.

32

33

Het vroegste in het memorieboek voorkomende ijslandschap, dat niet als behangsel was vervaardigd, is een groot stuk dat Schweickhardt in 1779 voor de Prins van Oranje schilderde (afb. 29) (nu in het Louvre)⁷⁹. Hierin zien wij hetzelfde compositieschema; de uitvoering is echter veel fijner dan die van de decoratieve stukken. Dit compositieschema zal hij in de komende jaren veel toe blijven passen: soms wordt de driehoek op de voorgrond groter en belangrijker en blijft er van de driehoek aan de overzijde niet meer dan een streepje over, maar in principe verandert er weinig (afb. 30, 31, 32). Hij had zijn karakteristieke vorm meteen gevonden en handhaaft deze tot het einde toe. Een enkele maal zien wij ook winterlandschappen waar op het middenplan een hoge houten brug is toegevoegd (afb. 22); op een laat stuk (gedateerd 1792; één van de zeer weinige gedateerde stukken) (afb. 33), dat hij in Engeland schilderde, zien wij een zware stenen brug, waarachter een berglandschap, maar in feite zijn dit variaties op eenzelfde thema⁸⁰.

Deze stukken herinneren in hun opzet het meest aan de ijslandschappen van Isaac van Ostade, maar het is niet meer dan een zeer verre naklank daarvan. Schweickhardt heeft een eigen type geschapen, waarbinnen hij weinig variatie aanbrengt, maar dat zeker zijn charme heeft. Sommige elementen, zoals de kale gekruiste bomen, de tent op het ijs, een bepaald type boerderij, worden steeds herhaald, maar de heldere atmosfeer, de vaak aardig geobserveerde figuurtjes en het opgewekte kleurenschema met lichtbruin, lichtblauw en rose maken veel goed. Schweickhardt staat hiermee aan het begin van een nieuwe traditie die leidt naar de nu weer zo populaire winterlandschappen die in de 19de eeuw in groten getale geschilderd werden. Hij was de eerste die het winterlandschap weer zo'n belangrijke impuls gaf. De andere specialist in dit genre, de 14 jaar jongere Andries Vermeulen, begon vermoedelijk wat later; zijn winters, die aanvankelijk iets dichter bij de 17de-eeuwse voorbeelden aansluiten (weer vooral Isaac van Ostade), missen de vaardigheid en de frisheid van de stukken van Schweickhardt. Naast deze ijslandschappen met schaatsende figuren schilderde Schweickhardt later in zijn carrière, in zijn Engelse tijd, verscheidene 'sneeuwstukken', zonder ijs en schaatsers. In het memorieboek komt dit type pas in 1789 voor het eerst

⁷⁹ Zie opdracht november 1779 en voor de pendant 10 sept. 1780. Doek 71 × 99 cm, gemerkt en gedateerd 1779; Parijs, Louvre, cat. 1922, nr. 2735, blz. 77. De pendant is onlangs geveild: Veiling Londen (Christie), 18-6-1974, nr. 91: doek 72,5 × 101,5 cm, gemerkt en gedateerd 1780.

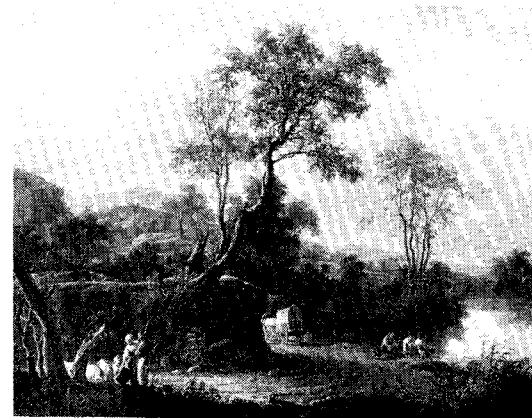
⁸⁰ Doek 132 × 173 cm, gemerkt en gedateerd 1792; Veiling Londen (Christie), 26-6-1968, nr. 30, met afb. Dit stuk is in het memorieboek terug te vinden: zie de opdracht van 31-12-1792, van 'De Heer Mils'.

32 Winterlandschap, paneel 50 × 70 cm. *Kunsthandel Richard Green Gallery, Londen, 1972.*

33 Winterlandschap, gedateerd 1792, doek 132 × 173 cm. Veiling Londen (Christie), 26-6-1968, nr. 30.

34 Bergachtig landschap, gedateerd 1774, paneel 54 × 68 cm. Verz. Ehlermann, Dresden 1928.

35 Bergachtig landschap, gedateerd 1784, paneel 27,5 × 35,5 cm. Verz. Dr. Kurt Erasmus, Berlijn, 1932.

34

35

voor; van die tijd af schildert hij ze regelmatig, meestal als pendant van een ijsstuk met schaatsenrijders. Een voorbeeld daarvan is een stuk uit 1795, een winterse 'farmyard', welke een niet zo erg sterke Engelse tegenhanger van de Hollandse wintertjes blijkt te zijn⁸¹.

Ook in de Italianiserende landschappen, door Schweickhardt meestal 'bergachtig' genoemd, wordt gebroken met de in de behangsel-schilderkunst nog doorwerkende 'idealiserende' traditie; nu wordt teruggегепен op de tweede generatie Italianisanten. In dit genre is Schweickhardt wat minder zelfstandig dan in de ijslandschappen; de ontleningen zijn wat makkelijker aan te wijzen. De schilderijen tonen beurtelings verwantschap met Both, Frederik de Moucheron en Pynacker. Een vroeg Italianiserend landschap, dat 1774 is gedateerd (afb. 34), is geïnspireerd op een schilderij van Both (in de verzameling van de Duke of Westminster); de overeenkomst in compositie is zeer frappant⁸². Ook in de schilderwijze, vooral in de bomen en de grondbegroeiing, zien wij Boths voorbeeld. Wederom valt op, hoe in vergelijking met Both, de voorgrond, de weg, de wal langs de weg, de bergen op de achtergrond enigszins doen denken aan achterelkaar geschoven coulissen, doordat ze zo duidelijk van elkaar zijn gescheiden. Een schilderij in Hamburg gaat eveneens terug op Both (afb. 36); de compositie daarvan, met de rechts oplopende weg langs een poel, herinnert aan diens schilderij in de National Gallery (HdG 192)⁸³. Hoewel veel details in dit schilderij op Both teruggaan, staat het vooral door de helderheid, de onrust (veroorzaakt doordat alle elementen evenveel nadruk krijgen) en de anekdotische stoffage (die geen enkele verwantschap heeft met de in het landschap geïntegreerde figuurtjes van Both) wel heel ver van deze meester af. Een 1784 gedateerd stuk uit Berlijn (afb. 35) toont aan een De Moucheron herinnerende compositie met bomen rechts op de voorgrond, een lager gelegen middenplan met een rivier en een verschiет met een hoekig gebergte⁸⁴. Dat Schweickhardt ook goed naar het werk van een schilder als Pynacker heeft gekeken, blijkt uit een mooie, in

⁸¹ Paneel 46 × 61 cm; afgebeeld in M. H. Grant, *The old English landscape painters*, Vol. 4, afb. 297.

⁸² Paneel 54 × 68 cm, gemerkt en gedateerd 1774; verzameling Ehlermann, Dresden 1928. Het stuk van Both: Doek 109 × 123 cm; verzameling The Duke of Westminster, Saighton Grange, Chester (HdG 113).

⁸³ Veiling Pieter Lyonet, Amsterdam (Bunel en Yver), 11-4-1791, nr. 240. Paneel 54,5 × 67 cm, gemerkt; Hamburg, Kunsthalle, cat. 1956, nr. 31. Het stuk van Both: doek 114 × 160 cm; Londen, National Gallery, cat. 1973, nr. 71.

⁸⁴ Paneel 27,5 × 35,5 cm, gemerkt en gedateerd 1784; verzameling Dr. Kurt Erasmus, Berlijn 1932. Zie het memorieboek, 2 augustus 1784.

36

aquarel uitgevoerde copie (afb. 37), die hij naar een landschap van deze schilder vervaardigde (HdG 110)⁸⁵. Deze Pynacker bevond zich in de verzameling van de weduwe Westerhof-Van der Schagen, de moeder van Adriana Elizabeth Eckhardt-Westerhof, die getuige was bij de doop van één van de kinderen Schweickhardt⁸⁶. Hoewel het om een getrouwe copie gaat, zien wij dat er toch kleine, maar typische, veranderingen ingeslopen zijn: de bomen links zijn decoratiever gemaakt door een accentuering van de stammen (die knoestiger en iets sterker gekromd zijn), door het nog verder doortrekken van de overhellende takken en door een grotere nadruk op het gebladerte. Voorts zien wij ook hier, dat Schweickhardt alle contouren scherper maakt en alle onderdelen duidelijk afbakent wat de overzichtelijkheid ten goede komt maar de 17de-eeuwse eenheid vernietigt.

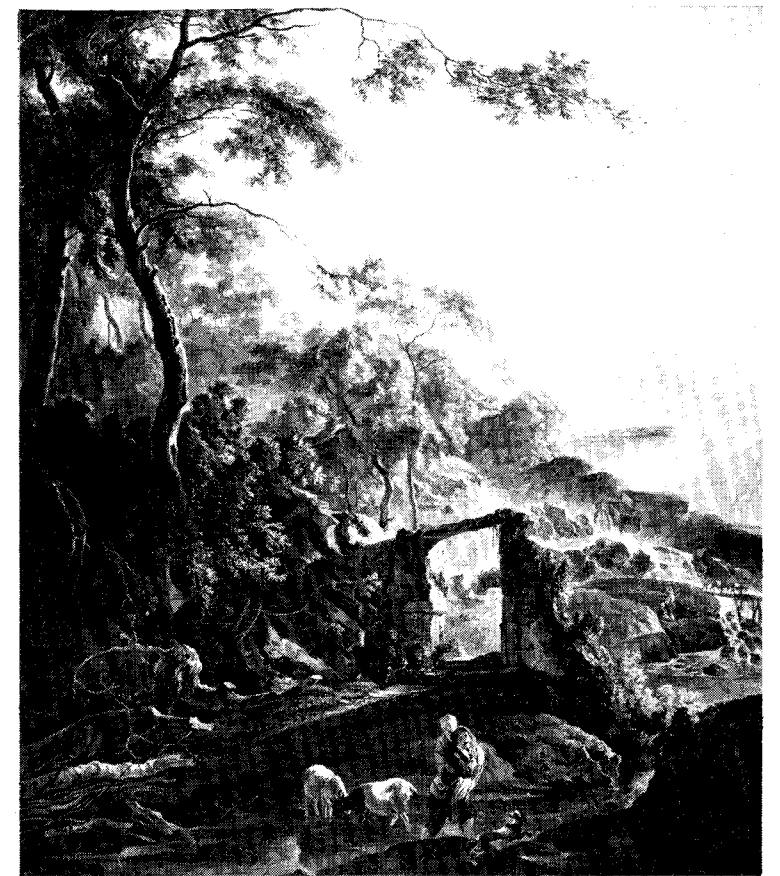
⁸⁵ Aquarel 513×428 mm, gemerkt en gedateerd 1779; Brussel, Kon. Mus. v. Schone Kunsten, (coll. De Grez, cat. 1918, nr. 3355). Het stuk van Pynacker: Paneel 49,5×40,5 cm. Dit stuk was in de veiling Wed. S. A. Westerhof-Van der Schagen, Amsterdam, 16-5-1781, nr.

37. Thans: verz. David G. Carter, Indianapolis.

⁸⁶ Zij was ook een schoonzuster van Dr. Abraham Westerhof, voor wie Schweickhardt zoveel decoratief werk maakte.

36
Bergachtig landschap,
paneel 54,5×68 cm.
Hamburg, Kunsthalle.

37
Naar A. Pynacker, gedateerd
1779, aquarel 513×428 mm.
Brussel, Museum van Schone
Kunsten (coll. De Grez)

37

Het grote berglandschap dat in 1780 voor Willem van Oranje werd geschilderd (afb. 38), toont door de symmetrische opbouw en de stoffage op het eerste gezicht niet direct de 17de-eeuwse voorbeelden, maar bij nader inzien blijken verscheidene van Pynacker afkomstige elementen er in verwerkt te zijn: de boom links, de waterval en de bergketens op de achtergrond zijn zelfs rechtstreeks van de hiervoor genoemde, door Schweickhardt gecopieerde Pynacker afkomstig⁸⁷. Landschappen waarin het water een belangrijke rol speelt treffen wij in de eerste plaats in de behangsels aan (afb. 12, 13)⁸⁸. De sterk overheersende vestingwallen herinneren vooral aan schilders uit de Van Goyen-school (bijvoorbeeld Frans van der Hulst), maar de sfeer en de schildertrant wijken volledig af. Wij kennen slechts twee kleine schilderijen met deze onderwerpen, die geheel hetzelfde karakter hebben als de behangsels met deze voorstellingen (afb. 40)⁸⁹. Dezelfde composities met dergelijke vestingwallen keren ook terug in enkele maanlandschappen die wij kennen: tweemaal in behangselvakken (afb. 16) en eenmaal op een schilderijtje⁹⁰. Een alleraardigst stukje, waarop een veenderij is afgebeeld (afb. 39), een onderwerp dat Schweickhardt blijkens het memorieboek tweemaal heeft geschilderd, kan als een originele bijdrage aan het geschilderde

⁸⁷ Doek 72,5×101,5 cm, gemerkt en gedateerd 1780; veiling Londen (Christie), 18/19-7-1974, nr. 91, met afb.

⁸⁸ Lange Voorhout 32 (drie vakken) en Lange Voorhout 48 (één vak).

⁸⁹ Twee tegenhangers, beide paneel 25,5×33 cm, gemerkt; veiling Londen (Sotheby), 15-11-1967, nr. 43.

⁹⁰ Op een behangsel in Lange Voorhout 48 en één van de reeks afkomstig uit Groenmarkt 29, Dordrecht.

38

Hollandse landschap worden beschouwd; hij schilderde ze beide als pendanten van winterlandschappen⁹¹. Mogelijk ligt er een (mij onbekende) prent met een turfstekerij aan ten grondslag.

Hoewel Schweickhardts schildertrant, voorzover wij kunnen nagaan, in Engeland nauwelijks enige verandering onderging, schilderde hij volgens het aantekeningenboek een heel enkele maal Engelse 'farmyards', die wij ook al bij de wintergezichten zijn tegengekomen. Een voorbeeld daarvan is een stuk waarop wij een boerenerf met drie converserende personen, twee ezels en een varken zien (afb. 41)⁹². Zowel de voorstelling als de schaal van de figuren ten opzichte van hun omgeving wijkt af van hetgeen wij van Schweickhardts andere landschappen kennen. Het blijkt dat hij niet geheel onberoerd is gebleven door het werk van Engelse collegae: wij worden vooral herinnerd aan George Morland, aan wie hij een dergelijke voorstelling kan hebben ontleend. Van diens totaal verschillende schilderwijze is echter niets terug te vinden; deze zal Schweickhardt niet aangesproken hebben.

Genre, portret, copieën, tekeningen, etsen

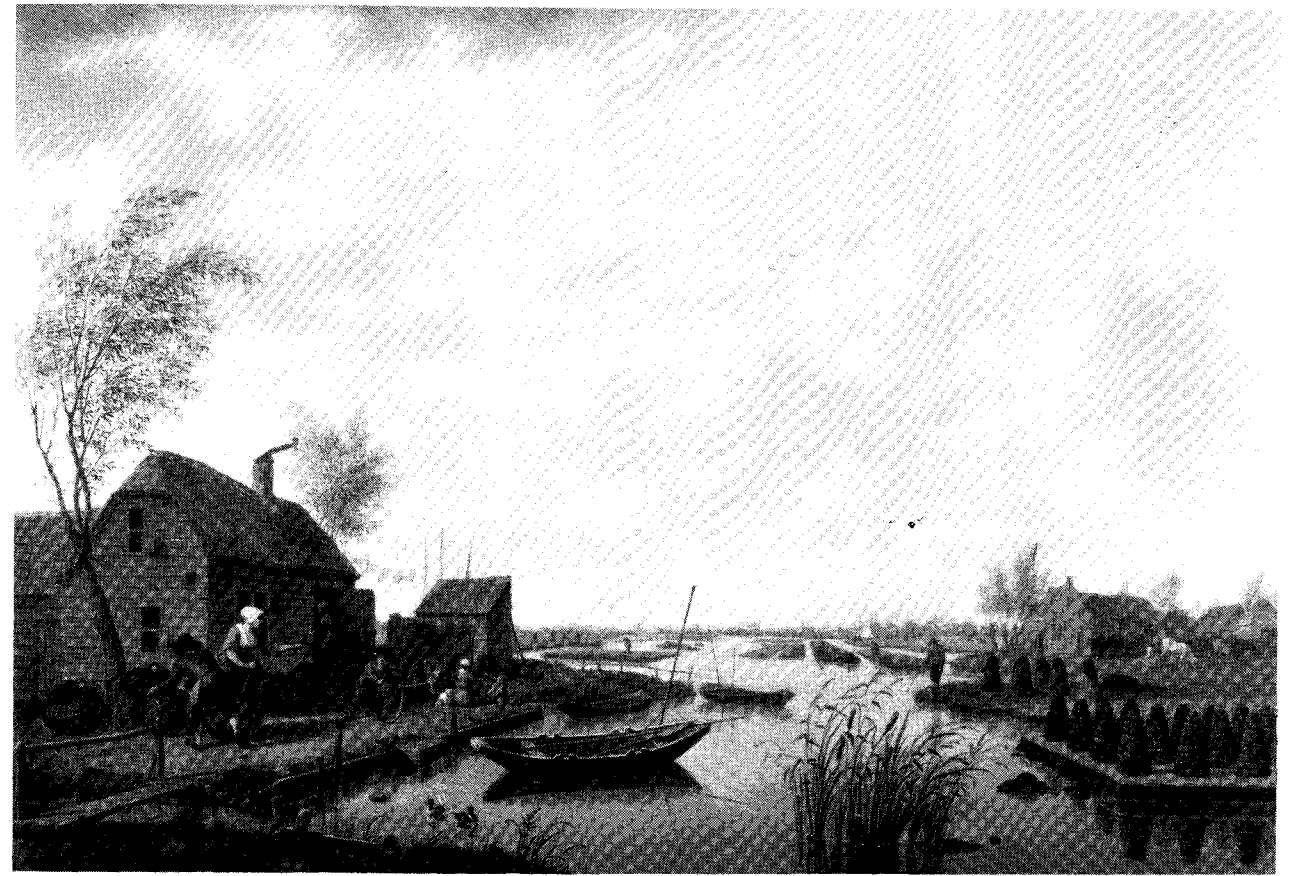
Genrestukken schilderde Schweickhardt voornamelijk in zijn Hollandse tijd; uit de omschrijvingen blijkt dat het alle 'boeren' stukken zijn, waarvan hij er, tot 1787, in totaal twaalf schilderde. Na zijn verhuizing naar Engeland komen wij dergelijke stukken niet meer tegen; dan treffen wij alleen nog 'een fruitverkoper',

⁹¹ Paneel 46 × 65 cm, gemerkt en gedateerd 1788 (?); veiling Londen (Christie), 24-2-1967, nr. 87. Zie het memorieboek, december 1786.

⁹² Paneel, 46 × 61,5 cm, gemerkt; verz. E. Speyart van Woerden, Den Haag.

38
Bergachtig landschap,
gedateerd 1780, doek 72,5 ×
101,5 cm. Veiling Londen
(Christie), 18-7-1974, nr. 91.

39
Veenderij, gedateerd 1788 (?),
paneel 46 × 65 cm. Veiling
Londen (Christie),
24-2-1967, nr. 87.

39

een 'smidswinkel', een 'Noordhollands vrouwtje' en een 'Woodman' (houthakker) aan.

Boerentaferelen waren in Holland sinds Egbert van Heemskerck en Cornelis Dusart niet meer geschilderd; ook dit genre herleefde in het laatste kwart van de 18de eeuw. Schilders als Adriaan van Ostade en David Teniers hadden, als beelders van het eenvoudige en eerlijke boerenfolk al enige tijd in Frankrijk navolging gevonden⁹³. Wij zien dat nu, na 1770, deze draad in Holland ook weer opgenomen wordt.

Schweickhardt vervaardigde in 1782 twee boerentaferelen in de buitenlucht (afb. 42, 43), voor zijn bewonderaar Cornelis van Heemskerck: 'een boerenbuitenvreugt' met als tegenhanger 'een kwakzalverstoneel met een meenigte aanschouwers in een boerendorp'⁹⁴. Zij tonen duidelijk hun afkomst van Cornelis Dusart. Mogelijk is een stuk met een kwakzalverstoneel uit de verzameling van zijn vriend Joseph Valette de inspiratiebron voor het laatstgenoemde stuk ge-

⁹³ Zie hierover onder andere E. Snoep-Reitsma, 'Chardin and the Bourgeois Ideals of his time', *Ned. Kunsthist. Jaarb.* 24 (1973), blz. 158.

⁹⁴ Beide zijn gemerkt en gedateerd 1782; de 'boerenbuitenvreugt': doek 74 × 101 cm; veiling Den Haag (Van Marle & Bignell), 16-12-1969, nr. 143 met afb.; het 'kwakzalverstoneel': doek 74,5 × 102 cm, Dienst voor 's Rijks Verspr. Kunstvoorw., inv.nr. NK2298. Zie resp. de opdrachten op 25 april en 26 november 1782.

⁹⁵ Veiling Valette, Amsterdam (C. S. Roos), 26-8-1807, nr. 41: 'C. Dusart, Een boerenvreugt in een Dorp, op de voorgrond een kwakzalver en een hansworst, waarbij een meenigte aanschouwers'.

⁹⁶ Vergelijk bijvoorbeeld een 1697 gedateerd stuk in de verzameling Sinebrykoff, Helsinki, cat. 1936, nr. 5 (foto op RKD).

40

41

weest⁹⁵. Voor de 'boerenbuitenvreugt' kunnen verscheidene stukken van Dusart model hebben gestaan⁹⁶. De 17de eeuwse boeren hebben echter een metamorfose ondergaan en zijn nu deugdzaam landlieden geworden, opgaand in hun 'schuldeloos vermaak', zoals wij ze in de literatuur van die dagen regelmatig tegenkomen⁹⁷. Ook de vaak wat bouwvallige huisjes bij Dusart zijn nu eenvoudige, doch keurige boerenwoningen of herbergen; de heldere, vrij egale belichting en wederom de duidelijke begrenzing van alle vormen benadrukken verder de volstrekt 18de-eeuwse sfeer. Een erg oninteressant genrestukje met boeren verdiept in een damspel, gaat mogelijk terug op een schilderij van Abraham Diepraam 'boertjes spelende op een verkeerdbord', dat in de verzameling van Cornelis van Heemskerck wordt genoemd⁹⁸. Van een ander boereninterieur (afb. 46) herinneren verscheidene elementen aan Adriaan van Ostade; vergelijk bijvoorbeeld de houdingen van de zittende vrouw en de staande man met een dergelijk paar op een 1661 gedateerd werk van die schilder (HdG 462)⁹⁹. Anderzijds staat deze heldere, overzichtelijke ruimte wel ver af van de 17de-eeuwse voorbeelden! Verrassend origineel zijn tenslotte drie zeer uiteenlopende genrestukjes: een 1781 gedateerd boereninterieur; een schilderijtje met een fruitverkoper en zijn zeer modieuze cliënteel (afb. 45), dat blijkens het memorieboek in 1790 geschilderd werd; en een waarschijnlijk nog later stukje waarop wij een rustende houtkapper met zijn hond zien (afb. 44)¹⁰⁰. In het eerstgenoemde schilderij is misschien enige Franse invloed te bespeuren, aan de twee andere stukken zal enige Engelse beïnvloeding niet vreemd zijn (men denke wederom vooral aan George Morland). Deze schilderijtjes staan echter geheel los van de 17de-eeuwse voorbeelden; opvallend is dat steeds alle belangrijke elementen evenwijdig aan het beeldvlak zijn geplaatst.

⁹⁵ Zie hierover bijvoorbeeld: J. J. Prinsen, *De idylle in de achttiende eeuw*, Amsterdam 1934; vooral hoofdstuk VII. De uitdrukking over landlieden 'in hun schuldeloos vermaak', komt van Betje Wolf en Aagje Deken; zie op.cit. blz. 276.

⁹⁶ Paneel 27 × 21 cm, gemerkt; veiling Berlijn, 12-11-1912, nr. 69, met afb. Het schilderij van Diepraam vinden wij in: veiling Cornelis van Heemskerck, Den Haag, 18-11-1783, nr. 22 (verkocht aan Joseph Valette). De catalogus van deze veiling werd door Schweickhardt samengesteld.

⁹⁹ Paneel 35 × 39 cm, gemerkt en gedateerd

1776; veiling Stockholm (Bukowski), 8-11-1972, nr. 219, met afb. Het schilderij van Van Ostade: Paneel 34 × 30 cm het laatst in de veiling Marcus Kappel, Berlijn, 20-11-1930, nr. 14, met afb. (van dit schilderij werd in 1770 een prent gegraveerd in de Galerie Choiseul).

¹⁰⁰ Respectievelijk: Paneel 28 × 35,5 cm, gemerkt en gedateerd 1781; veiling Londen (Sotheby), 5-6-1957, nr. 22 (beschikbare foto helaas te slecht om af te beelden). Paneel 32 × 42,5, gemerkt; Arnhem, Gemeente Museum (in bruikleen van de Dienst voor 's Rijks Verspreide Kunstvoorwerpen, inv.nr. D 1117). Zie het memorieboek 24 december 1790.

40
Stadswal aan het water, paneel 25,5 × 33 cm. Veiling Londen (Sotheby), 15-11-1967, nr. 43.

41
Boeren erf, paneel 46 × 61,5 cm. Verz. E. Speyart van Woerden, Den Haag.

42
'Boeren buitenvreugt', gedateerd 1782, doek 74 × 101 cm. Veiling Den Haag (Van Marle & Bignell), 16-12-1969, nr. 143.

42

De enige portretten die in het memorieboek voorkomen, zijn: een reeks met de prins en prinses van Oranje, de koning en koningin van Engeland en de koningen van resp. Napels en Spanje (in 1784/85); nogmaals de prins en prinses van Oranje (1785); drie niet nader omschreven portretten voor de Heer Pereeda, waarschijnlijk de 'jonge juffers' voorstellende die bij Schweickhardt les hadden (1791); een portret van een zekere Heer Delay en echtgenote (1791) en een portret van een Mrs. Graham (1795). Geen van deze portretten is mij bekend. Er bestaan echter nog wel enkele portretten die niet in het memorieboek voorkomen, omdat ze voor eigen kring vervaardigd werden: twee miniaturen van Willem Bilderdijk en een zelfportret (afb. 1) met een portret van zijn echtgenote als pendant, die zich nu alle in het Bilderdijkmuseum bevinden¹⁰¹. Bilderdijk schrijft aan zijn vrouw, als hij haar in het voorjaar van 1796 een van de bovengenoemde miniaturen toezendt, dat Schweickhardt '...zelfs voor groot geld

Doek 51 × 41 cm, gemerkt; veiling Londen (Christie), 18-11-1966, nr. 31. In het memorieboek komt op 8 april 1793 een 'woodmen op koper' voor; of het dit stuk is, valt niet met zekerheid te zeggen, aangezien de veilingcatalogus van Christie opgeeft dat het op doek is.

Op de foto valt niet te zien wat het materiaal van de drager is.

¹⁰¹ Koper, diameter 5,5 cm, op de achterzijde een inscriptie met o.a.: 'Henricus Gulielmus Schweickhardt ipse Haga-Batavus, in amicitiae tessera pinxit...1796'. Het andere: ivoor 6 × 4,5 cm; ik betwijfel echter of dit miniatuur van de hand van Schweickhardt is. Het zelfportret en het portret van zijn vrouw: beide doek 41 × 32 cm; het zelfportret is gemerkt.

43

44

er geen [een portret] gewoon was te schilderen'¹⁰². Dit miniatuur werd vergezeld door een uitvoerig gedicht, getiteld: 'Op Mijn Afbeeldzel in London door Schweickhardt geschildert, en mijne Egâ tot borstsiersel overgezonden', waarin nog eens Bilderdijs overmatige loftuigen op Schweickhardt losbarsten¹⁰³. Bij het zien van de genoemde portretten verbaast het ons niet erg dat Schweickhardt zich niet op het portret toegeleegd heeft.

Het stilleven was ook bepaald geen specialiteit van Schweickhardt. In het memorieboek vindt men behalve enkele reeds eerder genoemde schoorsteen- en deurstukken met bloemen, slechts vier bloemstilleven en één stuk met 'vier beestjes', waarvan ons niets meer bekend is. Voor Mevrouw Westerhof schilderde hij in 1781 nog 'een vanitas', waarvan echter geen nadere omschrijving wordt gegeven.

Een uitzonderlijk werk binnen Schweickhardts oeuvre moet een stuk met 'de dood van St. Bastiaan' zijn geweest, dat hij in 1777 voor pastoor Kley schilderde¹⁰⁴. Blijkens de beschrijving in de veilingcatalogus van de schilderijen van deze pastoor, was het geschilderd naar een prent van Callot¹⁰⁵.

In het memorieboek komen niet zo erg veel copieën voor, hij zal er ongetwijfeld meer geschilderd hebben dan hierin vermeld staan (hetgeen al blijkt uit de reeds genoemde, in aquarel geschilderde copie naar Pynacker, die niet in het memorieboek voorkomt). Driemaal tekent Schweickhardt aan dat hij een copie verkocht heeft, zonder een nadere omschrijving te geven. Voorts vermeldt hij tweemaal copieën naar de twee pendants van Claude Joseph Vernet uit het kabinet van de prins (1786 en '87), viermaal een copie naar '...de groote Potter in het kabinet van Zijne DLH de Heer Prince van Oranje...' waarvan één '...op dezelfde grootte als 't origina geschildert' (één in 1786, twee in '78 en één in '89), éénmaal een copie naar Janson en éénmaal een copie naar Both. Bij de copieën naar Vernet

43

Dorpsscène met kwakzalvers, gedateerd 1782, doek 74,5 × 102 cm. *Den Haag, Dienst voor 's Rijks verspreide Kunstvoorwerpen*.

44

Houthakker, doek 51 × 41 cm. Veiling Londen (Christie), 18-11-1966, nr. 31.

45

Fruitverkoper, paneel 32 × 42,5 cm. *Arnhem, Gemeentemuseum* (in bruikleen van Dienst v. 's Rijks Verspr. Kunstvoorwerpen)

46

Boereninterieur, gedateerd 1776, paneel 35 × 39 cm. Veiling Stockholm (Bukowski), 8-11-1972, nr. 219.

¹⁰² *Bilderdijs eerste huwelijk naar zijne briefwisseling met vrouw en dochter* (op.cit. noot 8), blz. 268.

¹⁰³ *De dichtwerken van Bilderdijs*, Haarlem, 1859, Dl. 12, blz. 24-26; Het begint als volgt: Ja 't is mijn beeld, 't is de afdruk van mijn wezen, / o Dierbre Vriend, door Uwe hand herteeld! / Ja, in dat oog is heel mijn hart te leezen, / En welke geest mij door mijne aders speelt. / Ik zie, 'k erken, ik vind mijzelf volkomen / In elke trek, ja tot in 't minste deel: / Geen spieglend vlak der onberoerde stroomen / Is meer ge-

trouw dan Uw getrouw penseel. (dit gaat zo nog drie bladzijden door).

¹⁰⁴ Zie de opdracht van 2-6-1777. Bartholomeus Cley was van 1755 tot 1788 pastoor van de St. Jacobs Parochie te Den Haag, *Jaarboek Die Haghe*, 1892, blz. 39.

¹⁰⁵ Veiling-Pastoor B. Kley, Den Haag, 10-5-1781, nr. 32: '...geordineert te schilderen naar de prent van Calot.' Zie voor de prent: Th. Schröder, *Jacques Callot, Das gesamte Werk*, Dl. 2, aff. 1496.

45

46

en Janson en bij twee van de vier copieën naar 'de stier' van Potter, staan geen namen van kopers of opdrachtgevers vermeld, hetgeen des te opmerkelijker is, omdat dit de enige keren in het memorieboek zijn dat dit het geval is. Tenslotte noemt hij nog één tekening in dekverf naar Potter (1785). In de veilingcatalogus van Schweickhardts werken die na zijn dood geveild zijn, treffen wij nog de volgende copieën aan, die hij kennelijk nooit verkocht heeft: nr. 75 een landschap naar Potter, nr. 80 idem naar Potter, nr. 82 een landschap naar Pynacker en nr. 86 weer een copie naar 'de stier'; voorts komt ook in de nalatenschap van Joseph Valette nog een copie naar Potter voor¹⁰⁶.

Het tekenen is nooit een belangrijke bron van inkomsten voor Schweickhardt geweest; het aantal tekeningen dat in het memorieboek voorkomt is vóór zijn vertrek naar Engeland zelfs te verwaarlozen. Zodra hij in Engeland is, stijgt het aantal verkochte tekeningen echter aanzienlijk, vooral in de eerste twee jaren van zijn verblijf daar (18 in 1788, 23 in 1789); daarna verkoopt hij er steeds zo'n twee tot tien per jaar. Ze worden erg summier of in het geheel niet beschreven; men krijgt echter de indruk dat het meestal gaat om tekeningen van koeien, paarden en schapen (vaak in zwart, wit en rood krijt op blauw papier), landschappen (vaak in waterverf of oost-indische inkt), kinderkopjes en wat genreachtige figuurtekeningen. Een enkele maal treft men in 't zwart getekende silhouetten aan (1786), voorts enkele topografische gezichten (1777 'het gezig van de vijver', 1788 'gezig van de moole bij Loosduijnen', en 'het gezig van de brug op de weg van punacker'), één 'asiatische geschiedenis' (1790) en de reeds genoemde tekening in dekverf 'naa potter' voor maar liefst f 270,- (1785). Uit de veilingcatalogus van de verkoop die na Schweickhardts dood gehouden werd, blijkt dat hij veel voor eigen gebruik getekend heeft; er worden dan maar liefst 677 tekeningen van hem geveild¹⁰⁷.

De enkele tekeningen die mij van Schweickhardt bekend zijn, zijn weinig verrassend. Het meest interessant zijn nog de vier reeds genoemde academiestudies naar een naakt mannelijk model, waarvan er één 1781 is gedateerd¹⁰⁸. Aangezien

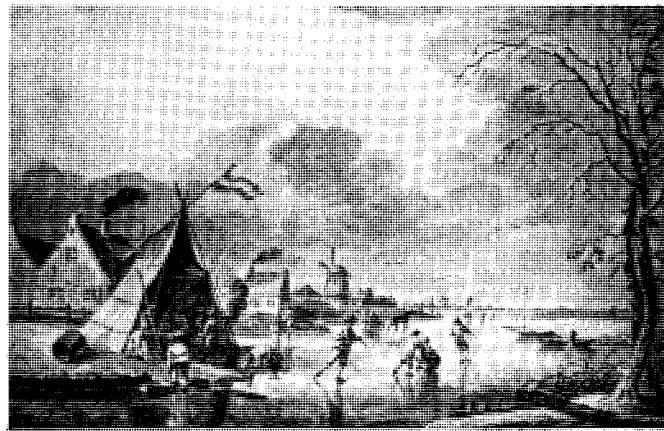
¹⁰⁶ Veiling Joseph Valette, Amsterdam, 26 augustus 1807, nr. 199.

In de veilingcatalogus Henry William Schweickhardt, Londen (Philips), 8/10/11-6-1799, zien wij nog de volgende getekende copieën: één naar Potter, twee naar A. van Ostade, drie naar Steen en één naar Van Goyen.

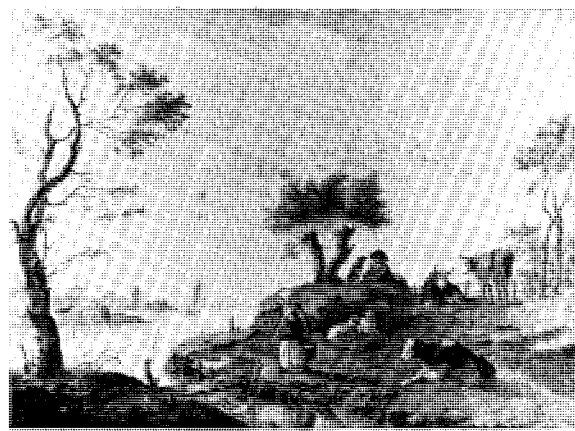
¹⁰⁷ Hieronder treffen wij behalve talloze land-

schappen, koeien, paarden boeren etc. en de bovengenoemde copieën, nog 15 topografische tekeningen aan, alle van plaatsen in Engeland (in en om Londen) en één tekening van de brand van de Amsterdamse Schouwburg in 1772.

¹⁰⁸ Zie noot 21.

47

48

wij op alle tekeningen hetzelfde model aantreffen zullen ze in dezelfde periode zijn gemaakt (in 1781 was Schweickhardt directeur van de pas opgerichte Vrije Tekenacademie). Verder zijn er zoals te verwachten, wat tekeningen met kindertjes en enkele vrij onbeduidende schetsmatige landschapjes. Slechts twee zeer uitgewerkte landschappen zijn mij bekend, die duidelijk voor de verkoop vervaardigd werden (afb. 47, 48); het zijn allebei copieën naar eigen werken¹¹⁰. Kennelijk vervaardigde hij van zijn eigen schilderijen af en toe dergelijke ge-aquarelleerde copieën.

Schweickhardts etswerk is beperkt gebleven tot twee series van acht etsen: een serie met koeien, paarden en geiten en één met boerenfiguurtjes. De laatstgenoemde serie komt niet voor in het memorieboek en zal, gezien de buitengewoon onbeholpen uitvoering van deze figuurtjes, zeer vroeg werk zijn. De serie met vee vervaardigde hij in 1788 en deze is blijkens het opschrift op de eerste prent opgedragen aan Benjamin West 'Historial painter to his Majesty by his humble servant H. W. Schweickhardt' (afb. 49, 50)¹¹¹. De serie is in de eerste plaats sterk geïnspireerd op de etsen van Paulus Potter, maar herinnert af en toe ook aan Dirk Stoop, Karel Dujardin en Jan van der Hecke; van deze meesters had Schweickhardt blijkens de veiling van zijn nalatenschap, grote aantallen prenten in zijn bezit¹¹². Veel succes heeft deze serie niet gehad: er werden tussen 1788 en 1792 slechts 27 exemplaren van verkocht via de kunsthandelaren N & I.T. Smith, W. Dickinson en Colnaghi & Co (hij kostte ruim vijf gulden).

Onderwijs, restauratiewerk, opdrachtgevers

Naast het schilderwerk, blijken vooral het geven van onderwijs in de teken- en schilderkunst en het schoonmaken, 'verhelpen' en vernissen belangrijke bronnen van inkomsten te zijn geweest. Wat het onderwijs betreft: In de eerste jaren van zijn loopbaan had Schweickhardt de meeste leerlingen; van 1773 tot 1787 waren dat voornamelijk jongens die een vakopleiding in de schilderkunst bij hem

¹¹⁰ Een ijsgezicht: Pen en penseel in bruin, 260 × 400 mm, gemerkt; veiling Amsterdam (Mak van Waay), 10-11-1970, nr. 391, met afb. naar schilderij: paneel 29 × 41,5 cm, gemerkt; kunsth. Abels, Keulen, magazijn cat. okt. 1957, met afb. Een landschap met figuren en vee: aquarel 340 × 466 mm; verz. J. O. Coninck Westenberg, Leiden 1961, naar schilderij: paneel 35,5 × 51 cm, gemerkt; herkomst niet bekend (foto RKD).

¹¹¹ Van deze serie bevinden zich exemplaren in het Rijksprentenkabinet te Amsterdam. De eerste serie meet 85 × 55 mm; op de eerste prent het opschrift: 8 Beeldjes door H. W. Schweickhardt. De andere serie met dieren: 14,5 × 19 cm; zie voor het opschrift hiervan noot 69 en afb. 49.

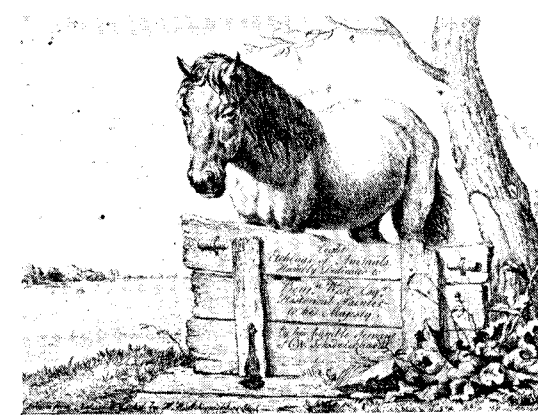
¹¹² Veiling Henry William Schweickhardt Esqr., Londen (Philips), 8/10/11 juni 1799, blz. 9 en 10.

47
Winterlandschap, pen en penseel in bruin 260 × 400 mm. Veiling Amsterdam (Mak van Waay), 10-11-1970, nr. 391.

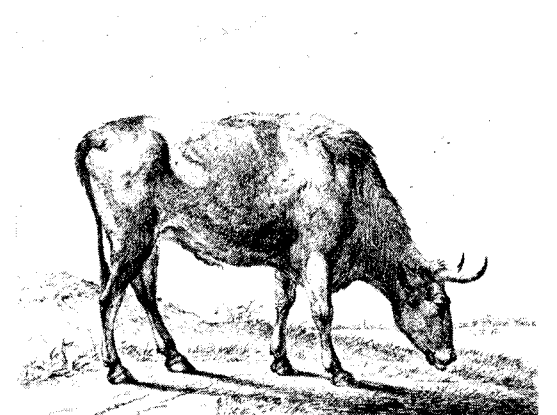
48
Landschap met vee, aquarel 340 × 466 mm. Verz. J. O. Coninck Westenberg, Leiden 1961.

49
Ets 14,5 × 19 cm. Amsterdam, Bilderdijkmuseum.

50
Ets 14,5 × 19 cm. Amsterdam, Bilderdijkmuseum.

49

50

kregen, na die tijd waren het meestal gegoede dames en jongelui die tekenles namen. In 1773 had Schweickhardt zes leerlingen tegelijk: Vullings (waarschijnlijk een zoon van de Haagse kunsthandelaar Hendrik Vullings; deze bleef tot en met 1775), Hendrik en Dokus Calle (Dokus tot en met 1778 en Hendrik tot en met 1774; de laatste werd in 1771 ook als leerling van Pictura ingeschreven)¹¹³, Jan Frederiks (bleef tot en met 1775), 'Branders' (alleen in 1773) en 'Grauw', (vermoedelijk Willem de Grauw, die in 1772 ook als leerling bij Pictura werd ingeschreven; hij bleef tot en met 1775). Van de bovengenoemde leerlingen is mij alleen van Jan Frederiks werk bekend. Voor deze in Breda geboren schilder werd, blijkens het aantekeningenboek, de opleiding door het burgerweeshuis in Breda betaald. In zijn geboortestad bevindt zich nog het een en ander aan decoratief werk van zijn hand, dat hij na zijn opleiding bij Schweickhardt schilderde¹¹⁴. Schweickhardt ontving voor hem f200,- per jaar, terwijl hij voor de anderen tussen de f60,- en de f140,- per jaar ontving. Ook voor het onderwijs aan Johannes Suermond kreeg hij f200,- per jaar; deze werd in 1775 bij hem in de leer besteed (hij wordt in 1777 ook als leerling van Pictura vermeld)¹¹⁵. Een winterlandschapje en een boereninterieur, die van hem bekend zijn, verraden duidelijk de invloed van zijn leermeester, die hij op een zeer zwakke manier navolgt¹¹⁶. In 1778 kwam voorts Christiaan (ook wel Christoffel) Bisschop bij hem in de leer: hij bleef tot 1785¹¹⁷. Een 1780 gedateerde academische naaktstudie van zijn hand, naar een gravure uit de Paradigmata van Jan de Bisschop, laat zien dat dit tekenboek in die tijd nog steeds bij het onderwijs in gebruik was¹¹⁸. Intussen hadden ook de eerste dilettanten bij Schweickhardt les genomen: in 1777 Mevrouw

¹¹³ Obreen, *Archief voor de Nederlandse Kunstgeschiedenis*, Dl. IV, blz. 144 (zowel Calle als Grauw).

¹¹⁴ J. H. Frederiks (Breda 23-8-1751 - Breda 27-3-1817), was medeoprichter van de tekenacademie in Breda. Zie voor het nog aanwezige decoratieve werk in Breda van zijn hand: J. Kalf, *Monumenten van Geschied. en Kunst*, Dl. I, 1ste stuk, De voormalige baronie van Breda, Utrecht 1912, blz. 162, 176, 192.

¹¹⁵ Obreen (op.cit.), IV, blz. 144.

¹¹⁶ Ijsgezicht; veiling Amsterdam (Mak van Waay), 14-11-1961, nr. 682 (foto RKD). Boereninterieur; verzameling M. B. van Wijk, Scheveningen (foto RKD).

¹¹⁷ Geboren Den Haag 22-12-1762, gestorven na 1828, waarschijnlijk in Gelderland. In *Thieme-Becker* en het *Nieuw Ned. Biogr. Woordenboek* staat hij onder de naam Christoffel en in *Scheen* als Christian. Het betreft hier één en dezelfde schilder: hij is gedoopt als Christian, maar hij zal zichzelf Christoffel hebben genoemd; in de archieven van Pictura en van de Leidse tekenacademie staat hij als Christoffel, hij signeert ook met deze naam. Schweickhardt schrijft zijn naam als Christiaan.

¹¹⁸ Zwart krijt 372 × 236 mm, gemerkt Christ Bisschop en gedateerd 1780; Groninger Museum, inv.nr. 8480, cat. 1965, nr. 21. Naar: Jan de Bisschop, *Paradigmata Graphices* (Den Haag 1671), nr. 5 (mededeling J. van Tatenhove).

Eckhardt en in 1783 de juffrouwen Van Hees, die f2,- per les betaalden en dat jaar 31 tekenlessen namen. Tenslotte kwam in 1786 gedurende twaalf maanden zijn beste leerling, Pieter Gaal in de leer; deze had reeds tekenlessen van Perkois ontvangen in Middelburg¹¹⁹. In 1806 zou Gaal leraar aan de academie van zijn geboortestad Middelburg worden; hij liet ons o.a. een getekend portret van Schweickhardt na¹²⁰. Daarnaast gaf Schweickhardt in deze laatste jaren in Den Haag nog les aan de kinderen van Mr. P. J. van Haar, die voor 76 lessen in 1786 en 17 lessen in 1787 betaalde.

In Engeland gaf Schweickhardt slechts tekenonderwijs aan gegoede dames. Meestal beperkte zich dit tot enkele lessen: Miss Holder 9 lessen (1789), Lady Molenaix 14 lessen (1792), Juffrouw Golston 13 lessen (1792), Miss Brownwell 11 lessen (1794); soms bleven zij iets langer: de twee juffers Pereeda 28 lessen (1791), van 1789 tot en met 1791 de juffrouwen Pane 46 lessen en in 1795 Miss Harvy 34 lessen; enkelen hebben gedurende een vrij korte tijd een grondig tekenonderwijs genoten: Mesdames Craven 42 lessen in 1789 en 160 lessen in 1790 en juffrouw Percevall 204 lessen van 1792 tot en met 1794.

De posten voor schoonmaken, 'verhelpen' en vernissen, komen gedurende Schweickhardts gehele loopbaan steeds veelvuldig voor. De prijs van het schoonmaken en vernissen van een hele kamerbeschildering lag meestal tussen de f9,- en de f30,-. Het schoonmaken van schilderijen kostte over het algemeen tussen de één en de vijf gulden per stuk. Met dit soort bijverdiensten houdt hij steeds de inkomsten enigszins op peil; wanneer hij minder opdrachten voor schilderwerk krijgt, vangt hij dit met dergelijk restauratiewerk op. Het aantal schilderijen dat hij in bepaalde jaren restaureerde is niettemin verbazend: in 1783 maakte hij 26 schilderijen en drie kamerbeschilderingen schoon, in 1788 restaureerde hij 36 schilderijen voor Gravin Holdernesse, in 1795 56 stukken en in 1796 tussen januari en juli maar liefst 97 schilderijen.

Meestal waren degenen die schilderijen lieten schoonmaken, dezelfde als de opdrachtgevers voor of de kopers van zijn werk (zo komen wij ook hier weer de namen van bijvoorbeeld Van Heemskerck, Westerhof, Biemondt, Reynst en het hof van Oranje tegen). Er waren echter ook enkelen die bijna uitsluitend voor restauratiewerk bij Schweickhardt kwamen, zoals bijvoorbeeld Gravin Holdernesse en de Duke of Leeds, die grote hoeveelheden lieten 'verhelpen'.

Wanneer wij de namen van Schweickhardts Haagse opdrachtgevers nog eens beter bekijken, valt allereerst de belangrijke plaats van Mr. Cornelis van Heemskerck op. Hij was één van Schweickhardts eerste en tevens belangrijkste opdrachtgevers¹²¹. Behalve de twee volledige kamerbeschilderingen en de twee kamers met bovendeur- en schoorsteenstukken, gaf Van Heemskerck in de loop van 10 jaar (hij stierf in 1783), opdrachten voor 11 losse schilderijen. Na zijn dood

¹¹⁹ Geboren Middelburg 19-7-1769, overleden Middelburg 18-1-1819.

¹²⁰ Chicago, Art Institute (Leonora Hall Gurley Mem.), inv.nr. 22.1742. Gaal schilderde ook een portret van zijn andere leermeester Jacob Perkois, zie: L. J. Bol, 'Jacob Perkois, kunsttekenaar', *Ned. Kunsthist. Jaarb.* 21 (1970), blz. 265 (in het Zeeuws Museum te Middelburg).

¹²¹ Zie voor diens huis en zijn opdrachten: noot 26.

Hij was de zoon van Jan Henry van Heemskerck, Graaf des H.R. Rijks, Heer van Achttien-

hoven, Den Bosch en Eyndschoten, en Anna van Schuylenburg. Hij bleef vrijgezel. Een zeer omvangrijke boedelinventaris van Cornelis van Heemskerck is te vinden in het H.G.A.; Not. arch. nr. 4037 (15 mei 1784), blz. 189 e.v.

¹²² Zijn verzameling werd geveild op 18 november 1783 te Den Haag. Deze verzameling was vrij omvangrijk en wij treffen er meer 18de-eeuwse schilderijen aan dan over het algemeen in dergelijke verzamelingen in die tijd; opmerkelijk is ook het aantal 'Rijngezichten' en 'Duitse landschappen'.

stelde Schweickhardt bovendien de catalogus voor de veiling van zijn verzameling samen¹²².

Waarschijnlijk heeft Schweickhardt via hem ook andere opdrachten gekregen: zijn volgende grote kamerbeschilderingen (wederom een voor- en een achterkamer en wat kleinere decoratieve stukken) waren voor Dr. Abraham Westerhof, die gehuwd was met Cornelis Hillegonda van Heemskerck, een zuster van Mr. Cornelis¹²³. Een andere grote opdracht voor een zaalbeschildering kreeg hij van Adriaan Senn van Basel, die in 1776 een huis op het Lange Voorhout kocht (nu nr. 62), dat blijkens de verkoopakte het eigendom was van Cornelia Hillegonda van Heemskerck¹²⁴; mogelijk is hem, als vreemde in Den Haag komende, van die zijde Schweickhardt als decorateur aanbevolen¹²⁵. Een andere belangrijke opdrachtgever van Schweickhardt was Frans Frederik Eckhardt, met wie hij goed bevriend moet zijn geweest (dit blijkt uit het feit dat Eckhardt en zijn vrouw getuige waren bij de doop van een dochter van Schweickhardt, in 1779)¹²⁶. Deze was weer een familierelatie van Dr. Abraham Westerhof: hij was namelijk gehuwd met diens nicht Adriana Elizabeth Westerhof.

Veel van Schweickhardts Haagse opdrachtgevers vindt men voorts terug in de lijst van honoraire leden die geld gaven voor de oprichting van de Vrije Tekenenacademie¹²⁷: G. C. Blanken, Commis van 't Kabinet en Cassier van Zijne Hoogheid, die vier schilderijen van Schweickhardt bezat; J. F. Biemont, schepen van Den Haag, die een kamer en verscheidene bovendeur- en schoorsteenstukken liet schilderen; E. van der Dussen, luitenant-generaal der cavalerie (enkele bovendeurstukken en restauratiewerk); Mr. H. Fagel, griffier van de Staten Generaal (twee landschappen); Mr. J. J. van Hees, secretaris der Raad van State, wiens dochters tekenles bij Schweickhardt hadden; Mr. J. A. van Meerloo, advocaat en sollicitateur militair (zes schilderijen); Johan Meerman, voor wiens moeder hij een kamer schilderde en die vijf stukken van Schweickhardt op de veiling van Van Heemskerck kocht¹²⁸; D. J. Thilenus en Mevrouw M. E. Thilenus, geboren Van der Haer (een zaal met landschappen); Mr. J. P. van der Haer, secretaris van Den Haag, broer van de voorgaande, wiens kinderen tekenlessen bij Schweickhardt namen; Mr. P. E. Wittebol, advocaat, voor wie Schweickhardt een schilderijtje van diens buitenplaats maakte; P. Heynsius, landmeter en fabricq van Delfland (twee bovendeurstukken, twee schoorsteenstukken en twee landschappen); J. Marda, architect (twee landschappen) en natuurlijk de Prins van Oranje die Schweickhardt met enkele grote opdrachten vereerde (twee grote panelen van f1200,- per stuk in 1779/80 en vier doeken met landschappen voor de eetzaal van het stadhouderskwartier in 1791/92 voor f1000,- per stuk)¹²⁹.

¹²³ Zie noot 28.

¹²⁴ H.G.A.; Transport nr. 1353, blz. 484 vso (8-7-1776).

¹²⁵ Adriaan Senn van Basel was in 1755 in Batavia geboren; zijn grootvader, die eerst schepen in Dordrecht was, vertrok naar Indië. Adriaan keerde in 1769 terug naar Nederland en studeerde rechten in Harderwijk. Hij trouwde in 1759 Anna Maria Hooreman. Zie correspondentie H.G.A.; 29-10-1959, nr. 610 II. Zie ook noot 29.

¹²⁶ Frans Frederik Eckhardt was, behalve samen met zijn broer eigenaar van de al eerder genoemde fabriek van papieren behangsels, tevens

secretaris van de raadspensionaris van Holland en West-Friesland.

¹²⁷ H.G.A.; Archief Pictura en Tekenenacademie, nr. 18, blz. 6-14.

¹²⁸ Veiling Cornelis van Heemskerck, Den Haag, 18-11-1783, nrs. 65, 66, 71, 75, 76 (het RKD heeft een exemplaar van deze catalogus met aantekeningen).

¹²⁹ Volgens de inventarislijsten van schilderijen van de prins die afgevoerd werden naar Frankrijk, gepubliceerd door: F. Boyer, 'Une conquête artistique de la convention: les tableaux du stathouder (1795)', *Bull. de la Soc. de l'Art Français* 1970 (1972), blz. 149-157, waren daar behalve de twee genoemde schilderijen, nog twee ma-

Een goede vriend van Schweickhardt was waarschijnlijk Joseph Valette, meester kamer- en ledikantbehangen en kunsthandelaar, aan wie Schweickhardt verscheidene schilderijtjes verkocht (in 1787 treedt deze op als gemachtigde bij de verkoop van Schweickhardts huis en bij zijn dood legateerde hij f600,- aan de weduwe van Schweickhardt)¹³⁰. Behalve de stukken die hij direct van Schweickhardt betrok (in totaal zeven), kocht hij onder andere vier schilderijen op de veiling van C. Blankens verzameling en op de veiling na de dood van Schweickhardt kocht hij de eerste 22 nummers (allemaal tekeningen)¹³¹. Dat deze stukken door hem steeds werden verhandeld blijkt uit zijn eigen nalatenschap, waar slechts drie werken van Schweickhardt in voorkomen¹³². Een andere Haagse kunsthandelaar die Schweickhardt opdrachten gaf, was Hendrik Fullings (zes paar tegenhangers)¹³³.

Verbazingwekkend lijkt op het eerste gezicht de aanwezigheid van vier boven-deurstukken in een huis in Hoorn (Kerkstraat 10), een opdracht van de 'juffrouwen Meiris' (Meerens) in 1780. Bij nader inzien blijkt ook hier direct contact met Den Haag te zijn: een jongere broer van deze juffrouwen, Mr. Dirk Meerens, woonde in Den Haag en had zitting in 'de Societeit', een college dat Schweickhardt in 1778 een opdracht voor drie schoorsteenstukken had gegeven¹³⁴.

Iemand die Schweickhardt in Engeland misschien enige introductie heeft kunnen geven was 'Lady Holdernisse', oftewel Maria Doublet van Groeneveld, gehuwd met Robert d'Arcy, Duke of Holderness en enige tijd Brits gezant in Den Haag; zij gaf Schweickhardt in 1784 opdracht voor een groot wintergezicht, en liet hem in Engeland van 1780 tot 1795 grote hoeveelheden restauratiewerk doen¹³⁵. In zijn Haagse tijd schilderde Schweickhardt bijna uitsluitend in opdracht, zodra hij in Londen is, gaat hij echter in voorraad schilderen (hij nummert dan ook alle stukken), waaruit hij deels aan particulieren en deels via de kunsthandel verkoopt. Het meeste verkocht hij via Brodrip, die hem in 1794/95 ook nog 11 harpen liet beschilderen, en via John Greenwood. De laatste was enige tijd in Amsterdam partner van P. Fouquet geweest; van 1776 tot 1783 was hij in Ford's Room (Haymarket) en daarna in Leicester Square als 'art auctioneer' gevestigd¹³⁶.

Schweickhardt zal over het algemeen goed hebben kunnen leven van zijn werk; meestentijds varieerde zijn inkomen tussen de f2000,- en f4000,- (15 van de 23 jaar), slechts tweemaal kwam hij onder de f2000,-, daarentegen zesmaal boven de f4000,-. Dieptepunten waren de jaren 1775 (f1213,-, grote opdrachten voor kamerbeschilderingen ontbraken dat jaar) en 1788 (f777,10), zijn eerste jaar in Londen, toen hij immers aan Meerman schreef: '...nu ik hier pas metterwoon ben gekoomen en dus nog vreemd, word ik tot nog toe met geen overvloed van werk overvallen...'¹³⁷; daarna gaan de zaken echter snel beter. Hoogtepunten zijn in Den Haag de jaren 1777 (f4324,10) en 1779 (f4760,-) en in Londen de jaren 1790 (f6329,60) en 1792 (£703,8 = ca. f8440,-). Van Eynden en Van der Willigen schrijven dan ook over Schweickhardt: 'Hij was een zeer verdienstelijk schilder van Landschappen en Wintertoneelen, met welgetekende Beelden en Beesten gestoffeerd... dewijl hem geene Liefhebbers ontbraken die zijn werk wel betaalden'¹³⁸.

rines (!) van Schweickhardt bij. De twee genoemde pendants (een berglandschap en een winter) vinden wij in deze lijst onder de nrs. 21 en 164. Zie verder over deze stukken ook de noten 79 en 87.

¹³⁰ H.G.A.; Not. Arch., nr. 4601, blz. 200 (7-5-

1787). H.G.A.; Not. Arch., nr. 4457, blz. 19 (8-7-1807).

¹³¹ Veiling G. C. Blanken, Den Haag, 4-6-1800, nrs. 58, 59, 60, 61. Veiling H. W. Schweickhardt, Londen, 8-6-1799.

¹³² Veiling Joseph Valette, Amsterdam, 26-8-

Toelichting op het Memorieboek

In de transcriptie van het memorieboek zijn alleen hoofdletters gebruikt op plaatsen, waar zij in hedendaags Nederlands ook gebruikt zouden worden; voor het overige is wel de originele spelling aangehouden.

De bijna bij elke opdracht of verkoop herhaalde vermelding 'door H:W:Schweickhardt C^l. schilder' of 'debet aan H:W:Schweickhardt C^l. schilder' is steeds weggelaten, evenals het 'geackordeert voor' (waarna het bedrag, uitgeschreven, volgt).

Voorts staat onder elke opdracht of verkoop 'voldaan' (gevolgd door 'op dato', of door een datum), soms ook 'op rekening' etc.; ook dit is komen te vervallen.

Voor namen gevolgd door een * raadplege men in het artikel het gedeelte over opdrachtgevers in het laatste hoofdstuk: blz. 178 e.v.

Voor namen gevolgd door ** raadplege men in het artikel het gedeelte over onderwijs in het laatste hoofdstuk: blz. 176 e.v.

Memorie-Boek

Voor den jaare 1773 en volgende. Wegens geleevert schilderwerk, Gedaan, door H: W: Schweickhardt, Const-Schilder in 's Hage

10 januari 1773 Voor de Heer Meijboom Een miedallion met kindertjes en vaasen op de zijde in coloriet geschildert,	f 21- 0-	16 februari 1773 De Heer Deen Een stuk met kindertjes in coloriet geschildert	f 36-15-
12 februari 1773 De Heer Van Gog Een schoorsteen-stuk met kindertjes in coloriet	f 14- 0-	1 maart 1773 De Heer Koese Wegens onderwijs in de schilderkunst aan zijne edle neef H. Calle ** gedaan,	f 25- 0-

Vervolg noten van pagina 180

1807, nr. 198, 199 (een copie naar Potter) en nr. 200 (kinderportretje in 't grauws als door J. de Wit).

¹³³ 'Konsthändler op de Kalvermarkt te 's Hage' (zie titelpagina van de veilingcatalogus van Pastoor B. Kley, Den Haag 10-5-1781).

¹³⁴ Zie: A. Merens, *De geschiedenis van een Westfriese regentenfamilie, het geslacht Merens*, Den Haag 1957, hoofdstuk III. Dirk Merens' functie in de societeit wordt vermeld in het zogenaamde 'Herenboekje' van Den Haag van 1778, blz. 53. Zie voor de opdracht van 'de Heeren van de Soscitijd', memorieboek 20-9-1778. Het

college van de societeit, genoemd 'de Societeit van 's-Gravenhage', was samengesteld uit twee leden van de Hoge Raad, Hof Provinciaal en Rekenkamer en drie leden van de magistratuur van Den Haag. Zie: De Riemer, *Beschrijving van 's-Gravenhage*, 's-Gravenhage 1739, Dl. II, blz. 234.

¹³⁵ *Dictionary of National Biography*, Vol. 14, blz. 47.

¹³⁶ Op.cit. (noot 135), Vol. 23, blz. 85.

¹³⁷ Zie noot 36.

¹³⁸ R. van Eynden en A. van der Willigen, *Geschiedenis der vaderlandse schilderkunst*, Haarlem 1817, Dl. II, blz. 344.

11 maart 1773 De Heer Pinto Drie schilderijen schoongemaakt ver- holpen en gevernist,	f	40- 0-	19 julij 1773 Den Hoog Ed. Geb. Heer de Heer C: van Heemskerk & & * ¹³⁹ Een zaal met landschappen geschildert gestoffeert met beelden en beesten	f	1400- 0-
18 maart 1773 De Heer Van Schaagen Een behangzel verholpen en vernist	f	16- 0-	20 julij 1773 De Heer Van Straten Een clavier-dekzel met kindertjes geschildert	f	14- 0-
20 april 1773 De Heer Meerloo * Twee stukjes met boeren gezelschapjes in binnen vertrekken geschildert	f	80- 0-	21 julij 1773 De Heer Koesse Weegens gedaan onderwijs aan zijn edle neef Hendrik Calle **	f	25- 0-
21 april 1773 De Heer Cliquet Een vrouwe-portret schoongemaakt en gevernist	f	5- 0-	4 augustus 1773 De Heeren Van Schuijlenburg Een behangzel en schoorsteen-stuk vernist	f	9-10- 4-10- 1-15- 15-15-
Een mansportret schoongemaakt bijgeholpen en vernist	f	9- 0-	vier duer-stukken gevernist	f	4-10-
nog een portret schoongemaakt en vernist	f	5- 0- 19- 0-	vier schoorsteen-stukken gevernist	f	1-15- 15-15-
20 meij 1773 De Heer Roelofzwaard Voor het schilderen van eenige bloemen in coloriet	f	6- 0-	1 september 1773 De Heer Brander Weegens drie maanden onderwijs aan zijn edle zoon gedaan	f	21- 0-
1 junij 1773 De Heer Branders Weegens drie maanden onderwijs aan zijn edele zoon	f	21- 0-	2 september 1773 De Heer Grauw ** weegens drie maanden onderwijs aan zijn edle zoon	f	42- 0-
2 junij 1773 De Heer Grauw ** Weegens drie maanden onderwijs aan zijn edle zoon	f	42- 0-	10 oktober 1773 De Heer Brander Weegens een maand onderwijs aan zijn edle zoon gedaan	f	9- 0-
29 junij 1773 De Heer van Riel Een behangzel met spelende kindertjes, op een ligte-grond in 't rood	f	275- 0- 2-10- 2- 7- 6-18-8 286-15-8	20 november 1773 Den Wel Edle Gebooren Heer de Heer Griffier Fagel & & * Een schinees schutje bij geschildert	f	11- 0-
Een portret schoongemaakt en gevernist twee stukken doek geleevert een lijst geleevert	f	2-10- 2- 7- 6-18-8 286-15-8	30 november 1773 De Heer Meerloo * twee landschappen met beelden en beesten gestoffeert	f	300- 0-
Den 5 julij 1773. Is Jan Frederiks ** bij mij H: W: Schweickhardt in de leer gekoomen			2 december 1773 De Heer Grauw ** Weegens drie maanden onderwijs aan zijn edle zoon	f	42- 0-
13 julij 1773 De Heer Pinto drie schilderijen schoongemaakt en vernist	f	9- 0-	4 december 1773 De Heer Meijboom Een miedallon met spelende kindertjes in coloriet geschildert	f	57-15-
16 julij 1773 De Heer Vüllings *** Weegens ses maanden onderwijs aan zijn eedle zoon	f	50- 0-	10 december 1773 De Heer Ottenhof		

¹³⁹ Lange Voorhout 32, Den Haag (Bankiershuis F. van Lanschot); grote zaal aan de tuinzijde. Zie blz. 147 en 178 en de noten 26 en 121. Afb. 12, 13.

weegens eennig schilderwerk	f	10-10-	Weegens drie maanden onderwijs aan zijn edle zoon gedaen	f	42- 0-
12 december 1773 De Heer Callee Weegens een jaar onderwijs aan zijn edle zoon Dokus ** gedaan	f	75- 0-	12 maart 1774 Mevrouw Fagel Een stukje met kindertjes in 't grauw geleevert	f	18- 0-
25 december 1773 Den Hoog Edl. Gebooren Heer De Heer C: van Heemskerk & * ¹⁴⁰ Een kaamer-behangzel met spelende kindertjes op wolken en landschap in 't groen geschildert	f	1 000- 0-	20 maart 1774 Den Wel Edle Gebooren Heer de Heer C: van Heemskerk & & * twee miedallon en ses andere schilderijen schoongemaak bijgeschildert en gevernist	f	35- 0-
30 december 1773 De Heer La Fontaine Een schoorsteen-stuk met spelende kindertjes in coloriet geschildert	f	31-10-	6 april 1774 De Edele Heer Cliquet twee landschappen met beelden en beesten gestoffeert, geschildert ¹⁴¹	f	300- 0-
Van de inkomst voor den jaare 1773, ter somme van 3 719 guldens. 8 penningen, afgetrokken 210 guldens, aan vetschot en onkosten voor doek verwen &. resteert de geheele som 3 509 gul: 8 pen.	f	3 509- 0-8	12 april 1774 De Heer Calle weegens gedaen onderwijs aan zijn edle zoon Dokus **	f	50- 0-
<i>Memorie voor den jaare 1774</i>			dito De Heer Coese weegens gedaen onderwijs aan zijn edle neef Hendrik Callé **	f	25- 0-
10 januarij 1774 De Heer Degenaar vier miedallons en vaazen met bloemen geschildert	f	25- 0-	16 april 1774 De Heer van den Velden twee tekeningen in waater-verf geleevert	f	21- 0-
20 januarij 1774 De Heer Huijgens Een vaas en trappen met bloemen in coloriet geschildert	f	21- 0- 3- 0-	18 april 1774 De Edele Heer Meijboom twee boven-duer stukken verbeeldende venus en diana in landschappen geschildert ¹⁴²	f	94-10-
25 januarij 1774 De Heer Van den Velden Vier miedallons geschildert	f	10- 0-	12 meij 1774 Den Wel Edele Heer de Heer Cauw & & Een boven-duer en schoorsteen stuk, met kindertjes in 't groen geschildert	f	157-10-
1 februarij 1774 Mevrouw Fagel Een tekening met roet gewassen	f	14- 0-	5 julij 1774 De Heeren Regenten van 't burger weeshuis der stad Breda weegens een jaar onderwijs gedaen aan J: Frederiks **	f	200- 0-
dito De Heer Vüllings ** Weegens ses maanden onderwijs aan zijn edle zoon gedaen	f	50- 0-	19 julij 1774 Den Wel Edele Gebooren Heer de Heer C: van Heemskerk & & * ¹⁴³		
1 maart 1774 De Heer Grauw **					

¹⁴⁰ Lange Voorhout 32, Den Haag (Bankiershuis F. van Lanschot); rechter voorkamer. Zie blz. 147 en 148.

de van bevallige schildering' (voor f 30,- aan Van Ieperen).

¹⁴² Veiling Mrs. M. Emerson e.a. (ged. The very Reverend father Bryan Houghton), Londen (Sotheby), 4-3-1970, nr. 95; Veiling Ushaw College e.a. (anon. ged.), Londen (Sotheby), 9-5-1973, nr. 75 (foto's naar foto's hiervan op het R.K.D.).

¹⁴³ Veiling C. van Heemskerck, Den Haag (Rietmulder), 18-11-1783, nr. 65, 66: 'Een landschap gestoffeerd met beelden en beesten' pan. 15¼ × 20 duim; 'Een dito zijnde een weerga', (tezamen aan Meerman f 155,-).

twee landschappen met beelden en beesten gestoffeert	f 325- 0-	doek als anderssins Resteert de geheele somma per slot	f 2 120- 0-
De Wel Edle Heer Cauw & & Een behangzel en plafon schoongemaakt en gevernist	f 17- 0-	<i>Memorie voor den jaare 1775</i> 14 februari 1775 De Heer Vullings ** ses maanden onderwijs aan zijn edle zoon gedaen	f 50- 0-
14 augustus 1774 De Heer Vullings weegens ses maanden onderwijs aan zijn edele zoon gedaen	f 50- 0-	8 april 1775 De Heer Vullings * twee boeren stukjes geleevert	f 126- 0-
2 september 1774 De Heer Kramer Een schagenet geschildert	f 14- 0-	10 april 1775 De Heer Meerloo * twee landschappen met beesten geleevert	f 275- 0-
20 oktober 1774 De Heer Vullings * twee stukken met beesten verkogt	f 280- 0-	12 april 1775 De Heer Huijgens Eenige trappen met bloemen geschildert	f 31-10-
30 oktober 1774 Den Wel Edle Gebooren Heer de Heer C: van Heemskerk & & * ¹⁴⁴ twee boeren gezelschappen in binnen-huizen	f 70- 0-	5 mejj 1775 De Heer Rijs Een kindje geschildert Een schoorsteen stukje geschildert	f 2-10- f 5- 5- f 7-15-
2 november 1774 De Heer Roelofzwaart voor het schilderen van een groep	f 6- 0-	10 mejj 1775 De Edele Heeren Van Schuijlenburg Een thuijnstuk geschildert in grauw	f 14- 0-
10 november 1774 De Heer Vullings * twee duijtsche landschapjes verkogt	f 80- 0-	5 julij 1775 De Heeren Regenten van 't burgerwees-huijs der stad Breda ** Weegens een jaar onderwijs in de schilder-konst aan Jan Frederiks gedaen	f 200- 0-
13 december 1774 De Heer Cliquet twee stukjes van Netscher schoonge-maakt bij geschildert en gevernist	f 42- 0-	11 augustus 1775 Den Wel Edele G: B: Heer de Heer Van Hees Een behangzel geleevert groot sestig ellen à drie guldens de ell Een duer en schoorsteen stuk met kindertjes	f 192- 0- f 42- 0-
20 december 1774 Den Wel Edle Heer Cauw & & twee stukken met beelden en beesten geleevert	f 200- 0-	10 september 1775 De Heer A: van Olst Een schoorsteen stuk met bloemen in coloriet geschildert	f 15-15-
24 december 1774 Den Wel Edle Heer Cauw & & Een duer-stuk bij geschildert en gevernist Een stukje bij geschildert en gevernist	f 6- 0- f 5- 0- f 11- 0-	20 september 1775 De Heer Van Duijzelen twee tekeningen geleevert à vijf gulden vijf 't stuk	f 10-10-
dito De Heer Vullens * twee landschappen verkogt, door een copie	f 100- 0-	dito De Heer Van der Aa Een tekening verkogt	f 8- 0-
bedraagt over het geheele jaar 1774, de somma Van de inkomst voor den jaare 1774. ter somma van 2 224 guldens, afgetrokken 120 guldens aan verschot van verwen	f 2 244- 0-		

¹⁴⁴ Veiling C. van Heemskerck, Den Haag (Rietmulder), 18-11-1783, nr. 67, 68: 'Een boerenbinnenhuijs met beelden en bijwerk', pan. 12½ × 8¼ duim: 'Een dito zijnde een weerga' (tezamen voor f70,- aan Marda). Vervolgens: Veiling Wittebol, Marda, Berkman e.a., Den Haag (Bosboom), 20-4-1796, nr. 161, 162: 'Een boerenhuishouding waar zij bezig zijn met baars schoon te maaken', pan. 12 × 15 (sic) duim; 'Een dito tot weer-ga'.

6 oktober 1775 De Edle Heer Singendong vier miedallons met kindertjes in het groen geschildert	f 147- 0-0	Een nisch in het grauw geschildert	f 21- 0-
10 oktober 1775 Johannes Suermont ** bij mij H: W: Schweickhardt in de leer besteed		24 junij 1776 De Edle Heer Bakker Een duer en schoorsteen stuk in coloriet geschildert een kamerbehangzel schoongemaakt en gevernist	f 94-10- f 111- 0- f 205-10-
20 oktober 1775 De Heer Baron Reischag twee stukjes verholpen en gevernist een stuk verholpen en gevernist	f 4-10- f 5- 5- f 9-15-	12 julij 1776 De Edle Heer Overste Rijns Drie vertonnen geschildert	f 12- 0-
25 oktober 1775 De Heer Roelofzwaart Een stuk verholpen	f 5- 5-	10 augustus 1776 De Edle Heer Bakker Een schienees schoorsteenstuk geschildert	f 31-10-
2 december 1775 De Heer Riescher Een schoorsteen en twee bovenduer stukken geschildert	f 100- 0-	21 september 1776 * De Edle Heer Overste Rijns Een schagenet met een vaas beschildert	f 14- 0-
20 december 1775 De Heer Versteeg Weegens eenig schilderwerk voor de heer York en de heer Mets	f 66- 0-	22 oktober 1776 De Edle Heer Schepe F: Biemont * Een kamer met landschappen beelden en beesten geschildert ¹⁴⁵	f 1 400- 0-
bedraagt over het geheele jaar 1776 de somma van de inkomst voor den jaare 1775 ter zomm van 1 293 gul 10 st. afgetrokken 80 guldens voor verschot aan doek verwen & resteert de geheele somma per slot	f 1 293-10- f 1 213-10-	16 november 1776 De Heer Eckhardt * Een waaijer geschildert	f 75- 0-
<i>Memorie voor den jaare 1776</i> 20 februari 1776 De Wel Edle Heer Griffier Fagel * twee duijtsche landschappen met beelden en beesten gestoffeert geleevert voor vijfhondert gulden het stuk	f 1 000- 0-	20 november 1776 De Heer Calle ** Weegens gedaen onderwijs aan zijn edle zoon	f 100- 0-
22 maart 1776 De Heer Werve Een schienees schoorsteen stuk met bloemen geschildert	f 5- 5-	20 november 1776 De Heer Suermont ** weegens ses maanden onderwijs gedaen aan zijn edle zoon	f 100- 0-
12 april 1776 De Heer Zwaan Een behangzel en schoorsteenstuk met landschap geschildert	f 94-10-	10 december 1776 De Heer Roelofzwaart Een kaamertje geschildert met landschap	f 100- 0-
14 april 1776 De Heer Suermont ** weegens ses maanden onderwijs aan zijn ed. zoon gedaen	f 100- 0-	12 december 1776 De Heer Pastoor Klij Een tekening in waterverf	f 40- 0-
10 mejj 1776 De Wel Edele Heer Statgenerael Cauw Een kamerbehangzel gevernist	f 7-15-	22 december 1776 De Edle Heer Overste Rijns Een schagenet geschildert	f 21- 0-
20 junij 1776 De Edle Heer Overste Reijns		bedraagt over 't geheele jaar 1776. De somma van drie duijzend-driehondert-en zeeven-en-twintig gul=tien St. af getrokken 107. guldens aan ver-schotten voor doek en verwen en resteert de geheele inkomst in den jaare 1776. per slot	f 3 327-10- f 3 220-10-

Memorie voor den jaare 1777
13 februari 1777

De Heer Calle weegens gedaen onderwijs aan zijn edele zoon	f 50- 0-	met kindertjes in het geel geschildert 2 junij 1777 De Heer Pastoor Klij ¹⁴⁸ Een historie stukje geschildert verbeel- dende de dood van St. Bastiaan	f 1 070-10- f 70- 0-
20 februari 1777 De Heer Versteeg Weegens eenig schilderwerk voor edle gedaen	f 50- 0-	4 junij 1777 De Edle Heer Westerhof * twee duer-stukken en een schoor-steen- stuk in 't rood geschildert	f 94-10-
8 maart 1777 De Edle Heer Bakker Drie stukken met kindertjes in 't groen geschildert	f 110- 0-	10 junij 1777 twee Miedallons op wit zatijn met kindertjes in het geel geschildert en een dito kleijnder	f 199-10-
14 april 1777 De Heer Suermont ** Ses maanden onderwijs aan zijn edle zoon gedaen	f 100- 0-	25 junij 1777 drie antique koppen in 't wit geschildert op geel zatijn	f 63- 0- f 357- 0-
28 april 1777 De Edle Heer Bakker twee boven duerstukken en een schoor- steenstuk met kindertjes in coloriet geschildert	f 126- 0-	19 september 1777 De Edle Heer Bakker Een schoorsteen-stuk in het rood geschildert	f 32-10-
2 mei 1777 De Edle Heer Overste Rijns ¹⁴⁶ in de schieneetsche kamer bij geschildert	f 3- 0-	2 oktober 1777 De Heer Suermondt ** weegens ses maanden onderwijs aan zijn edle zoon gedaen	f 100- 0-
22 dito twee boven-duerstukken met kindertjes in het groen geschildert een stuk boven de porteprijs met kindertjes in 't groen geschildert drie koppen geschildert	f 84- 0- f 31-10- f 42- 0- f 160- 0-	20 november 1777 Den Edle Heer Overste Rijns ¹⁴⁹ twee boovenduer-stukken met kindertjes on 't rood geschildert	f 84- 0-
25 mei 1777 De Heer Van Veen Een schoorsteen-stuk met kindertjes in 't grauw geschildert	f 15-15-	22 november 1777 De Edle Heer Scheepe Biemont * twee boovenduer-stukken en een schoor- steen-stuk, met trofees en bloemen in waaterverf op wit zatijn geschildert	f 94-10-
25 mei 1777 De Heer Eckhardt * vijf midallons in waaterverf geteekend op een blad	f 10-10-	14 december 1777 De Heer Eckhardt * het gezicht van de vijver met ostendinkt gewassen	f 14- 0- f 5- 0-
25 dito Mevrouw Eckhardt ** weegens gedaen onderwijs in de teken-konst	f 14- 0-	23 december 1777 De Edle Heer Westerhof * ¹⁵⁰ Een kaamer geschildert, met Landschap	

¹⁴⁵ Voor de buitenplaats Rusthoeck onder Loosduinen. Zie blz. 147 en noot 27.

¹⁴⁶ Voor huis op de Kneuterdijk, Den Haag (het zgn. Van Hogendorphuis, waar nu de AMRO-bank staat). Vervolgens bij mevr. Prins-Schimmelpenninck van der Oyen te Voorschoten; nu in het Markiezenhof, Breda. Alleen twee van de drie 'koppen' bevinden zich nog in het bezit van mevrouw Prins. Zie blz. 151 en de noten 47 en 48.

¹⁴⁷ Lange Voorhout 48, Den Haag (Kanselarij van de Johanieter Orde), rechter-voorkamer. Zie blz. 148 en noot 28.

¹⁴⁸ Veiling Pastoor B. Kley, geschenk aan R.K. Armenhuis, Den Haag, 10-5-1781, nr. 32: 'Dit stuk verbeeldt de Marteldoot van St. Sebastiaan, geordineert te schildere na de prent van Calot, schoon en stout behandelt', pan. 12½ × 16 duim (f29,- aan Van der Schley). Zie blz. 174 en de noten 104 en 105.

¹⁴⁹ Voor huis op de Kneuterdijk, Den Haag (zie noot 146). Vervolgens bij mevrouw Prins-Schimmelpenninck van der Oyen; veiling Amsterdam (Mak van Waay), 14-3-1972, nr. 190a en b, met afbn. Zie blz. 151 en de noten 47 en 48.

¹⁵⁰ Lange Voorhout 48, Den Haag (Kanselarij van de Johanniter Orde), linker achterkamer. Zie blz. 148 en noot 28. Afb. 15, 16, 17.

gestoffeert met beelden en beesten 30 december 1777 De Edle Heer Scheepe Biemont * Drie boven-duer-stukken met Italiaanse gezigten geschildert	f 1 500- 0- f 450- 0-	De Heer Suermont ** weegens ses maanden onderwijs aan zijn edele zoon gedaen	f 100- 0-
Bedraagt over het geheele jaar 1777. de zomme vierduizend-vierhondert-en- vier-en-vijftig Gul = tien St afgereekent 130 guldens aan verschotten voor doek verwen & resteert de geheele inkomst in den jaare 1777. per slot de zomme	f 4 454-10- f 4 324-10-	22 mei 1778 De H ^o Ed.G:b ^o Heer de Heer Baron van Hardenbroek twee boven-duer-stukken met kindertjes in 't rood geschildert	f 157-10-
<i>Memorie voor den jaare 1778</i> 17 februari 1778 Mevrouw Eckhardt * voor het verhelpen van een schilderij en vernissen	f 8- 0-	26 mei 1778 Mevrouw Westerhof * Een schilderij schoongemaak bij geholpen en gevernist	f 9- 0-
16 maart 1778 Christiaen Bisschop ** bij mij in de leer gekoomen, geackordeert voor tweehondert guldens eijder jaar gebleeven tot den 1 junij 1785		2 junij 1778 Mevrouw Eckhardt * weegens gedaen onderwijs in de teeken- konst, veertien lessen	f 14- 0-
18 maart 1778 De Heer Versteeg Vier kopjes en twee trofeetjes in het blauw geschildert twee miedallons, met kindertjes in het blauw geschildert	f 5- 0- f 3- 0- f 8- 0-	14 junij 1778 De Edele Heer Overste Rijns Een schagenet met een vaas beschildert	f 12- 0-
10 april 1778 De Edle Heer Van Baselen * ¹⁵¹ Een kaamer met kindertjes in het groen met rood geschildert	f 1 400- 0-	30 juli 1778 De Edle Heer Bakker Een kaamer en enige duer-stukken gevernist	f 12- 0-
12 april 1778 De Heer Versteeg twee kopjes in 't blauw geschildert twee miedallons met kindertjes in het blauw geschildert twee dito miedallons nog twee banden met bloemen geschildert	f 2- 0- f 3- 0- f 3- 0- f 5- 0- f 13- 0-	13 augustus 1778 De Heer Calle ** op reekening betaalt vijftig guldens	f 50- 0-
14 april 1778 De Hoog Edel G:B: Heer de Heer Generaal Van der Dussen twee boven-duer-stukken met kindertjes, in het groen geschildert	f 168- 0-	20 september 1778 De Heeren van de Sosciteijd * Drie schoorsteen-stukken met schienesche voogels en bloemen	f 94-10-
		14 oktober 1778 De Heer Suermont ** weegens ses maanden onderwijs aan zijn edle zoon gedaen	f 100- 0-
		6 december 1778 De Edele Heer Van Hoogstraten te Dortregt ¹⁵² Een kaamer geschildert met landschap beelden en beesten & gestoffeert	f 1 800- 0-
		29 december 1778 De Edele Heer Scheepe Bimond * twee boven-duer-stukken met schienesesch	f 105- 0-
		Bedraagt over het geheele jaar 1778 de zomma vier-duizend en een -en-vijftig guldens Afgereekent 110 guldens aan verschot	f 4 051- 0-

¹⁵¹ Voor Lange Voorhout 62, Den Haag. Vervolgens: Veiling Teunissen, Amsterdam (F. Muller), 29-11-1932, nrs. A t/m I, met afbn. (foto's uit het archief F. Muller op het RKD). Zie blz. 148 en 179 en de noten 29 en

125. Afb. 6, 7, 8.

¹⁵² Voor Groenmarkt 29, Dordrecht. Vervolgens: Veiling Dordrecht (A. Mak), 3/4-6-1908, cat. appendix, nr. 691, met afbn.;

Veiling Londen (Christie) 30-11-1973, nrs. 32, 33, 34, 35, 36 met afbn. Zie blz. 148 en noot 30. Afb. 18, 19, 20.

voor verwen en doek & resteert de geheele inkomst van den jaare 1778. per slot de zomma	f 3 941- 0-	winter gestoffeert met schaasche reijders &	f 1 200- 0-
Memorie voor den jaare 1779		14 december 1779 Par ordre de Heer Van Veen Een boven-duer-stuk met spelende kindertjes in coloriet geschildert	f 31-10-
11 maart 1779 Mevrouw Eckhardt * voor het verhelpen van een schilderij en vernissen	f 8- 0-	Een schoorsteen-stuk met spelende kindjes in coloriet geschildert	f 31-10- f 63- 0-
16 maart 1779 De Heer Bisschop ** wegens een jaar onderwijs in de schilderconst gedaen, aan zijn edle zoon	f 200- 0-	16 december 1779 De Heer Versteeg wegens eenig schilderwerk gedaan	f 10-10-
24 maart 1779 De Edle Heer Bakker Een boovenduer-stuk met bloemen op zijde geschildert	f 73-10-	20 december 1779 De Edle Heer Westerhof * wegens verhelpen van enig schilderwerk in een kaamer	f 61- 0-
1 april 1779 De Hoog Edel G:B: Heer C: Van Heemskerk * ¹⁵³ twee stukken geschildert zijnde het een een winter en de weerga een maaneschijn	f 800- 0-	Bedraagt over het geheele jaar 1779 de somma vierduizend neegenhondert- en sestion gulden Afgereekent 156 guldens aan verschot voor verwen doek en lijsten & resteert de geheele inkomst van den jaare 1779 per slot de somma	f 4 916- 0- f 4 760- 0-
14 april 1779 De Heer Suermont ** wegens ses maanden onderwijs aan zijn edle zoon gedaen	f 100- 0-	Memorie voor den jaare 1780	
12 meij 1779 De Heer Heinsejus * twee boven-duer-stukken en een schoorsteen-stuk met Italiaansche land- schappen geschildert	f 200- 0-	21 februari 1780 De Juffrouwen Meiris * ¹⁵⁶ vier boven-duer-stukken een panant-stuk met kindertjes in het blauw geschildert	f 199-10-
junij 1779 Een copij naar Janson verkogt te London	f 34-14-	16 maart 1780 De Heer Bisschop ** een jaar onderwijs aan zijn edle zoon in de schilder-const gedaen	f 200- 0-
13 oktober 1779 De Heer Suermont ** wegens ses maende onderwijs aan zijn edle zoon gedaen in de schilder-const	f 100- 0-	13 april 1780 De Heer Suermont ** wegens ses maanden onderwijs in de schilder-const aan zijn edle zoon gedaen	f 100- 0-
10 november 1779 De Edle Heer Thelens * ¹⁵⁴ Een kaamer geschildert met landschap beelden en beesten gestoffeert, twee booven duer en schoorsteen-stuk en een panant-stuk	f 2 100- 0-	28 meij 1780 Mejuffrouw Godijn ¹⁵⁷ Een kaamer met landschap geschildert, beneevens een schoorsteen- en duerstuk	f 700- 0-
Par ordre Zijne D:H:H: den Heere Prince van Orange & & * ¹⁵⁵ Een stuk geschildert verbeeldende een		12 augustus 1780 De Edle Heer Scheepen Biemond * Een kaamer schoongemaak en gevernist Een stuk van de voorn. kaamer bijgeschil- dert	f 11- 0- f 56- 0- f 67- 0-
		10 september 1780	

¹⁵³ Veiling C. van Heemskerk, Den Haag (Rietmulder), 18-11-1783, nr. 69 en 70: 'Een wintergezigt langs een stadsmuur, rijk gestoffeerd met beelden sleedepaarden &c, op het ijs', doek 27½ × 38 duim (f230,- aan Zuurmont).
¹⁵⁴ Prinsessegracht 27, Den Haag (Hoofdkantoor van het Rode Kruis Nederland). Zie blz. 148 en noot 31. Afb. 21.

¹⁵⁵ Parijs, Louvre, cat. 1922, nr. 2735, blz. 77. Zie blz. 166 en 179 en de noten 79 en 129. Afb. 29.
¹⁵⁶ Kerkstraat 10, Hoorn (Westfries Museum). Zie blz. 151 en 181 en de noten 49 en 134.

Par ordre van Zijne D:L: Hoogheijd den Heere Prince van Orange & & * ¹⁵⁸ Een stuk verbeeldende een landschap gestoffeert met beelden en beesten &	f 1 200- 0-	drie portretten gevernist	f 7- 0-
13 oktober 1780 De Heer Suermont ** wegens ses maanden onderwijs in de schilder-const aan zijn edle zoon	f 100- 0-	9 julij 1781 De Edle Heer Scheepen Kaan een schoorsteen-stuk bij geschildert een kamer gevernist	f 5- 0- f 9- 0- f 14- 0-
20 november 1780 Zijne Excelentie de Heer Baron Reischag twee Hollandsche landschappen geschildert, gestoffeert met beelden en beesten	f 500- 0-	30 julij 1781 De Hoog Edle G:B: Heer de Hr. Graaf Von Harog ¹⁶¹ een landschapje geleevert	f 84- 0-
20 december 1780 De Heer Rijs Een moole geschildert in coloriet	f 8- 0-	30 julij 1781 De Heer Versteeg vier engelen in 't wit geschildert	f 5- 5-
Bedraagt over het geheele jaar 1780 de zomma drie duizend- en-vier-en- zeeventig Gul=tien st afgereekent 114 guldens aan verschot voor verwen Doek en lijsten resteert de geheele inkomst van den jaare 1780. Per slot de zomma	f 3 074-10- f 2 960-10-	30 augustus 1781 Zijne Excelentie de Heer Baron Reischag twee landschappen geschildert, gestof- feert met beelden en beesten &	f 500- 0-
Memorie voor den jaar 1781		13 oktober 1781 De Heer Suermont ** wegens een jaar onderwijs in de schilder-const aan zijn edle zoon gedaen	f 200- 0-
16 maart 1781 De Heer Bisschop ** wegens een jaar onderwijs in de schilder-const aan zijn edle zoon gedaen	f 200- 0-	28 november 1781 De Heer J: Valette * twee landschappen geschildert zijnde het een een winter, en de weerga een zoomer, bijde gestoffeert met beelden en beesten	f 500- 0-
1 april 1781 De Hoog Ed. G ^e B: Heer de Heer C. van Heemskerk & & * ¹⁵⁹ twee Duijtsche landschappen met beelden en beesten gestoffeert	f 800- 0-	15 december 1781 De Edle Heer Burgemeester Noortbergen een booven duer- en schoorsteen-stuk geschildert bijde met kindertjes in coloriet	f 105- 0-
25 meij 1781 Mevrouw Westerhof * ¹⁶⁰ Een vanitas geschildert	f 42- 0-	Bedraagt over het geheele jaar 1781 de zomm twee duizend-vierhondert ses- en sestig Gul= vijf St. Afgereekent 100 Gul aan verschot voor verwen doek en lijsten &. resteert de geheele inkomst van den jaare 1781. per slot de zomma	f 2 466- 5- f 2 366- 5-
16 junij 1781 De Edle Gestrenge Heer de Heer Van Wiedenbrug Een stuk van een behangzel bij geschildert	f 9- 0-	Memorie voor den jaare 1782	
22 junij 1781 De Edle Heer Secretaris Van der Haar *		10 februari 1782 De Hoog Edle G:B: Heer de Hr C: van Heemskerk * ¹⁶²	

¹⁵⁷ Was waarschijnlijk voor Lange Voorhout 76, Den Haag. Zie blz. 149 en noot 34.
¹⁵⁸ Veiling A. N. Balfour e.a. (anon. ged.), London (Christie), 18-7-1974, nr. 91, met afb. Zie blz. 166 en de noten 79, 87, 192. Afb. 38.
¹⁵⁹ Veiling Cornelis van Heemskerck, Den Haag (Rietmulder), 18-11-1783, nr. 71 en 72: 'Een bergagtig landschap met geruineerde brug, achter dezelve een bergagtig verschiets, gestoffeerd met beelden en beesten', doek 27½ × 38 duim (f395,-); 'Een dito bergagtig landschap met een waterval gestoffeerd met badende beeldjes en eenig vee', doek (f300,-).
¹⁶⁰ Veiling Wed. A. Westerhoff, geb. C. H. van Heemskerck, Den Haag (Rietmulder), 26-8-1782, nr. 47: 'Een Vanetas, fraay geschilderd', paneel 9 × 8 duim (f28,15).
¹⁶¹ Wenen, Galerie Harrach, cat. 1889, nr. 20; daar niet meer aanwezig (gem. en ged. 1781, paneel 27 × 37 cm).
¹⁶² Lange Voorhout 32, Den Haag (Bankiershuis F. van Lanschot), rechter achterkamer op de eerste verdieping. Zie blz. 147 en 178 en noot 26. Afb. 9.

Drie boven-duer-stukken met een schoorsteen-stuk met kindertjes in het griuw geschildert	f 400- 0-	extra daar aan gewonnen	f 140- 0-0 f 200- 0-0
16 maart 1782 De Heer Bisschop ** een jaar onderwijs in de schilder-const, aan zijn edle zoon gedaen	f 200- 0-	27 augustus 1782 De Heer Heijnsius * twee landschappen geschildert zijnde een zoomer en een winter bijde gestoffeert met beelden en beesten	f 400- 0-0
20 maart 1782 De Heer Calle ** Resteerde nog driehondert twee-en tagtig guldens wegens gedaen onderwijs aan zijn ed. zoon hr: Calle bij liquidatie afgereekent	f 182- 0-	15 september 1782 De Heer J: Valette * twee stukjes geschildert, verbeeldende het een een winter met schaserijders, en het ander een zoomer gestoffeert met beelden en beesten &	f 210- 0-0
6 april 1782 De erfgenamen van wijle de Hoog Edel G:B: Heer de Heer Steengragt Per ordre de heer Ebbe wegens het schikken der schilderijen tot de verkooping	f 10- 0-	16 oktober 1782 De Heer Suermont ** wegens ses maanden onderwijs aan zijn Ed. zoon gedaen	f 100- 0-0
16 april 1782 De Heer Suermont ** wegens ses maanden onderwijs aan zijn edle zoon gedaen in de schilder-const	f 100- 0-	26 november 1782 De Hoog Ede Ge Booren Heer C: van Heemskerk * ¹⁶⁷ Een qwakzalvers-toneel, met een meenigte aan-schouwers op een boeren-dorp, en ander bijwerk geschildert	f 425- 0-0
25 april 1782 De Hoog Wel: G:B: Heer de Heer C: van Heemskerk * ¹⁶³ Een stuk geschildert verbeeldende een boerenbuijtenvreugt Een schoorsteen-stuk met Schieneesche figuren in het groen ¹⁶⁴	f 425- 0-0 f 50- 0-0	Bedraagt over het geheele jaar 1782 de zomma drie duijzend- en twaalf-guldens afgereekent 111 gulden aan verschotte voor verwen doek en lijsten & resteer de geheele inkomst van den jaare 1782. per slot de zomma	<u>f 3 012- 0-0</u> <u>f 2 901- 0-0</u>
10 junij 1782 De Edle Heer Eckhardt * twee stukjes geschildert zijnde het een een winter en het ander een zoomer bijde gestoffeert met beelden en beesten	f 210- 0-0	<i>Memorie voor den jaare 1783</i> 10 januarij 1783 De Edle Heer Generaal Meerman * Een schilderij soongemaakt en gevernist	f 5- 0-
25 junij 1782 De Edle Heer Comis Blanke * ¹⁶⁵ Een stukje geschildert verbeeldende een winter met schaaserijders	f 100- 0-0	20 januarij 1783 De Heer Naglas te Amsterdam Een winter-gezig geschildert, gestoffeert met schaase rijders	f 300- 0-
2 julij 1782 De Heer Vullings * ¹⁶⁶ Wegens het verschilderen van twee Noorthollandsche Boeren binnen-huijsjes,	f 60- 0-0	23 januarij 1783 De Juffrouwen Van Hees geleevert ses puntborstels een een blaas schulpwit een blaas geel-okor een een met N=geel twee doekjes	f 1- 0- f 0-12- f 1-16-

¹⁶³ Veiling C. van Heemskerck, Den Haag (Rietmulder), 18-11-1783, nr. 73 (f221,-); Veiling Jaques Bergeon, Den Haag (Doorschot), 4-11-1789, nr. 31 (f51,11); Veiling Den Haag (Van Marle en Bignell), 16-12-1969, nr. 143, met afb. Zie blz. 171 en noot 94. Afb. 42.

¹⁶⁴ Lange Voorhout 32, Den Haag (Bankiershuis F. van Lanschot), linker achterkamer op de eerste verdieping (zie ook de opdracht van 10-12-1783). Zie blz. 147 en 156 en de noten 26 en 62. Afb. 14.

¹⁶⁵ Veiling Blanken, Den Haag (Bosboom), 4-6-1800, nr. 59: 'Een bevroren rivier, langs boerenwoningen met schaatserijders', pan. 12 × 14½ duim (f44,- aan Valette).

¹⁶⁶ Waarschijnlijk: Veiling Bout van Lieshout & Tornbury, Den Haag (Bosboom),

3-5-1797, nr. 21; Veiling Londen (Sotheby), 5-6-1957, nr. 22. Zie blz. 172 en noot 100.

¹⁶⁷ Veiling C. van Heemskerck, Den Haag (Rietmulder), 18-11-1783, nr. 74 (f206,-); Veiling Jacques Bergeon, Den Haag (Doorschot), 4-11-1789, nr. 32; Veiling Den Haag (Van Marle & Bignell), 30-11-1937, nr. 121; Den Haag, Dienst voor 's Rijks Verspr. Kunstvoorwerpen, inv.nr. NK 2298. Zie blz. 171 en noot 94. Afb. 43.

een blaas schulpwit ses pennen zwart-krijt en ses pennen root krijt ses pennen schest twalef penalen twalef pennen houtskool	f 0- 8- f 0-18- f 0-12- f 0-12- f 0- 6- f 5-18-	De Edl Heer Eckhardt Ses schilderijen schoongemaakt en gevernist	f 8- 0-
14 februarij 1783 De Juffrouwen Van Hees wegens twalef lessen in de schilder-const gedaen onderwijs	f 24- 0-	30 junij 1783 De Wel Ed: Geb: Heer de Hr. Gr. Van der Dussen Neegen schilderijen schoongemaakt en gevernist, nog ses schilderijen gevernist, en een stuk van Keller een stuk laten aan-zetten bij geschildert en gevernist	f 26-10-
14 februarij 1783 Zijne Excelentie de Heer Bron Reischag twee landschapjes geschildert verbeeldende het een een winter, met schase rijders &. en het ander een turf-veen gestoffeert met beeldjes & een pakkistje geleevert	f 250- 0- f 1- 4- f 251- 4-	2 julij 1783 Par ordre de erfgenamen van wijle Mevrouw de Douariere Van Assendelft Eenige schilderijen getaxeert	f 21- 0-
20 februarij 1783 De Heer Calle ** Van een resterende zom van tweehondert gul. bij liquidatie af gereekent agtien guldens	f 18- 0-	17 julij 1783 De Heer Commis Blanke * ¹⁶⁸ Een wintertje gestoffeert met schaaserijders geschildert	f 100- 0-
16 maart 1783 De Heer Bisschop ** een jaar onderwijs gedaen an de schilder-const aan zijn ed. zoon	f 200- 0-	6 augustus 1783 De Juffrouwen Van Hees geleevert een blaasje schulp-wit en ses pennen zwart krijt en ses pennen schest zeeven lessen in de schilder-const	f 1- 6- f 14- 0-
24 maart 1783 Mevrouw Van den Velde vier schilderijen schoongemaakt en gevernist	f 6-10-	10 augustus 1783 De Heeren Van Schuijlenburg Een kaamer schoorsteenstuk en duer-stuk schoongemaakt met spiritus en gevernist	f 36-15-
4 mejj 1783 De juffrouwen Van Hees ses pennen zwart krijt en ses pennen schest twalef lessen in de schilder-const	f -18- f 24- 0-	11 augustus 1783 De Wel: Edl Heer de Raadsheer Van Hees Een kaamer-behangzel schoongemaakt en gevernist	f 30-10-
11 julij 1783 De Wel Edl Heer Borgemeester Gevers in den Biel Een schoorsteen stuk met kindertjes in 't groen geschildert Een schoorsteen-stuk met kindertjes dragende een medallon met een kop in coloriet een kop in 't wit als plijster geschildert een tekening met rout gewassen	f 52-10- f 86- 0- f 14- 0- f 42- 0- f 194-10-	28 augustus 1783 De erfgenamen van wijle de Wel E.G: Van Heemskerk * ¹⁶⁹ twee stukjes een winter en een maanscheijn, geackordeert met de heer Van Heemskerck	f 400- 0-
25 julij 1783		augustus 1783 De erfgenamen van wijle de Heer C: van Heemskerk * Gefaseert aan het sterf-huijs van wijle de Heer C: van Heemskerk tot het maaken van de catalogus der schilderijen, en het dierigeren van de verkooping gedaan den 18 november 1783	f 396- 6-8
		30 augustus 1783 Per ordre de Heer Van Veen, voor de	

¹⁶⁸ Veiling Blanken, Den Haag (Bosboom), 4-6-1800, nr. 60: 'Aan de voorgrond een boerenwooning en een steene brug, waar-door men ziet een fraai gezigt, en schaatserijders &c', pan. 12 × 14¼ duim (f34,- aan Valette).

¹⁶⁹ Veiling C. van Heemskerck, Den Haag (Rietmulder), 18-11-1783, nr. 75, 76: 'Een wintergezig gestoffeert met schaesserijders

en sleeden op het ijs', pan. 12½ × 16¾ duim; 'Een dito zijnde een maneschiijn gestoffeerd met beelden &c' pan. (tezamen voor f400,- aan Meerman).

Wel Edle Heer Van den Ham Een schoorsteen-stuk met kindertjes in coloriet geschildert	f 28- 0-	bedraagt over het geheele jaar 1783. de zomma drieduizend-ses-hondert agt-en sestig gul = drie St.agt pen. afgetrokken voor verschotten van verwen doek en lijsten &. 65 gul= resteert de geheele inkomst van den jaare 1783. per slot de zomma	<u>f 3 668- 3-8</u> <u>f 3 603- 3-8</u>
20 september 1783 De Wel Edle Heer Advokaat Wittebol ¹⁷⁰ twee stukjes geschildert zijnde het ene, een wintertje en het ander, het gezig van de plaats genaamd Wittebols- Lust-hof	f 300- 0-	<i>Memorie voor den jaare 1784</i> 24 januarij 1784 De Edle Heer Mr. de Heer Van Assendelft Drie schilderijen gevernist	f 5-10-
20 september 1783 Door ordre van de erfgenamen van wijle de Wel Edle Heer de Heer C: van Heemskerk *		16 maart 1784 De Wel Edl Heer de Heer Hoope aan Zijn Wel Ed: verkocht & geleevert ¹⁷⁴ Een duijngezigdje met beelden en beesten gestoffeert gedaen in 't jaar 1782	f 260- 0-
De voorkaamer beneevens drie duer- stukken en een schoorsteenstuk gevernist	f 18- 0-	17 maart 1783 De Heer Callé weegens een resterende zomme van 182 guldens bij liquidatie, afgereekent	f 26-12-
24 september 1783 De groote zaal drie duerstukken en een schoorsteenstuk in dezelve gevernist gefaseert tot het maaken van de catalogus der tekeningen printen en &.	f 23- 0- f 60- 0-	16 maart 1784 De Heer Bisschop ** Verscheenen een jaar onderwijs in de teken en schilder-const aan zij edl zoon Cr. Bisschop gedaan	f 200- 0-
3 oktober 1783 De Heer J: W: van Arp ¹⁷¹ Een stuk geschildert zijnde een landschap gestoffeert met beelden en beesten	f 350- 0-	22 april 1784 De Heer Heijnsius * Aan zijn edl: een kopje verkogt	f 21- 0-
4 november 1783 De Heer J: W: van Arp ¹⁷² Een stuk met beelden en beesten geschildert	f 425- 0-	8 mei 1784 De Heer Heijnsius Een schoorsteen-stuk geschildert gestoffert met een beeld en twee beesten	f 84- 0-
10 december 1783 ¹⁷³ Door ordre van de erfgenamen van wijle de Wel Ed. Geb. Heer de Heer C: van Heemskerk * twee boven-duerstukken met schienecesche Figuren in het groen geschildert, geackordeert met de heer Van Heemskerk	f 100- 0-	22 mei 1784 Mevrouw Van Sommersdijk ¹⁷⁵ twee schilderijen met vergulde lijsten geleevert zijnde het een, een winter en het ander een maaneschijn twee vergulde lijsten	f 450- 0- f 21-10-
29 december 1783 De Heer Naglas te Amsterdam Een winter geschildert rijk gestoffeert met schaaserijders sleeden en paarden	f 300- 0-		

¹⁷⁰ Veiling Wittebol, Marda, Berkman e.a., Den Haag (Bosboom), 20-4-1796, nrs. 88 en 89: 'Een wintergezig vol gewoel met schaatserijders en verder vermaak', pan. 12 × 18 duim (f49,- aan Macalester) en 'Wittebols Lusthof', pan. 12 × 18 duim (f 6-5 aan Bosboom); het wintergezicht voorts: Veiling Macalester Loup, Den Haag (Bosboom), 20-8-1806, nr. 38 (f65,- aan Teixeira); veiling Londen (Christie), 18-2-1955, nr. 193. Zie afb. 30.

¹⁷¹ Veiling J. W. van Arp, Amsterdam (Van der Schley etc.), 4-9-1799 (uitgesteld tot 19-6-1800), nr. 150: 'Een aangenaam land-schap, op de voorgrond gestoffeerd met

eenige koeyen drenkende uit een Bak, in 't verschiet een veedrijver, ter rechterzijde een boerenwoning met eenige duinen in 't verschiet' pan. 17 × 22 duim (f180,- aan Clemens, samen met nr. 151).

¹⁷² Veiling J. W. van Arp, Amsterdam (Van der Schley, etc.), 4-9-1799 (uitgesteld tot 19-6-1800), nr. 151: 'Een zeer aangenaam Landgezicht, met Boerenwoningen en Hooischuren, rijk gestoffeerd met koeijen, paarden en schaapen, op de voorgrond ziet men een boer die een hond laat dansen beneevens een boerin die een koei melkt, alles zeer bevallig en natuurlijk' pan. 17 × 22 duim (met nr. 150 voor f 180,- aan Clemens).

¹⁷³ Lange Voorhout 32, Den Haag (Bankiershuis F. van Lanschot), linker achter-kamer op de eerste verdieping (zie ook opdracht van 25-4-1782). Zie blz. 147 en 156 en de noten 26 en 62. Afb. 14.

¹⁷⁴ Veiling Mme Walter Ager e.a. (ged. Mme Ager), Londen (Christie), 4-5-1973, nr. 57 met afb.; Kunsthandel Abels, Keulen, magazijn-cat. 1973, nr. 2 met afb. Zie blz. 164 en noot 74. Afb. 26.

¹⁷⁵ Waarschijnlijk: Veiling Amsterdam, 17-8-1818, nr. 65: 'Twee dito, eene maane-schijn en eene bevroozene rivier, met schaatserijders en wandelaars' 13 × 17 duim.

22 mei 1784 Mevrouw Douariere Van Bijemont * de kaamer op de buijte-plaats schoon- gemaakt en gevernist	f 13- 0-	zomma drieduizend-driehondert neegen-en-sestig gulden twaalf stuivers afgetrokken voor verschot van verwen doek en lijsten &.60 guldens resteert de geheele inkomst van den jaare 1784 per slot de zomma	<u>f 3 369-12-</u> <u>f 3 309-12-</u>
27 juni 1784 De Wel Ede Heer Spaan Eenige schilderijen getaxseert	f 30- 0-	<i>Memorie voor den jaare 1785</i> 25 januari 1785 De Heer Nuijman twee portaiten geschildert zijnde de koning van Spanje en van Naapels	f 180- 0-
julij 1784 Aan Milady Holdernisse verkogt * Een stuk schilderij verbeeldende een winter gestoffeert met schasereijders en sleeden &.	f 660- 0-	20 februari 1785 weegens het jugeren van drie portaiten	f 5- 0-
2 augustus 1784 De Heer Hasperg te Hamburg ¹⁷⁶ Een landschapje met twee beeldjes, en twee koetjes gestoffeert verkogt voor	f 105- 0-	16 maart 1785 De Heer Bisschop ** een jaar onderwijs in de teken & schilder- konst, aan zijn edele zoon gedaan	f 200- 0-
17 augustus 1784 De zoon van de Heer Higene in de leer gekoomen, heeft een vierde jaar betaald	f 50- 0-	30 april 1785 twee duijngezigjes een groot en een klijn	
6 september 1784 Aan Mevrouw La Marquise de Shampserot ¹⁷⁷ Een duijn-gesigt verkogt voor	f 300- 0-	20 mei 1785 De Heer W: van Arp te Amsterdam een winter-gezig rijk gestoffeert met beelden en sleeden &.	f 400- 0-
18 oktober 1784 De Edle Heer Eckhardt * het portait van Van Dijk schoon- gemaakt en gevernist	f 1-10-	20 mei 1785 De Heer Nagtglas te Amsterdam Een winter-gezig rijk gestoffeert met schaatsenreijders paarden sleeden &.	f 350- 0-
15 november 1784 De Hoog Edel Gebooren Heer de Hr. Baron Van Aartzen van Sommeldijk ¹⁷⁸ twee landschappen geschildert gestoffeert met beelden en beesten twee vergulde lijsten tot de schilderijen geleevert	f 500- 0- <u>f 24-10-</u> <u>f 524-10-</u>	1 juni 1785 Overschie Een dubbelt waapen twee-maal	f 60- 0-
28 november 1784 De Heer Pallet Een vrouwen kopje van Rembrand verkogt nog twee stukjes in companje verkogt voor mijn aandeel	f 150- 0- f 157-10-	julij 1785 aan de Gravin Van Hoogendorp verkogt Een boerenstukje	f 63- 0-
de Heer Nuijman Weegens het schilderen van vier portaiten zijnde de P.V.O ⁴ . Pc. van O ⁴ . & Koning & Koningin van Engeland	f 360- 0-	1 augustus 1785 De Hoog Edl G:B: Heer de Hr. Baron Cruijs Een Christus kop geschildert	f 42- 0-
Bedraagt over het geheele jaar 1784 de		24 september 1785 De Heer Le Brun te Parijs aan Zijn Ed. verkogt een stuk verbeel- dende Jupiter door de gedaante van Calisto bij Diana en een kopje van Schalcken	f 150- 0-

¹⁷⁶ Verzameling Dr. Kurt Erasmus, Berlijnt (1932). Zie blz. 167 en noot 84. Afb. 35.

¹⁷⁷ Veiling M. Le Chavelier Lambert et M. Du... (Du Durail), Parijs (Le Brun), 27-3-1787, nr. 148: 'Un paysage d'un ton frais & agréable, représentant des dunes

sabloneuses; le devant offre un chemin bordé, à gauche par une barriere de bois, sur lequel passent un chasseur précédé de deux chiens, et dans l'éloignement un homme & une charette; un prairie couverte de bestiaux, des arbres & une chaine de montagnes termines l'horison. Ce tableau d'un execution ferme & spirituelle tient beaucoup

à la belle manière de Wijnants', 15 × 19 pouces (351 fr., Guerin).

¹⁷⁸ Waarschijnlijk: Veiling Amsterdam, 17-8-1818, nr. 64: 'Twee duinachtige landschap-pen, zonachtig', 11 × 13 duim (zie ook opdracht 15-11-1784).

26 september 1785 Mevrouw de Gravin van Hoogendorp drie schilderijen schoongemaakt en gevernist en in het een een kopje geschildert	f 11- 0-	Een medallion met kindertjes en bloemen in zapverw getekent drie sihoulette getekent	f 21- 0- f 12- 0-
6 oktober 1785 De Wel Edl Heer Scheepen Kaan Een kaamer gevernist	f 13- 0-	25 februari 1786 De Wel Edl. Heer d'Heer Secretaris Van der Haer * agt lessen in de teken const	f 16- 0-
7 november 1785 De Wel Edl Heer Carpentier Zeeven portraittjes schoongemaakt bijgeschildert en gevernist	f 23- 0-	28 maart 1786 De Wel Edl Heer d'Heer Secretaris Van der Haer * zeeven lessen in de teken const	f 14- 0-
21 november 1785 Mejuffrouw Martveld Een schoorsteen-stuk en twee boovenduer-stukken met bloemen en voogels in coloriet geschildert	f 47- 5-	3 april 1786 De Heer Carte Een beeldje in 't grauww staande bij een altaar	f 3- 0-
28 november 1785 Eenige schilderijen van Schalken verkogt daar aan gewonnen	f 103- 0-	18 april 1786 De Wel Edl Heer De Rook te Delft Een schoorsteen-stuk en een duer-stuk met kindertjes in het grauww geschildert	f 180- 0-
5 december 1785 Voor de Heer Carte Een landschapje in waterverf geschildert	f 3- 0-	19 april 1786 de Wel Ed Heer Van der Haar * ses lessen een boek papier	f 12- 6-
7 december 1785 Aan de Heer Van Aakeren Een tekening in dekverf naa potter verkogt	f 270- 0-	29 junij 1786 Aan de Heer Van Zanten een tekening van Douw verkogt voor 420 gulden daar aan gewonnen	f 200- 0-
20 december 1785 Den Heer Commis Carter het portrait van zijne H. den Heer PvO en dat van H.K.H: Hoog deszelf gemalin in oly geschildert	f 105- 0-	20 junij 1786 De Wel Edel Gebr. Heer den Heere Mr. J: P: van der Haar * verscheenen agt lessen geleevert drie dozijn houtskoolpennen	f 16- 0- f -18-
20 december 1785 Een stuk met beesten in Londen verkogt in de auctie van de Hr. Smith	f 60- 0-	16 julij 1786 D'Heer Curte vijf schilouetten in 't zwart gewasschen	f 20- 0-
Bedraagt over 't geheele jaar 1785 de zomma tweeduijzen en een-en zestig guldens tien stuijvers afgetrokken voor verschotten van doek lijsten en verwen &. 40 guldens resteert de geheele inkomst van den jaare 1785 per slot te somma	<u>f 2 061-10-</u> <u>f 2 021-10-</u>	27 julij 1786 De Wel Edel Gebr. Heer den Heere Mr. J: P: van der Haar secretaris van 's Hage & &. * agt lessen in de teken-const gedaen	f 26- 0-
		31 augustus 1786 De Wel Edel Gebr. Heer den Heer Mr. J: P: van der Haar Secretaris van 's Hage & &. * gedaen agt lessen in de teken-const	f 16- 0-
<i>Memorie voor den jaare 1786</i>		september 1786 De Heer Metz Een schoorsteen-stuk met Schineesch in het rood geschildert	f 14- 0-
9 januarij 1786 drie kopjes in 't zwart getekent	f 12- 0-	18 september 1786 De Wel Edle Gestrenghe Heer den Heere Mr. A: Dedel Scheepe der stad Amsterdam ¹⁷⁹ vier stukken tot een kaamer geschildert zijnde de vier zesoenen door bergagtige	

andschappen verbeeld zier spyramen doek gespijker & en pakkist	f 1 000- 0- f 23-18- f 8- 2- f 1 031-18-	twee schilderijen verkogt verbeeldende het ene een winter met schaasen-rijders en sleede &. gestoffeert, en het ander een veenderij	f 550- 0-
30 september 1786 De Heer Curte ien schilouet in 't zwart getekent	f 4- 0-	december 1786 twee stukken na Vernet gecoupiert uijt het cabinet van zijn H:H: de heere Prince van Oranje	
30 september 1786 De Wel Edel Gebr. Heer den Heere Mr. J: P: van der Haar * Secretaris van 's Hage zeeven lessen in de teken-const gedaen	f 14- 0-	december 1786 Van de Heer Gaal ** voor acht maanden onderwijs aan zijn ed zoon in de schilder const gedaen	f 133- 0-0
1 oktober 1786 De Wel Edel Gbr. Heer den Heere Mr. J: P: van der Haar * Secretaris van 's Hage Neegen lessen in de teken-const gedaen	f 18- 0-	december 1786 aan de Heer Brodrip verkogt een stiere en koeije kopje met zwart en wit krijt op blauw papier	f 5-16-
1 november 1786 an de Heer Giraud ien stukje van J: Ostade verkogt	f 20- 0-	december 1786 twee oud-mans kopjes verkogt Greenwood	f 13-10-
9 november 1786 De Wel Edel G.br. Heer Van der Haar * gt lessen in de tekenconst gedaen ien boek teeken papier en twee otlooden ien portefeuille	f 16- 0- f -18- f 1- 2-	december 1786 aan Mr. Landsay verkogt een tekening zijnde een landschap met een waterval	f 11-11-
0 december 1786 De Wel Edle Heer H: Boydell te Londen ien stuk naa de groote Potter gecoupiert root 24 bij 16 duijm	f 500- 0-	december 1786 verkogt aan D. Hill een maanligt in 1789	f 149- 0-
4 december 1786 De Heer Marda * ¹⁸⁰ wee stukken geschildert zijnde het ene en bergagtig landschap en het andere en winter met een vervallen brug ¹⁸¹	f 650- 0-	Bedraagt over 't geheele jaar 1786 de zomma drie-duijzendagthonderd en vierenvijftig guldens-een stuijver afgetrokken voor verschotten van lijsten doek en verwen & 80 guldens resteert de geheele inkomst van den jaar 1786. per slot de zomma	<u>f 3 854- 1-</u> <u>f 3 774- 1-</u>
0 december 1786 De Wel Edele Gbr. Heer Van der Haar * gt lessen in de teken const gedaen	f 16- 0-	<i>Memorie voor den jaare 1787</i>	
ecember 1786 an de Wel Edele Heer Van Slingerlant wee tekeningen in zapverf geleevert	f 126- 0-	31 januarij 1787 De Wel Edel Geb. Heer den Heer Mr. J: P: van der Haar * Secretaris van 's Hage Neegen lessen in de tekenconst gedaen	f 18- 0-0
ecember 1786 De Heer Commis Carter ¹⁸²		28 februarij 1787 De Wel Edel G.B. Heer den Heer Mr. J: P: van der Haar * Secretaris van 's Hage agt lessen in de tekenconst gedaen	f 16- 0-0

⁹ Herengracht 458, Amsterdam (Nederndse Credietbank); kleine voorkamer op eerste verdieping. Zie blz. 149 en noot 33. fb. 22.

¹ Veiling Wittebol, Marda, Berkman e.a., en Haag (Bosboom), 20-4-1796, nr. 41: en Italiaansch landschap, zeer zonnig gehildert, in de manier van Pynacker, 24½ 20 duim (f53,- aan Teissier).

¹⁸¹ Ontbreekt in de hierbovengenoemde veiling van Marda e.a. Veiling L. H. Hayter e.a. (anon. ged.), Londen (Sotheby), 15-4-1953, nr. 144; Kunsthandel Leger Galleries, Londen, 1954 (adv. met afb. in Country Life, 16-9-1954). (Gem. en ged. 1786; pan. 63 × 52 cm).

¹⁸² Veiling Londen (Christie), 11-7-1962, nr. 119; Veiling Lt. Col. Uvedale Corbe e.a.

(ged. John Threhearne), Londen (Christie), 24-2-1967, nr. 87; Kunsthandel Frost and Reed, Londen 1967, (gedateerd 1786? volgens veilingcat. Christie gedateerd 1788). Zie blz. 169 en noot 91. Afb. 40.

¹⁸³ Veiling F. Waller, Amsterdam (F. Muller), 2-7-1935, nr. 12; Antwerpen, Museum Smidt van Gelder. Zie afb. 31.

7 maart 1787 aan het huijs van de Heer Heemskerk * het behangsel verholpen	f	7- 0-0	twee copijen van de stukken van vernet in het cabinet van de Heer Prince van Orange ¹⁸⁵	
12 maart 1787 aan de Heer Roedig ¹⁸³ Een wintergezicht geleevert in een schilderij twee figueren geschildert	f	400- 0-0 10-10-0	12 juni 1787 N=1 een staande wit paardje en leggende koe, op paneel geschildert h 5¼ br 6¾ duijm lijst er af ¹⁸⁶	f 40- 0-0
31 maart 1787 De Wel Edel G.B. Heer den Heere Mr. J: P: van der Haer * sestien lessen in de tekenconst aan de twee heere en de juffrouw	f	16- 0-0	11 juli 1787 verkocht aan de Hr Lond N 3 een land- schapje met een brug P h 6¼ b 8 duijm	f 23- 4-
12 april 1787 De Heer Generaal Van den Dussen twee schilderijen schoon gemaakt en gevernist	f	7- 0-0	10 juli 1787 Een pendant tot de grote Potter ¹⁸⁷	
20 april 1787 Mevrouw Van Hoogendorp Een stukje verbeeldende een Boeren- binnen-huijs met drie Figueren	f	63- 0-	12 augustus 1787 Aan de Heer Brodrip verkocht N 14 Een copij naar 't groot stuk pandant van Potter	f 160- 0-0
28 april 1787 De Wel Ed. G.B. Heer den Heere Mr. J: P: van den Haer * secretaris van 's Hage agt lessen in de tekenconst gegeven	f	16- 0-	december 1787 Mevrouw de Baronesse Meerman in 's Hage * ¹⁸⁸ geschildert drie stukken tot een kamer zijnde bergachtig landschappen gestoffeert met beelden en beesten	f 1 450- 0-0
28 april 1787 De Ede Heer Comis Blanken * ¹⁸⁴ Een maaneschijn met beeldjes en beesjes gestoffeert uijtvoerig geschildert een landschapje met koetjes verkocht	f	100- 0-0 52-10-	Bedraagt over 't geheele jaar 1787 de zomma van twee duijzend vierhondert en vijf en veertig gul: vier stuivers afgetrokken de verschotten van doek lijsten en verwen & 300 gul resteert de geheele in komst van de jaare 1787. per slot de zomma	f 2 445- 4- <u>f 2 145- 4-</u>
in maart en april 1787 Een copie naar de groote Potter in het cabinet van zijne D L H den Heere Prince van Oranje op de zelve grootte als 't origina geschildert			<i>Memorie voor den jaare 1788</i> februarij 1788 aan de Hr Lond verkocht in 1789 een landschapje zijnde een geruineerde brug gestoffeert met beesjes N=16 P. h 8¼ b 12 duijm	f 51-14-
in maart en april 1787 dezelve nog eens geschildert ter grootte van 37 bij 27 duijmen			1 maart 1788 aan Lord Hamlay verkocht N 17 een landschapje met een karretje P h 8 b 10½ duijm	f 49-10-
1 meij 1787 van de Heer Gaal ** voor 4 maanden onderwijs aan zijn ed zoon gedaen	f	66- 0-	26 april 1788 Mevrouw de Gravin Holdernisse * zeeven en twintig schilderijen schoon gemaakt bij geschildert en gevernist	f 8- 2-0
in Londen 6 juni 1787			26 april 1788	

¹⁸⁴ Veiling Blanken, Den Haag (Bosboom), 4-6-1800, nr. 61: 'Een land- en watergezicht zijnde een maneschijn' pan. 12 × 16 duim (f 18,- aan Valette); idem, nr. 58: 'Een land en watergezicht, op de voorgrond 2 koeyen en een boer', pan. 8 × 12 duim (f 25,- aan Valette).

¹⁸⁵ Veiling Londen (Coxe, Burrell & Foster),

26-4-1805, nr. 60: 'View of Tivoli, after Vernet' (L 5.5). De originelen van Vernet bevinden zich in het Mauritshuis, cat. 1968, nr. 292 en 293, resp. De haven van Livorno en Tivoli.

¹⁸⁶ Vanaf hier hebben de schilderijen en tekeningen dikwijls een nummer; Schweickhardt bouwt nu kennelijk een genummerde voorraad op, waaruit hij verkoopt.

¹⁸⁷ Mogelijk: veiling Londen (Christie), 24-5-1957, nr. 72. Zie blz. 167 en noot 73, Afb. 25.

¹⁸⁸ Voor de buitenplaats Groot Stadwijk te Voorschoten; Veiling Groot en Klein Stadwijk, Voorschoten (D. K. Schoor), 14 en 21-8-1907. Zie blz. 149 en de noten 35, 36, Afb. 3.

een basrelief zijnde de 3 gratiën in 't grauw bij Hr Greenwood verkocht N=19	f	20- 0-0	aan de Hr Brodrip verkocht N-70 een man schasen aan bindende zwart rood en wit krijt op blauw papier	f 11-11-0
20 meij 1788 Ladij Holdernisse * twee schilderijtjes van Zaftleven schoon- gemaakt en gevernist	f	0-12-0	16 augustus 1788 aan de Hr Brodrip verkocht N=79 Een mijd met een bezem zwart rood en wit krijt op b papier	f 11-11-0
20 meij 1788 bij de Hr Greenwood verkocht N=30 een landschapje met koetjes int waater P h 9½ b 12½ duijm	f	17-12-0	aan de Hr Brodrip verkocht N-80 Een bedelaar zwart rood en wit krijt op blauw papier	f 11-11-0
20 juni 1788 aan de Heer Lond verkocht N=25 een stukje met twee paeretjes zijnde een wit schimmel en een bruijn P. h 10½ b 13 duijm	f	46- 4-0	aan de Hr Brodrip verkocht N 71 een staende koe met zwart rood en wit krijt op blauw papier	f 11-11-0
15 juli 1788 aan de Hr Shinet verkocht N=49 een koetje met zwart rood en wit krijt op blauw papier N.50 een ditto met zwart en rood krijt op wit papier zamen	f	11-11-0	16 augustus 1788 aan de Hr Brodrip, N 73 een leggende koe met zwart en rood krijt op wit papier	f 11-11-0
15 juli 1788 aan de Heer Brodrip verkocht N 61 en 62 twee landschapjes met roed gewassen en zwart krijt op getekend zamen aan de Hr Brodrip verkocht N 63 twee kinderkopjes met zwart rood en wit krijt op grauw papier N 64 een ditto met twee kopjes zamen	f	46- 4-0 23- 2-0	aan ditto een staende koe N 76 met zwart rood en wit krijt op blauw papier aan ditto N 90 een landschap met koetjes in couleuren aan ditto N=100 een dito zijnde de pendant van N 90 in couleuren	f 11-11-0 f 11-11-0 f 34-13-0 f 34-13-0
25 juli 1788 aan de Hr Brodrip verkocht N-58 een paretje zwart rood en wit krijt op blauw papier aan de Hr Brodrip verkocht een dito N 59 een paerdje zwart en wit krijt op blauw papier	f	11-11-0 11-11-0	7 oktober 1788 een ordinair exemplaar verkocht	f 5-15-8
3 augustus 1788 aan de Heer Brodrip verkocht N 65 een landschap in roet gewassen en met zwart krijt opgetekend, zijnde een gezicht van de moole bij losduijnen een dito zijnde een gezicht van de brug op de weg van punaker (?) zamen zijnde N 66	f	46- 4-0	7 november 1788 aan Ladij Holdernisse * een prent na Douw verkocht	f 3-11-8
8 augustus 1788 Ladij Holdernisse * zeven schilderijen schoongemaakt en gevernist	f	23- 4-0	30 november 1788 bij de Hr Greenwood * verkocht twee tekeningen zijnde kinderkopjes in de manier van De Wit N.105 en 106	f 17- 0-0
10 augustus 1788 aan de Hr Brodrip verkocht N=69 Een mijd met een mandje, zwart rood en wit krijt op blauw papier	f	11-11-0	5 december 1788 aan de Heer Lond verkocht N=33 een staende paardje en leggend roode koe en twee beeldjes in olij geschildert	f 46- 4-0
			11 december 1788 voor de Heer Brodrip acht tekeningen van Willen van de Velden opgemaakt	f 69- 6-0
			11 december 1788 aan de Hr Lond verkocht een bergagtig landschapje op paneel N=34	f 23- 2-0
			12 december 1788 van de Hr Smith voor drie exemplairen van 't eschtwerk ontfangen ¹⁸⁹	f 17- 6-8
			13 december 1788 bij de Hr Greenwood verkocht een landschap zijnde 't gezicht van 's H Bosch N=35	f 36- 0-0

¹⁸⁹ Zie blz. 162 en 176 en de noten 69, 111, Afb. 49,50.

¹⁹⁰ Veiling Londen (Christie), 16-10-1959, nr. 73, pan. 22 × 29 cm (foto op RKD, blijkens foto in zeer slechte staat).

twee oude mans kopjes	f	10-10-0	9 junij 1789 aan Mr Hill verkogt twee winter stukken zijnde N=58 een sneeuw en N=59 een eijs-stuk, bij op paneel eijder h 14¾ b 17 duijm	f	305- 0-
Bedraagt over 't geheele jaar 1788 de zomma agthondert zeeven-en twintig guldens tien stuijvers agt penninge afgetrokken de verschotten voor lijste verwen en doeken &. 50 guldens resteert de geheele inkomst van den jaare 1788. per slot de zomma	<u>f</u>	<u>827-10-8</u>	9 junij 1789 aan Mr Lawrence verkogt N=50 een landschapje met twee schaapjes een ram en een figuur paneel h 10¾ b 14 duijm	f	88- 0-0
<i>Memorie voor den jaare 1789</i>					
14 januarij 1789 aan de Heer Lond verkogt N=36 een bergagtig landschap gestoffeert met een waagen met vier paerden en een drinkend paard met een man er op, op de voorgrond	f	57- 5-0	13 junij 1789 aan Mr Landsay verkogt een tekening zijnde een landschap met een waterval, behoort tot 't jaar 1786	f	11-11-0
8 februarij 1789 voor Lord Morton geschildert Een bergagtig landschap gestoffeert met beeldjes en een ezel naa deszelfs tekening	f	92- 8-0	13 junij 1789 aan Mr Hill verkogt N=13 een barellief met kindertjes, van 't jaar 1788	f	88-11-0
11 februarij 1789 voor de Heer Lond geschildert Een bergagtig landschapje N=38 zijnde een weerga van N 34	f	23- 2-0	13 junij 1789 Memoire pour Mes Dames Creven Pour quarante deux lesson d'instruction à dessiné extra ontvangen voor entre	f	11- 0-6 f 46- 4-0
11 februarij 1789 aan de Heer Lond verkogt een leggend varken in roet en inkt gewassen op bruijn getint papier	f	11-11-0	25 junij 1789 Mevrouw Holdernisse * twee schilderijen schoon gemaakt en gevernist	f	0-15-
27 maart 1789 van de Heer Smith voor vier exemplairen van 't eschtwerk ontvangen	f	23- 2-	25 junij 1789 bij de Hr Greenwood * verkogt N 45 een landschapje met beestjes in de smaak van Janson D h 12½ b 16 duijm geschildert in februarij 1789	f	34-14-0
6 april 1789 aan Lord Hamton verkogt N= een wintertje gestoffeert met schaazen rijders P. h 8 b 10¾ duijm, lijst afgerekent	f	104-10-	25 junij 1789 bij de Hr Greenwood * verkogt N 57 een maanligtje met koutjes p h 7¾ b 12 duijm	f	25- 0-0
6 april 1789 aan Lord Hamton verkogt N 51 Een maanligt zijnde een stads muur P h 8¾ b 11¼ duijm lijst afgereekent ¹⁹⁰	f	49-10-	25 junij 1789 twee ordinaire exemplairen eschtwerk verkogt	f	5- 8-0
7 april 1789 Een exemplair verkogt	f	5-15-0	25 junij 1789 ontfangen van ouwde eschtwerken extra	f	83- 0-0
8 april 1789 aan Lord Worckwick verkogt N 49 een bergagtig landschap met beeldjes en beestjes p. h 11½ b 12¼ duijm	f	99- 0-0	25 junij 1789 van de Hr Smith ontfangen voor een proef exemplair	f	11-11-0
15 mejj 1789 aan Lord Ordfort verkogt N=24 een stuk met paerden in een landschap met een figuur, paneel h 16½. b 20¾ duijm	f	149- 0-0	3 junij 1789 Pall Mall verkogt vier exemplairen	f	15- 8-0
15 mejj 1789 aan Mr Hill. verkogt een maanligt op doek in Holland geschildert in 't jaar 1786	f	149- 0-0	3 augustus 1789 aan de Hr Smith verkogt N 103 een stier in een landschap met coulueren gewassen	f	11-11-0
			15 augustus 1789 voor Mr Lawrens geschildert een copie naa het stuk met		

schaapen bul en ram. N 67 magonie p h 10¾ bij 14 duijm	f	91-12-0	gegrond papier nog van bijzondere tekeningen	f	1-10 f 4-13
15 augustus 1789 voor Mr Lawrens twee schoorsteen-dueren met schineetsche bloem in waterverf geschildert N=71 en 75	f	46- 4-3	extra uijt den boeden van de Heer Van Duijzelen extra	f	10- 0-0
15 augustus 1789 aan de Heer Lawrens verkogt een winter op blauw papier zijnde de tekening van het stuk in het cabinet van den Heere Prince van Orange, twee landschapjes met beestjes ostindisinkt en een met kindertjes die zig warmen in rood krijd gedouzeld	f	66- 0-0	10 december 1789 aan de Hr Lawrens verkogt een stuk met een wit en andere paarden op doek	f	185-12
15 augustus 1789 aan Mr Lawrens verkogt agt difrente tekeningen zijnde koeyen paerden &	f	55- 0-0	10 december 1789 voor de Smith een schoorsteen stuk met landschap geschildert	f	69-12
15 augustus 1789 van de Heer Greenwood * ontfangen voor enige portretten en andere prenten extra	f	87- 4-0	10 december 1789 voor de Hr Smith twee schilderijen schoon gemaakt en gevernist	f	11-11
22 augustus 1789 Miss Holder voor zes lessen in de schilder const voor geleverde coleuren	f	34-13-0 <u>f 11-11-0</u> f 46- 4-0	20 december 1789 voor de jongen Hr Schmit verkogt 4 ordinaire exemplairen en een proef exemplair van mijn eschtwerk aan of door de jongen hr Schmit verkogt zes tekeningen	f	34-16 f 46- 4
2 september 1789 van de Juffrouwen Pane voor entre ontfangen	f	34-13-0	20 december 1789 voor Lady Clifffort twee bovenduerstukken met kindertjes in osk gewassen als plijster	f	139-16
12 september 1789 van de Juffrouwen Pane voor 4 lessen ontfangen	f	34-13-0	20 december 1789 voor de Hr Bours twee bovenduer stukken met dekverf geschildert	f	92-16
19 september 1789 van Juffrouw Holder voor 4 lessen ontfangen	f	23- 2-0	20 december 1789 van Mis Pane voor agt lessen ontfangen	f	69-12
19 september 1789 aan de Heer Maskens geleevert een copij van t groote stuk met schaapen N=79 p h 11¾ b 15½ d	f	92- 8	Bedraagt over 't geheel jaar 1789 de zomma drieduijzend een hondert en neegen en zestig guldens veertien stuijvers	<u>f 3</u>	<u>169-14-0</u>
27 september 1789 van Juffrouw Holder voor 5 lessen ontfangen	f	29-10-0	afgetrokken de verschotten van lijsten doek en verwen & 50 guldens resteert de geheele inkomst van den jaar 1789. per slot de zomma	<u>f 3</u>	<u>119-14-0</u>
10 october 1789 voor de Heer Broderip een copie na de groote Potter p. h 16½ b 24¼ d N 81	f	220- 0-0			
10 december 1789 bij de Heer Greenwood * verkogt een schaapekobje z en wit op blauw papier	f	0-15	<i>Memorie voor den jaare 1790</i>		
een leggende en tw staend koeyen in w en z op b papier	f	1-12	7 januarij 1790 aan Mr Knight ¹⁹¹ verkogt N=39 een landschapje met een carretje en wit paard in de hoogt geschildert op paneel h 10½ b 8 duijm voor £ 6-6-0. Lijst af, rest	f	63- 0-0
een vrouwen en twee kinderkopjes op			19 januarij 1790 in de Sociteit verkogt twee kinderkopjes in de manier van De Wit en een herderin met schaapen in zapverwen N=146 voor £ 1-16, Duty er af rest	f	31-16-0
			21 januarij 1790 van de Juffrouwen Pane voor vier lessen £ 3-3-0	f	34-13-0
			12 maart 1790 in de Sociteit verkogt N=72 een		

30 juli 1791 De Heer Dalay Z.E. portrait en de Jufvrouws portrait	f	75-12	smaaken geschildert beneevens het middel om doek te plamuuren voor 100 guinaes voor onkosten 5 pond afgerekent rest	f	100- 0-0
20 augustus 1791 N=128 nog een stuk met landschap, geschildert behorende tot de vier van het voorrige jaar 1790 mede voor het Hoff van Orange * ¹⁹⁶	f	1 000- 0-0	17 juni 1791 by order of the Right Hon ^d Lord Creven ¹⁹⁷ Painted for his Lordship a large picture representing a view of Benham Place for fifty guinis	£	52-10-0
24 september 1791 voor de Heeren Paas Een tekening met drie beeldjes voor 't magazien in os inkt gewasschen	f	12- 0-0	expences for going from Londen to Newbury en coming back a case for the picture	£	1- 3-0 £ 1- 5-6 £ 55- 8-6
26 oktober 1791 De Heeren Eckhard * Een paneel met kindertjes in 't grau geschildert op blauw papier verbeel- dende de beeldhouwkunst £ 10-10-0	f	126- 0-0	Bedraagt over het geheele jaar 1791 alle onkosten afgerekent de zomma van vier duijzend zeeven hondert zeeven en sestig guldens en agt stuivers	f	4 767- 8-0
26 november 1791 bij de Heer Greenwood * verkogt No 146 een winteje met een moole en brug m p h 12½ bij 16½ duim voor £ 8-8-0 onkosten en lijst afgetrokken blijft £ 7-0-0	f	84- 0-0	<i>Memorie voor den jaare 1792</i> 7 februari 1792 bij de Hr Greenwood * verkogt N 164 een stuk met drie schaaen m. p h 17½ bij 23¼ duim voor £ 8-15-0 twee oude kopjes van £ 2-9-0 onkosten en lijsten af rest	£	8-10-0
27 november 1791 verkogt in dezelve verkooping twee stukjes N 138 en 139 eijder met drie schaaen p h 5½ bij 7 duim voor £ 6-6-0 onkosten en lijsten afgetrokken rest £ 5-0-0	f	60- 0-0	9 februari 1792 voor de Heeren Eckhardt & Co * een antique rand met een hoek en twee middel stukken in 't grau op een blauw papiere grond geschildert	£	4- 4-0
26 november 1791 bij de Hr Greenwood * verkogt No 70 en 77 twee bloemstukjes d h 17 bij 13 duim voor £ 5-5-0 onkosten en lijsten afgerekent rest £ 3-10-0 twee Noordhollandse vrouwtjes voor £ 3-15-0 onkosten en lijsten afgerekent rest £ 2-5-0	f	42- 0-0	9 februari 1792 een chineese rand met een middel en twee hoekstukken, en twee dwarsranden tot dezelve, als ook een guirlande alle over zilver geschildert in colueren	£	6- 6-0
30 december 1791 van de Juffrouwen Pany voor zes lessen ontfangen £ 4-10-0	f	49-10-0	23 februari 1792 twee smalle paneelen met vogeltjes en bloemen in colueren over zilver geschildert op witte gronden 8 voet lang 4 duim breed	£	8- 8-0
30 december 1791 de Heeren Eckhardt * twee stukken chineese-rande in 't grau op blauw papier geschildert £ 3-3-0	f	36- 6-0	13 maart 1792 een paneel met chineese voogels en bloemen in colueren over zilver op een witte grond geschildert 10 voet lang en 17 duim breed	£	8- 8-0 £ 27- 6-0
5 december 1791 De Heer Dikenson Een proef en twee ordinare exanplairen van mijn eschts werk verkogt £ 1-17-0	f	20- 4-0	13 maart 1792 aan Madame Swellenberg verkogt N 156 een zneeuw stukje ¹⁹⁸ met figuren p h 7 bij 8¾ duim voor £ 5-5-0 lijst afgerekent rest	£	4-10-0
20 december 1791 in 1790 en 1791 voor de Heeren Eckhard 15 paneelen in dieferente					

¹⁹⁶ Zie opdracht 24-12-1790.¹⁹⁷ Zie noot 65.¹⁹⁸ Waarschijnlijk: Veiling P. J. A. Arundell 1953, nr. 62 (gem. 18 × 21 cm).
e.a. (anon. ged.), Londen (Sotheby), 16-12-

20 maart 1792 bij de Heer Wilson verkogt N 98 een eijs-stuk en N 99 een zneeuw stuk bijde op m. p h 16 bij 21½ duim voor 21 pond 't stuk lijsten en onkostenaf rest	£	38- 0-0	3 september 1792 De Heer Molier & co Zes vakken met landschappen figuren en beesten geschildert dienende tot een kamer voor twee duizend vijfhondert guldens, onkosten voor doek ramen en de rijs afgerekent rest	£	210- 0-0
26 maar 1792 voor de Heeren Eckhard & co * een groot paneel met kindertjes in 't grauw op een blauwe grond geschildert verbeeldende de astronomie	£	15- 0-0	3 september 1792 De Heer Vallette * voor twee landschapjes door de Hr Marda verkogt	£	8- 3-0
9 april 1792 voor de Heeren Eckhardt & co. een paneel met chineese vogels en bloemen op een witte grond 10v: lang 17 duim breed	£	8- 8-0	3 september 1792 voor het vernissen van de kamer op 't Hof in 's Hage	£	9- 0-0
16 april 1792 een dito paneel met chineese vogels en bloemen	£	8- 8-0	8 oktober 1792 bij de Heer Greenwood * verkogt N 169 een sneeuw stuk met drie figuren twee ezels en twee varkens m p h 18½ breed 24 duim, nog verkogt N 166 een farm yard met vier figuren een wit paard en varkens m p h 16¾ bij 23¾ duim zamen voor £ 27-3-9 onkosten voor lijsten afgerekent rest	£	25-10-0
23 april 1792 een groot paneel met kindertjes in 't grauw op een blauwe grond verbeel- dende de geometrie	£	15- 0-0	De Heeren Eckhardt & co Een paneel met kindertjes in 't grau op een blauwe grond, verbeeldende de musik	£	15- 0-0
11 mei 1792 bij de Heer Greenwood verkogt N 133 een Engelsche farmyard m p h 16 bij 21½ duim voor £ 13-13-0 Lijst en onkosten af rest	£	11- 5-0	16 november 1792 Een paneel met kindertjes in 't grau op een blauwe grond geschildert verbeeldende de bouw const	£	15- 0-0
25 mei 1792 van Jufvrouw Percevall voor antrée ontfangen	£	1-11-6	4 november 1792 de oude Heer Smith verkogt een ordinair exemplaar	£	0-10-6
26 juni 1792 Van Lady Molenaix voor 14 lessen	£	3-18-9	3 december 1792 De Heeren Eckhard & co * Een paneel met chineese vogels en bloemen in couleuren over zilver op een witte grond 10 v lang en 10 duim breed twee smalle paneelen met chineese vogels en bloemen in colueren over zilver geschildert op witte gronden 10 v lang 6 duim breed	£	7- 7-0 £ 10-10-0 £ 17-17-0
25 juni 1792 de Heer Brodrip N 167 een hooibouw in een landschap met figuren en paarden geschildert m p	£	15-15-0	10 december 1792 van Jufvrouw Golston voor antree ontfangen zeven lessen den 10-13-17-20-24-27-31 december	£	3- 3-0 £ 3-13-6
28 juni 1792 Mejufvrouw Percevall voor hondert lessen ontfangen	£	26- 5-0	20 december 1792 van de Heer Bodien ontfangen £ 26-5-0 zijnde de afrekening van twee jaar huur	£	26- 5-0
20 juli 1792 De Heeren Eckhard & co Een paneel met chineese vogels en bloemen in colueren geschildert 10 v lang en 10 duim breed	£	8- 8-0	26 december 1792 De Heer Tunner Een sneeuwstuk met figuren N 177 m.p.		
10 augustus 1792 De Heeren Eckhard & Co * Een paneel met kindertjes in 't grau op een blauwe grond, verbeeldende de poëtie	£	15- 0-0			
15 augustus 1792 een dito paneel met kindertjes in 't grau op een blauwe grond verbeeldende de cijfer-const	£	15- 0-0			

hoog 19½ bij 27½ duijm geschildert	£	23- 3-0	18 meij 1793 een kleijn landschap in de smaak van Ruijsdaal	£	6- 6-0
29 december 1792 Voor de Heeren Eckhard & co twee paneelen met chineese vogels en bloemen op witte gronden over zilver geschildert 10 v lang 10 duijm breed	£	14- 4-0	Een klijn landschapje in de smaak van v Goijen	£	4- 4-0 16-16-0
31 december De Heer Davenport Een landschapje met figuren geschildert N 179	£	6- 6-0	julij 1793 van Mrs Perceval ontfangen voor 29 lessen	£	7-12-0
31 december 1792 De Heer Mils ¹⁹⁹ Een groot winter stuk met schatsen rijders N 178	£	105- 0-0	22 augustus 1793 aan de Heer Mils ²⁰¹ Geleevert twee winter stukken een eijs en een sneeuw gezigt gestoffeert met figuren voor hondert guineas 't stuk waar van een geschildert was in 1792, dus maar een in 1793	£	210- 0-0
Bedraagt over het geheel jaar 1792 alle onkosten afgerekent in zijn geheel de somma	£	703- 8-3	3 october 1793 De Heeren Eckhardt en co * twee boovenduer stukken en twee glasstukken, met kindertjes in zwart en wit krijd op blauw papier getekend verbeeldende de vier seizoenen	£	12-12-0
<i>Memorie voor den jaare 1793</i>			30 october 1793 De Heer Stenier twee tekeningen met kinder kobjes in craion	£	3- 3-0
januarij 1793 voor de Heer Lond N 180 Een klijn wintertje met schatsen rijders en sleeden & present gedaen			8 november 1793 De Heeren Eckhardt en co * twee boovenduerstukken met kindertjes op blauw papier in zwart en wit krijd getekent, dienen om de vier elementen te completeren	£	6- 6-0
3 januarij 1793 Jufvrouw Golston vijf lessen den 3-7-10-14 en 17 januar	£	2-12-6	13 november 1793 Mrs Graham Mrs Graham's portrait volle lengte, int klein	£	10-10-0
6 februarij 1793 De Heer Bain voor twee lessen in de teken const	£	1-11-6	16 november 1793 De Heer Broderip ²⁰² N 191 Een duijn-gezig met twee jongen, twee koeien en een bokje, magonie paneel hoog 18 bij 24 duijm aan de Heer Brodrip, geleevert N 197 een landschap met drie koeien twee schaapen en een leggende figuur m p 16 bij 22½ duijm ²⁰³	£	10-10-0
23 februarij 1793 De Heeren Eckhardt & co * twee boovenduer stukken met chineese vogels en bloemen op witte gronden geschildert	£	8- 8-0	18 november 1793 De Heer Brodrip		
30 maart 1793 twee dito boovenduerstukken dito	£	8- 8-0 16-16-0			
3 april 1793 De Heer Dr Thornbury Drie schilderijen verholpen aan de kouts om de schilderijen 't huijs te brengen	£	3- 0-0 0- 2-0 3- 2-0			
8 april 1793 De Heer Davenport ²⁰⁰ Een wood men op cooper geschildert	£	6- 6-0			

¹⁹⁹ Veiling James Milnes, Londen, (Coxe), 12-6-1806, nr. 48 (zie ook de opdracht van 22-8-1793); Veiling R. E. O. Cavendish e.a. (anon. ged.), Londen (Christie), 26-6-1968, nr. 30, met afb. Zie blz. 166 en noot 80. Afb. 33.

²⁰⁰ Zie blz. 172 en noot 100. Afb. 43.

²⁰¹ Veiling James Milnes, Londen (Coxe), 12-6-1806, nr. 48 en 58 (zie ook opdracht 31-12-1792). Zie voor het eerste stuk noot 61; het tweede stuk: Vlg. Lord Camoys e.a. (anon. ged.), Londen (Christie), 16-5-1969, nr. 45.

²⁰² Kunst. F. Pallamar, Wenen, cat. herfst-

tent. 1961, nr. 58, afb. 13, (gem. en ged. 1793; pan. 46 × 60 cm).

²⁰³ Veiling Londen (Sotheby), 14-11-1973, nr. 147, met afb.; Veiling Dordrecht (A. Mak), 25-6-1974, nr. 285, met afb.; Kunst. Mevr. A. F. van Aardenne-Nieborg, Dordrecht, 1974.

Geleevert N=193 een landschap, gestoffeert met beelden en beesten magonie paneel	£	16- 0-0	9 meij 1794 bij Greenwood * verkogt Printen van Rubens en Wouwerman twee exemplairen van mijn eschtwerk	£	2- 6-6 1- 1-0
18 november 1793 De Heeren Eckhardt en co * twee paneelen, 7 duijm breed, met kindertjes op blauw papier met zwart en wit krijd getekent, verbeeldende de jagt en visscherij	£	8- 8-0	17 juni 1794 van Mrs Perceval ontfangen voor vijf en zeeventig lessen	£	20- 4-3
3 december 1793 De Heeren Eckhardt en co * twee paneelen met kindertjes, breed 18 duijm met kindertjes in zwart en wit krijd op blauw papier getekend, verbeel- dende de zeevaard en negotie	£	12-12-0	18 juni 1794 aan de Heer Davenport geleevert een strandgezit van Katwijk met figuren, en een tekening met hartjes verholpen te goeds de restand van een stukje verkogt bij de heer Wilson	£	3- 3-0 0- 5
15 december 1793 aan de Heer R. Carter geleevert twee landschappen met figuren en beesten	£	30- 0-0	18 juni 1794 aan de Heer Brodrip geleevert een harp in arabeque wit op een blauwe grond geschildert	£	3- 3-0
25 december 1793 van de Heer Pous ontfangen £ 20.-- (na afgetrokken verponding en reparatie) voor een jaar huijshuuer	£	20- 0-0	26 juni 1794 Miss Braunwell voor antree voor elf lessen van 23 meij tot 26 juni	£	5- 5
<i>Memorie voor den jaare 1794</i>			10 julij 1794 aan de Heer Brodrip geleevert een harp in arabeque geschildert wit op een roose coluert grond	£	3- 3-0
Januarij 1794 Drie modellen voor kaamer behangzels op zijde geschildert			28 julij 1794 aan de Heer Brodrip Geleevert een harp met arabeque in 't wit geschildert op een buf colueren grond	£	3- 3-
15 februarij 1794 aan de Heer Maskens verkogt een winter stuk zijnde een zneeuwstuk met figuren N 169 m.p. h 18½ bij 24 duijm	£	15- 0-0	11 augustus 1794 De Heer Davenport Een portrait van een paard geschildert staende in een landschap voor de stal	£	15-15-0
26 februarij 1794 De Heer F. Brodrip Een harp geschildert met arabesque en landschap	£	3- 3-0	17 september 1794 Lady Holdernisse * dertien schilderijen-schoongemaakt en vernist drie ervan verspannen verspannen kist en spijker	£	6- 4- 0- 6 0- 3-6
7 maart 1794 De Heeren Greenwood * twee bovenduerstukjes geleevert met kindertjes in 't grauwschildert herfst en zoomer	£	6- 6-0	22 september 1794 aan de Heer Brodrip Geleevert een harp in wit arabeque op een paarse grond geschildert een dito harp in 't wit op een coffij coluer grond een dito harp in 't wit op een olijf coluere grond	£	3- 3-0 3- 3-0 3- 3-0
29 maart 1794 bij de Heeren Greenwood * verkogt vijf tekeningen 3 in zwart en wit krijd 2 oude	£	2- 5-0	4 october 1794 aan De Werner Geleevert twee tempeltjes op blauw zatijs in waterverwen geschildert	£	0-10-6
12 april 1794 van de Heer Heijdingen voor twee tekeningen met zwart wit en rood krijd	£	2- 2-0	15 october 1794 De Heer Davenport een stuk van Fijt bijgeschildert en vernist	£	1- 0-
24 april 1794 van de Heer Valette * voor een wintertje in Holland geschildert ontfangen	£	8- 0-0			

27 oktober 1794 De Heer Brodrip Een harp geleevert met landschap en trophees in colueren op den houten grond geschildert	£	3- 3-0	2 glasstukken alle met kindertjes op zijde geschildert	£	183- 6
5 november 1794 De Heer Brodrip Een dito harp geleevert met landschap en trophees in colueren op den houten grond geschildert	£	3- 3-0	10 april 1795 aan Zijne Hoogheid de Marcgraaf Van Anspach ²⁰⁵ geleevert een kamer bestaande in 12 paneelen met kindertjes en bloemen 7 duer en nisch stukken met kindertjes verbeeldende de elementen en getijden en zes glazen dueren met bloemen en strikken geschildert komt	£	255-12-0
26 november 1794 De Heer Curtius Een chagenet met een neptun geschildert	£	4- 4-0	17 april 1795 De Heer Brodrip geleevert een harp met trophees in colueren op den houten geschildert en landschap	£	3- 3-0
30 december 1794 De Heer Brodrip Een harp met landschap en trophees in coluer geschildert	£	3- 3-	30 april 1795 aan Haare Hoogheid Princesse Sophya geleevert twee landschapjes met vergulde lijsten	£	12-12-0
30 december 1794 de oude Heer Smith vier beestjes geschildert op paneel	£	4- 4-0	2 may 1795 aan Hare Hoogheid Princesse Maria geleevert twee landschapjes met vergulde lijsten	£	12-12-0
31 december 1794 Hare Hoogheid Mevrouw de Princesse Elizabeth geleevert een wintertje met schaatzenrijders	£	6- 6-0	2 may 1795 voor Mevrouw de Gravin Holdernesse * veertien schilderijen schoongemaakt en gevernist	£	4- 7-0
<i>Memorie voor den jaare 1795</i>			3 june 1795 Zijn D: L Hoogheid de Mrg: Von Anspach na Brandenburg huijs gweweest te examineren de badkamer for stages paid	£	1- 1-0 0- 2-0
30 januarij 1795 bij de Heer Greenwood * verkogt Een wintertje met twee burgen en figuren sneeuw en eijs voor £ 7-7-0 lijst en onkosten af rest	£	6-10-5	7 june 1795 delivert three drawungs for a share with roses in water colours	£	3- 3-0
17 februarij 1795 aan de Heer Maskens ²⁰⁴ geleevert een zneeuw gezigt, met vijf figuren een ezel en twee varkens	£	15- 0-0	9 julijs 1795 in de badkamer een stuk van de lugt en rotzen verholpen 10 dito hetzelfde overgeschildert voor koetzen	£	1- 5-0 0- 2-0
27 februarij 1795 aan de Heer Your geleevert een maanligt verbeeldende een stil water met water met schaapen en figuren gezigt bij Dort	£	10-10-0	10 july 1795 twee gebrooken spiegels met bloemen bijgeholfen en de twee aan de andere zijde in dezelve manier voor de koets	£	1- 5-0 0- 3-0
14 maart 1795 aan de Heer Brodrip geleevert een harp geschildert, met trophees en landschap in colueren opt houd	£	3- 3-0	15 july 1795 van Hare Hoogheid Princes Royal ontfangen voor twee stukjes een winter en lente zamen, met de daartoe behoorrende vergulde lijsten	£	21- 0-0
10 april 1795 van de Hr Letexier geleevert een kamer zijnde 12 panelen met kindertjes en bloemen 5 duerstukken 2 nisch-stukken					

²⁰⁴ Zie: Col. M. H. Grant, The old English landscape painters. Vol. 4, afb. 297; 18×24 in. (vermeldt geen verblijfplaats).

²⁰⁵ Voor Brandenburgh House, Hammer-smith, Londen. Zie blz. 150 en noot 40.

26 meij 1795 Mr. Davenport A drawing with cows in water colours	£	3- 3-0	De Heer Smith verkogt een exemplair eschtwerk	£	0-10-6
26 meij 1795 two round pictures, with landscape and sheep in oil colours	£	5- 5-0	25 oktober 1795 door de Heer Smith aan de Heer Whaiers verkogt een landschap met koeyen met de lijst	£	5- 5-0
22 junijs 1795 Mrs. Graham Received for manding a portrait	£	1- 6-0	27 oktober 1795 Voor de heer Whaiers, geschildert het paard van Lord Myner, in een landschap	£	3- 3-0
5 julijs 1795 voor Mevrouw de Gravin Holdernesse * veertien schilderijen schoon gemaakt en vernist	£	3-18-0	27 november 1795 aan de jongen Heer Wayett geleevert een paard getekent met zward en rood krijd	£	1- 1-0
6 julijs 1795 4 schilderijen schoon gemaakt en vernist	£	0-16-0	27 november 1795 aan de Heer Wayett geleevert een wintertje met schaaserijder & in colourt geschildert op magonie paneel	£	21- 0-0
11 dito 1795 5 schilderijen schoon gemaakt en vernist	£	1- 6-0			
2 portraiten schoon gemaakt	£	0- 4-0	16 december 1795 aan de Heer Wayett geleevert een dito wintertje met schaase-reijders & op magonie paneel twee vergulde lijsten geleverd	£	21- 0-0 2- 4-0
12 augustus 1795 Markgraaf of Anspach Een schoorsteen board met kindertjes in 't grauwschildert verbeeldende een vuurwerk	£	6- 6-0	30 december 1795 voor de Duc of Leeds zeeven Italiaansche gezichten schoon-gemaakt en vernist	£	5- 5-0
12 augustus 1795 The Duck of Leeds Een bataille stuk schoon gemaakt en vernist	£	0- 9-0	30 december 1795 aan de Heer Maskens geleevert een zneeuw-stuk met figuren en twee ezel en varkkens	£	15- 0-0
14 augustus 1795 Een groot bataille stuk, schoongemaakt en vernist	£	0-18-0	<i>Memorie voor den jaare 1796</i>		
15 augustus 1795 de Hr. F. Brodrip een harp met landschap en bloemen in coluer geschd	£	3- 3-0	16 januarij 1796 De Heer Yousseer voor t vernisschen van twee schilderijen	£	1- 1-0
4 oktober 1795 van de Heer Smith ontfangen voor twee stukjes	£	2- 2-0	26 januari 1796 voor zijn Hoogheid de Duke of Leeds vijftien schilderijen schoon gemaakt en vernist	£	6- 9-0
7 oktober 1795 aan de Heer Maskens geleevert een zneeuw stuk met figuren	£	15- 0-0	26 januari 1796 voor de Heer Thimmerman Een stuk van Ruijsdaal verholpen		
16 oktober 1795 verkogt aan de Heer Whaiers twee tekeningen in bister een met paerden en een dito met paerden zaamen voor	£	6- 6-0	30 januari 1796 aan den Heer Steers verkogt een maanligtje met beeldjes en scheepen voor vijf guinaijs	£	5- 5-0
geleevert een schilderij van den grote hervorthar ox	£	4- 4-0			
een schilderij van de jonge Heer Whaiers paard	£	4- 4-0	30 januarij 1796 voor de Heer Maskens ²⁰⁶		
16 oktober 1795					

²⁰⁶ Waarschijnlijk: Veiling Londen (Christie), 16-7-1954, nr. 146, (pan. 44×61 cm).

²⁰⁷ Waarschijnlijk: Veiling Lord Hastings (gem. en ged. 1796, pan. 29×44 cm). e.a., Londen (Sotheby), 1-2-1950, nr. 46,

Een sneeuw stuk geschildert met figuren een ezel en varkens voor	£ 15- 0-0	neegen historie stukken schoongemaakt en gevernist een van de zelve bij geschildert	£ 2- 5-0 £ 1-10-0
30 january 1796 voor de Heer Babbige		20 april 1796 aan de Heer Babbage geleevert een winterstuk met schaazenrijders ²⁰⁷	£ 21- 0-0
Een wintertje geschildert met schaazen- riders sleeën en paard voor twintig guinai's	£ 21- 0-0	7 meij 1796 voor Zijne D.L.H. the Duke of Leeds Elf kleine stukjes schoon gemaakt en vernist	£ 0-11-0
10 februarij 1796 voor den Aards Bisschop of York		6 meij 1796 drie groote stukken schoongemaakt en vernist	£ 0-15-0
Een en vijftig schilderijen schoongemaakt gewasschen en gevernist	£ 15- 6-0		
drie duerstukken schoongemaakt	£ 0- 6-0		
twee ringen 5 st. speijkers 4 st.	£ 0- 0-9		
18 februarij 1796 van Mrs. Harvij		23 meij 1796 Een zee stuk en een landschap schoonge- maakt en gevernist	£ 1- 8-0
voor antree ontfangen twee guinai's	£ 2- 2-0		
12 maart 1796 Van de Heer Mills extra voor intrest ontfangen	£ 5- 5-0	27 meij 1796 twee stukken schoongemaakt en vernist	£ 1- 4-0
3 maart 1796 voor Zijne Hoogheid Duke of Leeds		27 juniij 1796 aan den Heer Steers verkogt een maanligt met een brug en scheepjes	£ 5- 5-0
Een zeebataillie schoongemaakt en gevernist	£ 0- 8-0	27 juniij 1796 van Mrs Harvie ontfangen voor vier en dertig lessen onderigt in de tekenkonst a 7 en 6 pence	£ 12-15-0
4 april 1796 van de Heer Law voor 't schoonmaken en vernissen van een schilderij agt schillingen	£ 0- 8-0	27 juniij 1796 bij Greenwood * verkogt schilderijen voor	£ 2-11-0
5 april 1796 van de Heer Your voor 't verhelpen van een figuur in een stal een guinai	£ 1- 1-0		
20 april 1796 voor Zijne Hoogheid de Duke of Leeds			

ERIC JAN SLUIJTER

Hendrik Willem Schweickhardt (1746–97);
a Hague painter of the second half of the eighteenth century

In the municipal archives in The Hague there is a memorandum book (Note 1) kept by the painter Hendrik Willem Schweickhardt from 1773 to 1796. In it he noted down all the payments he received for paintings and other work, with brief descriptions and the names of patrons and customers. Although he cannot be called an outstanding artist, he did work in almost all the popular genres of his day and is thus worth studying as a characteristic representative of the period.

He was born at Hamm and is always said to have come to The Hague in the early 1770's, but in fact his father, a wine-merchant, became a citizen of The Hague in 1749. Schweickhardt himself was confirmed in the Lutheran Church in The Hague in 1767, married Magdalena van Olst, by whom he was to have seven children, in 1773, and bought a sizable house in 1779. In May 1787 he moved with his entire family to London, where he remained for the rest of his life (Note 14). His kindness and hospitality

in London were much lauded by the poet Willem Bilderdijk, an Orangist like himself, to whom he gave shelter during his exile from Holland. Bilderdijk, though married, fell in love with Schweickhardt's eldest daughter, who eventually went to live with him in Germany.

Schweickhardt studied under Girolamo Lapsis (1732–98, Notes 16, 17), a painter of Italian origin who worked for a long while in The Hague, learning from him the basic techniques of decorative painting. In 1770 he enrolled as a pupil at the Confrerie Pictura, in 1775 he was appointed regent of the Pictura Drawing Academy and in 1780 he became first director of the Free Academy. From the minutes of the Academy it appears that he made a visit to Paris in 1785 and one to London in 1786. After his arrival in London in 1787 he exhibited regularly at the Royal Academy and at the Society of Artists (Note 24).

During his period in The Hague he was primarily engaged on decorative work, doing virtually nothing else up to 1780. Thereafter commissions for decorative work declined and he began to paint cabinet pictures. In England he was mainly concerned with the latter, scarcely doing any decorative painting there.

A surprising amount of his decorative work is still known. Between 1773 and 1779 he carried out eight large commissions. Two of these, both of 1778, are known from photographs: a room painted with children for Adriaan Senn van Basel (Figs. 6-8, Note 29) and another painted with landscapes for Jacob Staets van Hoogstraten in Dordrecht (Figs. 18-20, Note 30). Still in situ are: at 32 Lange Voorhout, The Hague, two rooms painted with landscapes and children representing the seasons for Cornelis van Heemskerck in 1773, plus other decorative work featuring children and Chinoiserie scenes done in 1782 (Figs. 4, 5, 9, 10, 12-14); at 48 Lange Voorhout, two rooms painted with landscapes and children for Abraham Westerkamp in 1777 (Figs. 15-17); and at 27 Prinsessekade a room painted with landscapes for David Jan Thilenus in 1779 (Fig. 21), which cost no less than 2,100 guilders.

After 1780 Schweickhardt painted only three more decorative schemes in Holland and they were on a much smaller scale, being pictures to be set in panelled walls rather than covering the whole of the wall. A series of landscapes of 1786 representing the four seasons still survives at 458 Herengracht in Amsterdam (Fig. 22), but nothing remains of the other two commissions. The last, for a country house at Voorschoten, was finished in London. There is a letter from Schweickhardt extant (Note 36), in which he gives advice on how the panels, which had proved on arrival to be too large, might be cut down (Fig. 3). In London Schweickhardt painted three more room decorations, a large one for Brandenbourgh House, Hamersmith, a commission of the Markgraf von Anspach, who was married to Lady Craven. He also received commissions in 1791 and 1792 for five large decorative landscapes for a dining room from Prince William V, three of which, much cut down, are now in use as overmantel paintings in the Huis ten Bosch.

In addition Schweickhardt painted many decorative pieces for overdoors and overmantels, most of them (38) again being done between 1775 and 1783 and only four between 1783 and 1787. Between 1773 and 1778 he also painted seventeen medallions for the same purposes, as well as four screens, a 'garden piece', a fan and the lid of a clavier. Not much of all this can now be traced. Some medallions with 'Roman' profile heads are known (Note 48) and there are five medallions with children of 1780 still in situ at 10 Kerkstraat in Hoorn.

Most of the decorative pieces Schweickhardt painted in London were commissioned by Eckhardt Brothers of The Hague, who had a wallpaper business. They included Chinoiseries, 'Raphaelesque' arabesques and children representing the seasons, the elements, etc. Since some of them were done in black and white chalk, they may have been designs for printed wallpapers.

The groups of children so often used by Schweickhardt in his decorative work are faithful imitations of those by Dirk van der Aa (1731–1809, Notes 53, 55), who in his turn followed and improved on the tradition derived from Boucher, which was

brought to The Hague around 1750 by the Swiss artist Johann Heinrich Keller (1692–1765, Note 52). Schweickhardt's children are generally less well-proportioned than those of Van der Aa, their faces are not so appealing and his style is less airy, but otherwise the work of the two artists is difficult to distinguish. Schweickhardt painted his children in cameo in blue, yellow or green and occasionally in grisaille like Jacob de Wit, although he was working in quite a different tradition from De Wit. Neither the themes nor the compositions change during the 1770's, although the frameworks in which they are set gradually develop from an exuberant late Louis XV to a severe Louis XVI style. In 1772 Schweickhardt also painted a series of fashionably dressed children at play (Fig. 11, Note 60), which is again derived from a theme used by Van der Aa, and in 1782 he produced a variant with children in peasant costume (Fig. 10), presumably in an effort to fit in with changing taste.

Only one series of Chinoiserie decorations by Schweickhardt is known (Fig. 12). Painted in green, it is undoubtedly based on prints after Boucher (Note 62).

Schweickhardt's most comprehensive decorative schemes consist of landscapes. These are closely linked with his separate landscape paintings, the latter being in fact at first merely reduced versions of the decorative panels, albeit painted in a much finer manner. In this sphere Schweickhardt followed the general trend of the second half of the eighteenth century when, after a period of neglect, there was a revival of landscape painting in modes derived from the 17th century. However, although one can often discern Schweickhardt's 17th-century models in his paintings, the latter invariably contain characteristics that clearly mark them as belonging to the 18th century. They are simple, if not stereotyped, in composition, with sharply defined outlines and no gradation between the various planes, so that they often look like stage sets with a series of wings and a backdrop, this perhaps deriving from the decorative tradition. The lighting is usually bright and even and the colours light and there is a total lack of atmosphere. The same elements crop up time and time again, while the figures, though small, make an emphatic, anecdotal effect in comparison with those in 17th-century landscapes.

In his Dutch landscapes with animals Schweickhardt seems to have been influenced mainly by Paulus Potter, often using a type of composition favoured by him, although examples of direct borrowings are hard to find. His earliest landscape paintings, two companion pieces painted before he began to keep the memorandum book (Note 70), show capricious groups of trees unknown in his later work, but the next dated piece, of 1774 (Fig. 23, Note 71), is in overall construction the mirror image of a painting by Potter and also incorporates elements derived from Adriaan van de Velde. A much later picture of 1794 (Fig. 24, Note 72) is again reminiscent of Potter, while in his memorandum book Schweickhardt twice notes that he painted 'a pendant for the great Potter', i.e. *The Bull in the Mauritshuis* (Fig. 25, Note 73), of which he also made several copies.

Schweickhardt's dune landscapes seem to be pervaded by the influence of Wijnants. An example of 1782 (Fig. 26, Note 74) is very close to a painting by Wijnants, which in 1781 was in the hands of the art dealer Hendrik Fullings, who commissioned pictures from Schweickhardt, while another (Fig. 27, Note 75) shows a type of tree derived from Wijnants along with elements from other artists of the Ruisdael school. A dune landscape of a different type (Fig. 28, Note 76) is a panorama in the manner of Jan Vermeer of Haarlem, which may have been inspired by paintings by the latter in the collection of Cornelis van Heemskerck (Note 77).

His Dutch winter scenes with skaters may be regarded as Schweickhardt's most characteristic work. The earliest are those of 1777–9 in decorative series of landscapes representing the four seasons (Figs. 15, 20, 21). The earliest separate painting of a winter scene is a large picture done in 1779 for the Prince of Orange (Fig. 29, Note 79). All these have the same type of composition, which Schweickhardt kept to in all his winter scenes (Figs. 30–32), although he might occasionally add a bridge (Figs. 22, 33). The same details frequently recur too. Although one can perhaps discern distant influence from

Isaac van Ostade, Schweickhardt for the most part followed a line of his own in these paintings. They mark the beginning of a new tradition which was to culminate in the highly popular winter scenes of the 19th century. In his period in England Schweickhardt also painted 'snow pieces', starting in 1789. They were mostly done as companion pieces to the scenes with skaters (Note 81). Also meant as companion pieces for the latter are two paintings of a peatery (Fig. 39, Note 91), which represent a unique contribution to Dutch landscape painting, though the composition may have been based on a print.

Italianizing landscapes, generally referred to by Schweickhardt as 'mountainous', show relationships with Both, Frederik de Moucheron and Pynacker. An early example dated 1774 (Fig. 34, Note 82) is clearly inspired by a picture by Both, and the same goes for another painting in Hamburg (Fig. 36, Note 83), while a landscape of 1784 (Fig. 35, Note 84) has a composition reminiscent of De Moucheron. That Schweickhardt was well acquainted with Pynacker's work is clear from a watercolour copy he made of a landscape by Pynacker in the collection of the mother of a friend of his (Fig. 37, Note 85). Elements taken from Pynacker appear in a large mountain landscape painted in 1780 for the Prince of Orange (Fig. 38, Note 87).

Landscapes in which water plays an important part appear first in the decorative schemes (Figs. 12, 13), the dominating ramparte reminding one in particular of the Van Goyen school. Only two small paintings of this type are known (Fig. 39, Note 89). They are similar in character to the decorative pieces. The ramparts are also to be seen in Schweickhardt's moonlit landscapes (Fig. 16, Note 90).

Scarcely any change can be observed in Schweickhardt's style after the move to England, except that he did produce there a number of farmyard scenes (Fig. 41, Note 97), which show the influence of George Morland in the choice of subject-matter, though not in style.

In his period in Holland Schweickhardt painted twelve scenes of peasant life, again a revival of a 17th-century mode. Two outdoor scenes painted in 1782 for Cornelis van Heemskerck (Figs. 42, 43, Note 94) are clearly derived from Cornelis Dusart (Notes 95, 96), albeit the rough 17th-century peasants have become decent country folk and their houses and inns have been similarly tidied up. A peasant interior (Fig. 46, Note 99) contains elements reminiscent of Adriaan van Ostade. Much more original are a peasant interior of 1781, and three genre paintings of very different types (Figs. 44, 45, Note 100), which were done in England and of which two seem again to show the influence of Morland.

Portraits were not one of Schweickhardt's strong suits. Of the portraits of royalty and others mentioned in the memorandum book in the 1780's and 1790's nothing is known, but in the *Bilderdijk* Museum there is a self-portrait (Fig. 1), plus a companion piece of his wife and two miniatures of *Bilderdijk*. Still-lives were not one of Schweickhardt's specialties either, only a few, mostly flower pieces, being recorded in the memorandum book. A completely exceptional work is a *Martyrdom of St. Sebastian* painted in 1777 for Pastor Cley after a print by Callot (Notes 104, 105).

Schweickhardt also noted in his memorandum book copies after two pictures by Claude Joseph Vernet and several copies after *The Bull* by Potter in the collection of the Prince of Orange, as well as other copies after Janson, Both and unspecified artists. Some of these are listed in the catalogue of the sale of his effects after his death (Note 106).

Drawings were never an important source of income, although he did sell a number in England, particularly in his first two years there (18 in 1788, 23 in 1789). They comprised chalk drawings of animals, landscapes in watercolour or Indian ink, heads of children, genre-like figure subjects and some topographical views. Schweickhardt also made a great many drawings for his own use. The most interesting of those that survive are four studies of a male nude, one of which is dated 1781, which were obviously made at the Hague Academy (Fig. 2, Note 21). Otherwise there are drawings of children,

some very sketchy landscapes and two very detailed landscapes which were clearly meant for sale (Figs. 47, 48, Note 110).

Schweickhardt made only two series of etchings, an early one of peasant figures and one of animals in 1788 (Figs. 49, 50, Note 111), which was dedicated to Benjamin West and clearly inspired by Potter, with reminiscences of Dirk Stoop, Karel Dujardin and Jan van de Hecke, quantities of whose prints Schweickhardt possessed. Only 27 copies of this series were sold between 1788 and 1792.

One of Schweickhardt's secondary sources of income was teaching. In Holland it was mostly a question of boy pupils wanting a professional training. In 1773 Schweickhardt had six at the same time, receiving from 60 to 200 guilders a year by way of payment for them. The only known works by any of them are some decorations in Breda by Jan Frederiks (Note 114). Johannes Suermond, a pupil of 1775, is known from a winter landscape and a peasant interior (Note 116), both feeble imitations of his master. Schweickhardt's best pupil was Pieter Gaal, who came to him in 1786 from Middelburg, later became a teacher of drawing at the Academy there and left, among other things, a portrait drawing of his master (Note 120). In 1777 Schweickhardt took on his first amateur pupil and in England his teaching activities were confined to giving drawing lessons to well-to-do ladies and young girls.

At all periods of his career Schweickhardt supplemented his income (which was mostly a pretty good one, varying on average from 2000 to 4000 guilders a year) to a greater or lesser extent by cleaning, restoring and varnishing pictures. The amount of restoration work he undertook is sometimes surprising, particularly after he went to England, when he did a great deal for the Duchess of Holderness and the Duke of Leeds. In 1783 he cleaned 26 pictures and three room decorations, in 1788 36 pictures, in 1795 56 and between January and July 1796 no less than 97. Charges for cleaning a whole room varied from 9 to 30 guilders, for a painting from 1 to 5 guilders.

Of Schweickhardt's patrons in The Hague the most important was Cornelis van Heemskerck, who not only commissioned decorative work and eleven paintings himself, but seems also to have helped Schweickhardt obtain other commissions, since some of the latter's other patrons were relatives or acquaintances of his. Another important patron and also a friend was Frans Frederik Eckhardt of the wallpaper firm, while the names of many others are to be found in the list of honorary members of the Academy who gave it financial support. Two dealers with whom Schweickhardt was on good terms were Joseph Valette and Hendrik Fullings. During his Hague period Schweickhardt painted almost exclusively to commission, but in London he kept a supply of pictures in stock, selling to private customers and through dealers such as Brodrip, for whom he also painted eleven harps in 1794–5, and John Greenwood.